

นักหนังสือพิมพ์และผลงาน

(พ.ศ. 2490 - 2501)

นักหนังสือพิมพ์ไทยและอุดมคติของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

นักหนังสือพิมพ์ไทยส่วนใหญ่ที่มีบทบาทในระหว่างปี พ.ศ. 2490 - 2501 ซึ่งจะนำผลงานของเขามาศึกษาในบทนี้เป็นนักหนังสือพิมพ์ที่เริ่มทำงานหนังสือพิมพ์หรืองานเขียนอื่น ๆ มาตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2470 เป็นต้นมา เป็นบุคคลที่เคยผ่านประสบการณ์ของเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จึงได้เห็นกำเนิดของการปกครองแบบประชาธิปไตยในเมืองไทย ความพยายามที่จะสถาปนาการปกครองแบบดังกล่าวตลอดจนถึงอุปสรรคที่มีต่อการปกครองแบบนี้ที่ผ่านประมาณ 20 ปี และที่สำคัญก็คือนักหนังสือพิมพ์เหล่านี้มีความศรัทธาเชื่อมั่นในระบบประชาธิปไตย ทั้งยังสนับสนุนและเผยแพร่แนวความคิดประชาธิปไตยอย่างเปิดเผยในผลงานของตนมาก่อน ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยเป็นอุดมคติทางการเมืองของบุคคลเหล่านี้

ตามประกาศของคณะราษฎร นอกจากจะกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองไว้ว่า "จำเป็นที่ประเทศจะต้องมีการปกครองอย่างประชาธิปไตย (Republic)"¹ แล้ว ยังได้กล่าวถึงหลักการในการปกครองประเทศไว้อย่างชัดเจนรวม 6 ประการด้วยกัน² ซึ่งเน้นถึงสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค รวมทั้งความปลอดภัยมั่นคงทั้งของประชาชน

¹ดู "ประกาศคณะราษฎร" เมื่อ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ใน ไพโรจน์ ชัยนาม, รัฐธรรมนูญ..., หน้า 8.

²เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

และประเทศชาติ และหลักการเหล่านี้ก็เป็นอุดมคติซึ่งเป็นที่ยอมรับร่วมกันทั้งของคณะราษฎร กลุ่มผู้ปกครอง นักหนังสือพิมพ์ กลุ่มผู้นำสังคมกลุ่มหนึ่ง ตลอดจนถึงประชาชนทั่ว ๆ ไป ซึ่งในที่สุดก็มีความหวังว่าการปกครองของผู้ปกครองยอมเป็นไปเพื่อเป้าหมายตามหลักการดังกล่าวนั่นเอง และก็จะเห็นได้ว่าเมื่อ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เข้าบริหารประเทศ หลังจากการรัฐประหาร พ.ศ. 2490 ก็ยังได้กล่าวถึงความล้มเหลวของระบบนี้ และได้ให้คำสัญญาว่ารัฐบาลของตนเห็นความสำคัญของการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยและจะเคารพสิทธิเสรีภาพของประชาชนอย่างเต็มที่¹ ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวได้ว่า อุดมคติของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 หรือระบอบประชาธิปไตยได้กลายเป็นอุดมคติทางการเมืองที่ยอมรับกันทั่วไปแล้วในขณะนั้น

ดังนั้น นอกจากอุดมคติประชาธิปไตยจะเป็น "ข้ออ้าง" ที่กลุ่มผู้ปกครองใช้ในการปกครองประเทศแล้ว ก็ยังเป็น "หลักการ" ที่กลุ่มนักหนังสือพิมพ์ในขณะนั้นใช้ในการตรวจสอบการบริหารราชการของรัฐบาลอีกด้วย ในเมื่อหัวหน้าคณะรัฐบาลหรือจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็เป็นคนหนึ่งในกลุ่มผู้นำคณะราษฎรที่มีประสบการณ์ทางการเมืองร่วมสมัยกับพวกตน และยังคงกล่าวอ้างยืนยันถึงอุดมคตินี้อยู่อย่างสม่ำเสมอว่าตนปกครองประเทศสืบทอดตามอุดมคติแห่ง พ.ศ. 2475 นักหนังสือพิมพ์เหล่านี้จึงเห็นว่าการใช้อุดมคติประชาธิปไตยของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จะเป็นสิ่งที่รัฐบาลเข้าใจความหมายของมันได้ และตระหนักถึงความสำคัญพร้อมกับพยายามสร้างสรรค์ขึ้นมา ดังจะเห็นได้จากบทความชื่อ "รูปเก่าในชื่อใหม่" ของกุหลาบ สายประดิษฐ์ ที่นำหลักการ 1 ใน 6 ประการของคณะราษฎรมาตั้งเตือนรัฐบาลจอมพล ป. ในโอกาสครบรอบ 18 ปี ของวันที่ 24 มิถุนายน ว่า "มาถึงบัดนี้เวลาด่วงไป 18 ปีแล้ว เราสงสัยว่าบุคคลชั้นหัวหน้าในคณะราษฎรที่อยู่ในรัฐบาลนี้จะได้นสนใจบ้างหรือไม่ว่า คนรุ่นหนังสือในปัจจุบันมีอยู่สักเท่าไร และการดำเนินการในเรื่องนี้คลาดเคลื่อนไปมากมายเพียงใดจากโครงการเดิม"²

¹หนังสือพิมพ์ พิมพ์ไทย, ฉบับวันที่ 21 เมษายน 2491.

²หนังสือพิมพ์ เคลิเมนต์, ฉบับวันที่ 24 มิถุนายน 2493.

โดยส่วนรวม อุดมคติของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จึงเป็นลักษณะเด่นในผลงานการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลของนักหนังสือพิมพ์สมัยนี้ ที่พวกเขานำมาใช้อย่างสม่ำเสมอในการตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลว่าเป็นไปตามหลักการนี้หรือไม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำมาใช้กับจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยตรง ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นผู้นำในคณะราษฎรคนสุดท้ายที่มีอำนาจทางการเมือง เพราะหลังจากยุคสมัยของจอมพล ป. ในปี 2500 แล้ว ก็จะเป็นยุคสมัยของผู้นำทางการเมืองรุ่นใหม่ที่มีชื่อกลุ่มผู้นำจากคณะราษฎรอีกต่อไป ผู้นำรุ่นใหม่เหล่านี้จะมีอุดมคติทางการเมืองในรูปแบบใหม่¹ อันทำให้อุดมคติของ พ.ศ. 2475 ลบเลื่อนไปจากทั้งกลุ่มผู้นำทางการเมืองและกลุ่มนักหนังสือพิมพ์

จากการศึกษาผลงานเขียนของนักหนังสือพิมพ์ในช่วง พ.ศ. 2490 - 2501 สามารถสรุปได้ว่า อุดมคติประชาธิปไตยที่นักหนังสือพิมพ์เหล่านี้กล่าวถึงนั้นจะถูกนำมาใช้เน้นในประเด็นทางการเมืองที่สำคัญ ๆ รวม 3 ประเด็นด้วยกัน คือ

1. ความต้องการสถาปนาทางการเมืองแบบประชาธิปไตยตามความหมายสากลของมันเป็นอย่างเคร่งครัด ในรูปของการมีรัฐธรรมนูญ รัฐสภา พรรคการเมือง การเลือกตั้ง ทั้งในทางกฎหมายและการปฏิบัติ ดังจะปรากฏถึงการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลในเรื่องเกี่ยวกับการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทสอง การอนุญาตให้ตั้งพรรคการเมือง การให้เสรีภาพแก่ประชาชนในการโฆษณาตามรัฐธรรมนูญ และการตรวจสอบการบริหารราชการของรัฐบาลในด้านต่าง ๆ

2. ความต้องการการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของนักหนังสือพิมพ์ให้รัฐบาลตระหนักถึงความสำคัญของหนังสือพิมพ์ ตลอดจนหน้าที่และบทบาทของนักหนังสือพิมพ์ในระบอบประชาธิปไตย โดยเฉพาะเมื่อมีความขัดแย้งในหมู่ผู้นำทางการเมืองอย่างสูง จนเกิดการแย่งชิงอำนาจกันบ่อยครั้ง ซึ่งมีผลกระทบกระเทือนเสถียรภาพของรัฐบาล ทำให้

¹ ทัชชัย เฉลิมเตียรณ, "ความคิดทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และระบบพหุชนูปถัมภ์," ใน สมบัติ จันทรวงศ์ และวังสรรกร์ ธนะพรพันธุ์ (บก.), รักเมืองไทย ภาคประวัติศาสตร์และการเมือง, (กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมนิยมแห่งประเทศไทย, 2517), หน้า 40-41.

รัฐบาลต้องใช้มาตรการบางอย่างตอบโต้และถูกวิพากษ์วิจารณ์จากนักหนังสือพิมพ์ รัฐบาลจึงมีปฏิกิริยาตอบทบาทของนักหนังสือพิมพ์ รวมทั้งยังได้เข้ามาควบคุมการทำงานของนักหนังสือพิมพ์มิให้มีผลต่อความมั่นคงของตน ตลอดจนกระทั่งการปราบปรามนักหนังสือพิมพ์โดยตรง ช่วงเวลานี้จึงเป็นช่วงของการเคลื่อนไหวต่อสู้ของนักหนังสือพิมพ์ต่อรัฐบาล เพื่อให้รัฐบาลปฏิบัติต่อนักหนังสือพิมพ์อย่างชอบธรรม เช่น การเรียกร้องเกี่ยวกับพระราชบัญญัติกฎหมายการพิมพ์ที่ขัดกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ การควบคุมนักหนังสือพิมพ์อย่างไม่ชอบธรรมโดยอาศัยกฎหมายฉบับต่าง ๆ ได้แก่ พระราชบัญญัติป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ การประกาศใช้กฎอัยการศึก การประกาศภาวะฉุกเฉินที่นำไปสู่การตรวจข่าวหรือการปิดหนังสือพิมพ์ในยามที่ไปไม่ได้มีสงคราม

3. การกำหนดนโยบายต่างประเทศของไทย ดังกล่าวไว้ในบทที่ 1 ถึงสถานการณ์การเมืองระหว่างประเทศในช่วง พ.ศ. 2490 - 2501 นี้ว่าอยู่ในสถานะที่เรียกกันว่า "สงครามเย็น" อันเป็นช่วงเวลาของการแข่งขันกันของลัทธิทางการเมือง 2 ลัทธิ คือ ลัทธิประชาธิปไตย และลัทธิคอมมิวนิสต์ และรัฐบาลไทยได้เลือกฝักใฝ่ฝ่ายประชาธิปไตยหรือสหรัฐอเมริกา ทั้งรัฐบาลได้ตัดสินใจโดยไม่ได้นัดหมายจากกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมเท่าใดนัก นักหนังสือพิมพ์กลุ่มหนึ่งจึงได้วิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลในเรื่องนี้อย่างรุนแรง และถึงกับมีการเคลื่อนไหวเพื่อให้รัฐบาลทบทวนนโยบายของตนเอง และประเด็นนี้เองที่เป็นจุดสำคัญที่ทำให้รัฐบาลเข้าปราบปรามนักหนังสือพิมพ์อย่างรุนแรงในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2495 ดังจะกล่าวถึงอย่างละเอียดในบทที่ 4 การวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลในเรื่องนี้จะเกิดขึ้นเมื่อมีเหตุการณ์ระหว่างประเทศที่สำคัญที่รัฐบาลไทยเข้าไปเกี่ยวข้อง เช่น การส่งทหารไปร่วมรบในสงครามเกาหลี พ.ศ. 2493 การต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์และสาธารณรัฐประชาชนจีน การร่วมก่อตั้งและเข้าเป็นภาคีองค์การสนธิสัญญาป้องกันร่วมกันแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (องค์การซีโต้) ท่าทีของรัฐบาลที่มีต่อการประชุมกลุ่มประเทศไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดที่เมืองบันดง อินโดนีเซีย พ.ศ. 2498 เป็นต้น

ประเด็นในเรื่องนโยบายต่างประเทศนี้เป็นประเด็นที่นักหนังสือพิมพ์โดยทั่วไปมิได้เห็นพ้องต้องกันเสียทีเดียว จะมีเพียงนักหนังสือพิมพ์กลุ่มหนึ่งเท่านั้นที่คัดค้านนโยบายของรัฐบาลในการต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ และมีการเคลื่อนไหวเรียกร้องให้รัฐบาลวางตัว

เป็นกลางในการเมืองโลก ในขณะที่ยังมีนักหนังสือพิมพ์ส่วนหนึ่งสนับสนุนนโยบายของรัฐบาลและมีแนวโน้มต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์เหมือนรัฐบาลด้วย และประเด็นนี้เองจะเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับรัฐบาลในการเลือกควบคุมนักหนังสือพิมพ์ ครั้งที่รุนแรงที่สุดรวม 2 ครั้ง คือในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2495 และเดือนตุลาคม พ.ศ. 2501 ซึ่งจะกล่าวในบทต่อไป

กุหลาบ สายประดิษฐ์ นักหนังสือพิมพ์ผู้มีบทบาทสำคัญในสมัยนี้ได้กล่าวไว้ว่า เมื่อพบทวนถึงคำวิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ ของนักหนังสือพิมพ์แล้ว สามารถสรุปรวมได้เป็น 2 ประการ กล่าวคือ ประการแรก ให้รัฐบาลชำระสะสางพฤติกรรมทุจริตชั่วร้าย และที่กระทำให้ไปโดยมิชอบด้วยกฎหมายโดยเจ้าหน้าที่ของบ้านเมืองในเรื่องต่าง ๆ ส่วนประการต่อมาให้รัฐบาลแก้ไขเปลี่ยนแปลงนโยบายที่ผิดพลาดและไม่ชอบด้วยประโยชน์ของประเทศและประชาชน และการเลิกล้มกฎหมายรวมทั้งข้อปฏิบัติต่าง ๆ ที่ไม่เป็นประชาธิปไตย¹

ในการศึกษาดผลงานของนักหนังสือพิมพ์ในที่นี้ จะพิจารณาผลงานของนักหนังสือพิมพ์แต่ละคนตามประเด็นหลักทั้งสามดังกล่าว รวมทั้งลักษณะอื่น ๆ เฉพาะตัวของนักหนังสือพิมพ์แต่ละคนทีเลือกมาศึกษา โดยจะแบ่งผลงานของนักหนังสือพิมพ์ออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ 2 ประเภทได้แก่

1. งานเขียนประเภทบทความวิพากษ์วิจารณ์ที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์รายวัน และนิตยสารต่าง ๆ ซึ่งในหนังสือเหล่านี้จะมีคอลัมน์ประจำของนักหนังสือพิมพ์หรือนักเขียนของตนเขียนวิจารณ์ประเด็นหัวข้อข่าวที่น่าสนใจประจำวัน นอกเหนือจากบทนำซึ่งก็ถือเป็นบทความประจำวันด้วยเช่นกัน คอลัมน์ประจำเหล่านี้ เช่น คอลัมน์ "ระหว่างบรรทัด" ของ น้อย อินทนนท์ นามปากกาของ มาลัย ชูพินิจ ประจำหนังสือพิมพ์ พิมพ์ไทย และคอลัมน์ "เก็บเล็กผสมน้อย" ของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ในหนังสือพิมพ์ สยามรัฐ ที่จะกล่าวถึงต่อไปเป็นต้น บทความเหล่านี้จะสะท้อนให้เห็นทัศนคติของนักหนังสือพิมพ์ที่มีต่อปัญหาต่าง ๆ ของสังคมและต่อรัฐบาล จะให้ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะแก่รัฐบาล รวมทั้ง

¹กุหลาบ สายประดิษฐ์, อดีตที่เป็นบทเรียน (กรุงเทพฯ : แสงเทียน, 2522), หน้า 255.

ให้ความรู้แก่ประชาชนด้วย ดังจะเห็นได้อย่างชัดเจนในผลงานจากคอลัมน์ของหม่อมราชวงศ์ศีกฤทธิ ปราโมช

2. งานเขียนประเภทวรรณกรรมได้แก่นวนิยาย เรื่องสั้น เรื่องแปล และสารคดีต่าง ๆ ดังได้กล่าวแล้วในบทที่ 1 ว่า อาชีพนักหนังสือพิมพ์ในสมัยนี้ แยกไม่ออกจากอาชีพนักเขียน ทั้งนี้เพราะนักหนังสือพิมพ์หลาย ๆ คนเริ่มต้นจากอาชีพนักเขียนมาก่อน เช่น กุหลาบ สายประดิษฐ์ โดยเฉพาะงานเขียนประเภทนวนิยาย เรื่องสั้น และเมื่อเป็นนักหนังสือพิมพ์แล้วก็ยังคงเขียนงานประเภทนี้พร้อม ๆ กันไปด้วยเป็นส่วนใหญ่ นักหนังสือพิมพ์หลายคนจึงมีผลงานทั้ง 2 ประเภท และสำหรับนักหนังสือพิมพ์บางคนผลงานประเภทนวนิยาย เรื่องสั้น อาจมีบทบาทและได้รับความสนใจจากผู้อ่านมากกว่าผลงานบทความในหนังสือพิมพ์ด้วยซ้ำ ดังเช่นนวนิยายเรื่องสำคัญ 2 เรื่อง คือ "ความรักของวัลยา" และ "ปีศาจ" ของเสนีย์ เสาวพงศ์ และเรื่องสั้นจำนวนมากของอิสรา อมันตกุล¹ โดยเฉพาะในช่วงเวลานี้เป็นช่วงเวลาที่มีความเคลื่อนไหวขยายตัวของวรรณกรรมไทยอย่างมาก² ดังนั้นจึงเล็งเห็นได้ว่าที่จะนำมาใช้ประกอบในการศึกษาผลงานของนักหนังสือพิมพ์

¹คุณเสนีย์ เสาวพงศ์ นักหนังสือพิมพ์ร่วมสมัยกับอิสรา อมันตกุล ได้ให้ข้อคิดเห็นว่า ผลงานประเภทเรื่องสั้นของอิสราฯ เคนกว่างานด้านหนังสือพิมพ์ ซึ่งเป็นงานประจำวัน ทั้งนี้เพราะงานประพันธ์ของเขามีความล้ำหน้าสำหรับยุคนั้น และเขาสามารถสร้างตัวละครขึ้นมาวิพากษ์วิจารณ์โงมตีการ เมืองในสมัยนั้นได้อย่างแนบเนียน (สัมภาษณ์คุณเสนีย์ เสาวพงศ์ ณ บ้านซอยพานิชอนันต์ สุขุมวิท 71 เมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม พ.ศ. 2523 เวลา 14.00 - 16.00 น.).

²วรวิทย์ เจริญเลิศ (เก็บความ), "กลุ่มก้าวหน้าในประวัติศาสตร์ไทย," หน้า 265-266.

หนังสือพิมพ์ฉบับที่มีบทบาทในการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลเป็นที่ยอมรับของประชาชนในช่วง พ.ศ. 2490 - 2501 และถูกอ้างอิงถึงในที่นี้มากได้แก่¹

1. หนังสือพิมพ์เคลิเมนต์ บริษัทแพร่ข่าวจำกัด เป็นเจ้าของ ออกเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2493 เสนอข่าวในประเทศทั่วไป และมีคอลัมน์ประจำวิจารณ์การเมืองคือ คอลัมน์ "ภราดร" เขียนโดยนักหนังสือพิมพ์ที่ใช้นามปากกาต่าง ๆ กัน เช่น "นายศรัทธา" "เสรี ฐานันดร" เป็นต้น เคลิเมนต์ เป็นหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งที่แสดงความคิดเห็นคัดค้านนโยบายของรัฐบาลในการเข้าร่วมสงครามเกาหลีและนำประเทศไปผูกพันกับสหรัฐอเมริกาอย่างมาก นักหนังสือพิมพ์หลายคนที่เคยทำงานกับหนังสือพิมพ์เคลิเมนต์ ได้แก่ ทนง ศรัทธาพิทย และอิสรา อมันตกุล เป็นต้น ในการจับกุมนักหนังสือพิมพ์หลังจากการรัฐประหาร 20 ตุลาคม 2501 ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นักหนังสือพิมพ์ประจำหนังสือพิมพ์เคลิเมนต์ ได้ถูกจับกุมไปเป็นจำนวนมาก²

2. หนังสือพิมพ์ พิมพ์ไทย บริษัทไทยพาณิชย์การเป็นเจ้าของ เดิมมีพระยาปรีชานุสรณ์เป็นประธานกรรมการของบริษัท จนกระทั่งในเดือนพฤษภาคม 2489 นายอารีย์ ลีวีระ ได้เข้ามาซื้อกิจการของบริษัท³ และพยายามปรับปรุงกิจการของบริษัทที่มีปัญหาทางการเงินให้มีฐานะดีขึ้น โดยการเปลี่ยนแนวทางของ

¹ เนื่องจากความจำกัดของข้อมูล ตัวอย่างหนังสือพิมพ์ในที่นี้จึงหมายถึงความถึงเฉพาะหนังสือพิมพ์ที่ยังคงมีต้นฉบับอยู่จำนวนมากในหอสมุดแห่งชาติ.

² ุรายชื่อนักหนังสือพิมพ์ที่ถูกจับกุมในครั้งนี้ได้ใน หนังสือพิมพ์ สารเสรี, ฉบับวันที่ 22 ตุลาคม 2501.

³ รายชื่อผู้บริหารชุดใหม่ของบริษัทไทยพาณิชย์การนอกจาก อารีย์ ลีวีระ ได้แก่ หลวงอดุลเดชจรัส, ชนวนต์ จากุประยูร และไพศาล เปี่ยมปิติ หนังสือพิมพ์อื่น ๆ ในเครือของบริษัทได้แก่ สยามนิกร, พิมพ์ไทยรายเดือน, สยามสมัยรายสัปดาห์, เริงรมย์รายวันและรายสัปดาห์ และ ภาพข่าวสยามนิกร ส่วนพิมพ์ไทยนี้มี สงัด บรรจงศิลป์ เป็นบรรณาธิการคนแรกใน พ.ศ. 2489 ดู ป. วัชรารภณ์, คนหนังสือพิมพ์, หน้า 408-410.

หนังสือพิมพ์พิมพ์ไทย ให้แตกต่างออกไปจากเดิม กล่าวคือ ให้ออกในตอนเช้าแทนที่จะออกตอนบ่ายเหมือนหนังสือพิมพ์ทั่ว ๆ ไปในขณะนั้น และเปลี่ยนแนวการเสนอข่าวจากการเน้นนักค้าข่าวดำเนินมาเป็นการเน้นข่าวประเภทชาวบ้าน เช่น ข่าวอาชญากรรมซึ่งหาข่าวได้ตามโรงพักต่าง ๆ เรื่องตื่นเต้น เร้าใจ (Sensational, sex and crime) อันเป็นการลดความหนักแน่นของเนื้อหาสาระลง และทำให้หนังสือพิมพ์เข้าถึงคนอีกกลุ่มหนึ่งในสังคมที่ไม่สนใจข่าวสารการเมืองเป็นพิเศษ นอกจากข่าวประเภทเบาะแสมอง¹ และมี มาลัย ชูพินิจ เป็นที่ปรึกษา

พิมพ์ไทย มีคอลัมน์ประจำวิพากษ์วิจารณ์ข่าวสารการเมือง พร้อมกับนักเขียนประจำจำนวนมาก เช่น คอลัมน์ "เรื่องของเรา" "จากระเบียงสภา" "เสียงจากสภา" ซึ่งเขียนโดยผู้เขียนที่ใช้นามปากกาต่าง ๆ กัน และที่สำคัญก็คือคอลัมน์ "ระหว่างบรรทัด" เป็นคอลัมน์วิจารณ์ข่าวประจำวัน เขียนโดย "น้อย อินทนนท์" หรือ มาลัย ชูพินิจ

3. หนังสือพิมพ์ สยามนิกร บริษัทไทยพาณิชย์การเป็นเจ้าของ เสนอข่าวสารการการเมืองทั้งข่าวในประเทศและข่าวต่างประเทศ พร้อมกับบทวิจารณ์ข่าว บทนำส่วนใหญ่จะเป็นบทวิจารณ์ข่าวต่างประเทศ เขียนโดย ชนวนต์ จาคูประยูร นักหนังสือพิมพ์ที่ปรึกษาของสยามนิกร และบรรณาธิการนิตยสาร สยามสมัยรายสัปดาห์ ของบริษัทเดียวกัน ผู้ใช้นามปากกาว่า "ชนาลัย"² นอกจากนี้มีคอลัมน์ประจำวันวิจารณ์การเมืองคือคอลัมน์ "ลีลม" ซึ่งส่วนใหญ่ไม่ระบุชื่อผู้เขียน คอลัมน์ "จากหน้าต่างสยามนิกร" โดยนักหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ เช่น "ประชา ยิ่งเจริญ" "มณี ศุภวรรณ"³ คอลัมน์ "ผู้อ่านที่รัก" และ

¹ สัมภาษณ์ คุณสุภา ศิริमानนท์, วันที่ 26 มีนาคม 2523.

² สัมภาษณ์ คุณสุภา ศิริमानนท์, วันที่ 26 มีนาคม 2523 คุณสุภากล่าวว่า คุณชนวนต์ จาคูประยูร เป็นผู้มีความรู้ภาษาต่างประเทศดี จึงสามารถให้ความสนใจกับชาวต่างประเทศได้คึกกว่านักหนังสือพิมพ์คนอื่น ๆ.

³ นามปากกาทั้ง 2 นี้เป็นนามปากกาของคุณทองใบ ทองเปาค์ ทนายความผู้มีบทบาทด้านสิทธิมนุษยชนในปัจจุบัน ขณะเมื่อเป็นนักหนังสือพิมพ์ประจำสยามนิกร ในช่วงปลายทศวรรษ 2490 ถึงต้นทศวรรษ 2500.

"บ้านเมืองของเรา" เป็นต้น ซึ่งเขียนโดยนักหนังสือพิมพ์ที่ส่วนใหญ่ใช้นามปากกา

สยามนิกร เป็นหนังสือพิมพ์ที่ให้ความสนใจกับทั้งชาวภายในประเทศและชาวต่างประเทศอย่างรอบคอบ ไม่ว่าจะเป็นชาวการเมืองระดับริฐบาลหรือชาวเกี่ยวกับชาวนา กรรมกร มีแนวโน้มแสดงความคิดเห็นใจชาวนา กรรมกร รวมทั้งการวิพากษ์วิจารณ์บทบาทของสหรัฐอเมริกาในการเมืองโลก

4. หนังสือพิมพ์สยามรัฐ บริษัทสยามรัฐจำกัดเป็นเจ้าของ บริษัทนี้ หม่อมราชวงศ์ศึกฤทธิ ปราโมช เป็นเจ้าของและผู้อำนวยการ¹ ได้ริเริ่มออกหนังสือพิมพ์สยามรัฐครั้งแรกในวันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ. 2493 มีนายสละ ลิขิตกุล เป็นบรรณาธิการคนแรก สยามรัฐ ก็เป็นหนังสือพิมพ์ที่ให้ความสนใจกับข่าวสารการเมืองโดยเฉพาะชาวเกี่ยวกับรัฐสภา มีคอลัมน์ประจำวิจารณ์ข่าวจำนวนมาก เช่น "ความรู้เรื่องเมืองไทย" "หมายเหตุ" "อะไรก็ได้" "เบื้องหลังสภา" เขียนโดยนักเขียนประจำเช่น สละ ลิขิตกุล, ประหยัด ศ.นาคะนาท, วิชาส มณีวัต ซึ่งมักใช้นามปากกาต่าง ๆ และมีคอลัมน์ "ข้อสังเกตและความเห็น" ที่พิมพ์บทความข้อคิดเห็นของผู้อ่านที่ส่งเข้ามา คอลัมน์ประจำที่สำคัญ คือ "เก็บเล็กผสมน้อย" ของหม่อมราชวงศ์ศึกฤทธิ ปราโมช เป็นคอลัมน์วิจารณ์ข่าวและความรู้ทั่วไป และคอลัมน์ "ปัญหาประจำวัน" ของหม่อมราชวงศ์ศึกฤทธิเช่นกัน คอบปัญหาของผู้อ่าน

นอกจากนี้ สยามรัฐ ยังตีพิมพ์นวนิยายเป็นตอน ๆ ประจำทุกวัน ในระยะแรก เป็นนวนิยายของหม่อมราชวงศ์ศึกฤทธิ ปราโมช เช่น "สวนนึ่ง" "สี่แผ่นดิน" ต่อมาก็มีนวนิยายของนักเขียนคนอื่น ๆ เช่น วิชาส มณีวัต, นิตยา นาถยุสสุนทร และสศ กุระมะโรหิต เป็นต้น

5. หนังสือพิมพ์ สารเสรี บริษัทธนาคารพิมพ์เป็นเจ้าของบริษัทนี้ เป็นกิจการของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่ให้พลตรีเนตร เขมะโยธิน เป็นผู้อำนวยการและผู้จัดการ ออกครั้งแรกในปี พ.ศ. 2497 มีคอลัมน์ประจำวิพากษ์วิจารณ์ข่าวสารการเมืองและข่าวทั่ว ๆ

¹บริษัทสยามรัฐจำกัด ยังออกหนังสือพิมพ์อื่น ๆ อีก คือ สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ และ ข่าวกรุง รายเดือน.

ไป เช่น คอลัมน์ "สันสัปคาศ" โดย รมย์ รัตวัน "เสียงปากกา" และ "สามัญชน" เป็นต้น โดยนักเขียนที่ใช้นามปากกาต่าง ๆ เช่น "นายศรัทธา" "सान เสรี" สารเสรี เป็นหนังสือพิมพ์ที่มีบทบาทอย่างมากในการเปิดเผยและโจมตีการทุจริตในการบริหารราชการของข้าราชการและนักการเมือง รวมทั้งการต่อต้านนโยบายต่างประเทศของรัฐบาลไทยทั้งสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม และสมัยต่อ ๆ มา แม้สมัยของจอมพลสฤษดิ์ และบทบาทของสหรัฐอเมริกาในเมืองไทย และในกิจการของโลกจนหนังสือพิมพ์ต่างประเทศกล่าวถึง และจอมพลสฤษดิ์ เจ้าของกิจการต้องเขียนจดหมายมาขอรับรอง ทนง ศรัทธาพิภย์ บรรณาธิการในขณะนั้นให้ลดการโจมตีรัฐบาลในเรื่องเหล่านี้ สารเสรี ได้เลิกกิจการไปในกลางปี พ.ศ. 2503

นักหนังสือพิมพ์ที่เลือกมาศึกษาในที่นี้จะเป็นักหนังสือพิมพ์ที่มีผลงานด้านหนังสือพิมพ์หรือเป็นนักเขียนคอลัมน์ในหนังสือพิมพ์ และมีผลงานวรรณกรรมที่น่าสนใจ มีโชติชัยเป็นหัวหน้าข่าวหรือผู้สื่อข่าว แม้บุคคลเหล่านี้จะมีบทบาทสูงในการเสนอข่าวของหนังสือพิมพ์ ทั้งนี้เนื่องจากไม่ได้อ่านหนังสือพิมพ์โดยตรง แต่จะเน้นเกี่ยวกับบทบาทของนักหนังสือพิมพ์ในฐานะเป็นผู้นำทางความคิดในสังคม ได้แก่ กุหลาบ สายประดิษฐ์ มาลัย ชูพินิจ หม่อมราชวงศ์ศีกฤทธิ ปราโมช และสค กุระมะโรหิต

กุหลาบ สายประดิษฐ์

เป็นนักหนังสือพิมพ์ที่มีผลงานและมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในระหว่าง พ.ศ. 2490 - 2501 เกิดเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2448 เป็นชาวกรุงเทพฯ บิดาเป็นเสมียนกรมรถไฟ เรียนหนังสือครั้งแรกที่โรงเรียนวัดหัวลำโพงจนจบชั้นประถม 4 จึงเข้าโรงเรียนทหารเด็ก แล้วได้ออกมาเข้าโรงเรียนวัดเทพศิรินทร์จนจบชั้นมัธยม 8² เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วได้ทำงานเป็นครู พร้อมกับเขียนเรื่องลงในหนังสือ สารศึกษา

¹สุชาติ สวัสดิ์ศรี, "จดหมายลับของจอมพลสฤษดิ์ ถึง ทนง ศรัทธาพิภย์," โลกหนังสือ 1 : 12 กันยายน 2521, หน้า 115-116.

²"บันทึกจาก พญ.สุรภิน ชนะโสภณ บุตรสาว เล่าโดย นางจำรัส นิมาภาสพิสาว" ใน โลกหนังสือ 2 : 2 พฤศจิกายน 2521, หน้า 35-36.

เนื่องจากเขาสนใจการเขียนหนังสือและเคยเขียนหนังสืออ่านในหมู่เพื่อนฝูงตั้งแต่อยู่
โรงเรียนวัดเทพศิรินทร์¹ ต่อมาในปี พ.ศ. 2472 จึงได้ออกนิตยสารรายปักษ์ชื่อ สุภาพ
บุรุษ โดยเขาเป็นเจ้าของและบรรณาธิการเอง นิตยสารฉบับนี้ได้ตีพิมพ์นวนิยายเรื่อง
แรก ๆ ของเขาหลายเรื่อง เช่น "ปราบพยศ" "แสนรักแสนแค้น" เป็นต้น และใช้
นามปากกาว่า "ศรีบูรพา"

กุหลาบ สายประดิษฐ์ เริ่มทำงานหนังสือพิมพ์รายวันครั้งแรกโดยเป็นบรรณา-
ธิการหนังสือพิมพ์ บางกอกการเมือง ในปี พ.ศ. 2473 หนังสือพิมพ์ฉบับนี้เป็นหนังสือพิมพ์
ที่นักเขียนในสมัยนั้นกล่าวถึงไว้ว่า

ได้รับการต้อนรับอย่างอบอุ่นมากที่สุด เพราะเป็นหนังสือพิมพ์ปฏิรูปแบบหนังสือพิมพ์
ที่มีออกในสมัยนั้นทั้งหมด ค่าที่บทความทางการเมืองซึ่งนิยมเรียกกันในสมัยนั้นว่า
"ลี้คิง อาร์ทิเกิล" หรือ "บทนำ" ซึ่งถ้าไม่ลงนามผู้เขียน ไมว่าจะนามจริงหรือ
นามแฝงก็หมายความว่าตัวบรรณาธิการเองเป็นผู้เขียนบทนำ หนังสือพิมพ์บางกอก
การเมืองนี้ได้โจมตีการทำงานของข้าราชการในระบบยศถาบรรดาศักดิ์และความกตัญญูและ
รุนแรง ทางด้านชาวของความเคลื่อนไหวของทางราชการซึ่งเรียกว่า "ชาวกระ-
หรวง" และชาวอาชญากรรมซึ่งเรียกว่า "ชาวโรงพัก" ก็เปลี่ยนจากการเขียนแบบ
ที่เขียน ๆ กันให้ทันสมัยแบบหนังสือพิมพ์ของฝรั่ง²

หลังจากนั้นกุหลาบก็ได้ผ่านการทำงานกับหนังสือพิมพ์อื่น ๆ อีกหลายฉบับ และ
เคยมีผลงานบทความเรื่อง "มนุษยภาพ" ที่ส่งผลจนทำให้หนังสือพิมพ์ ศรีกรุง ถูกถอนใบ
อนุญาต ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. 2475 กุหลาบก็ได้เข้าเป็น
บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ ประชาชาติ ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ที่มีบทบาททางการเมืองสูงในการ
วิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลจนทำให้เขาต้องถูกถอนใบอนุญาตการเป็นบรรณาธิการ คงได้กล่าว
มาแล้วในบทที่ 1

ผลงานของกุหลาบในระยะแรกก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง นอกจากจะ
ได้แก้บทความวิจารณ์การเมืองในหนังสือพิมพ์รายวันแล้ว ยังมีงานประเภทนวนิยายและ

¹"บันทึกจาก พญ. สุรภิน ชนะโสภณ...", หน้า 35-36.

²ยศ วัชรเสถียร, "กุหลาบ สายประดิษฐ์...", หน้า 63.

เรื่องสั้นอีกจำนวนมาก¹ งานเหล่านี้สะท้อนให้เห็นทัศนคติแบบจินตนิยมและเสรีนิยมเพราะมีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องความรักของหนุ่มสาว และความต้องการความเปลี่ยนแปลงในชีวิต ขนบประเพณี และเสรีภาพในเรื่องความรักด้วย² จนกระทั่งงานชิ้นต่อ ๆ มาจึงได้สะท้อนให้เห็นความเป็นนักมนุษยธรรมของเขาที่มองสังคมอย่างวิพากษ์วิจารณ์ เห็นความแตกต่างของการดำรงชีวิตของคนในสังคม และเห็นอกเห็นใจคนที่ต้องตกทุกข์ได้ยากในสังคม ดังปรากฏอย่างชัดเจนในนวนิยายเรื่อง "สงครามชีวิต" (พ.ศ. 2475)³

กุหลาบ เป็นนักเขียนและนักหนังสือพิมพ์ที่สนใจการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอย่างยิ่ง เมื่อมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองเปิดสอนในปี พ.ศ. 2477 เขาก็ได้เข้าศึกษาด้วย และในปี พ.ศ. 2479 หลังจากออกจากหนังสือพิมพ์ประชาชาติก็ได้เดินทางไปศึกษาวิชาการด้านหนังสือพิมพ์ที่ประเทศญี่ปุ่นเป็นเวลา 1 ปี ต่อมาก็ได้เดินทางไปศึกษาวิชาการเมืองที่มหาวิทยาลัยเมลเบิร์น ประเทศออสเตรเลีย ระหว่างปี พ.ศ. 2490 - 2492 ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นการศึกษาครั้งสำคัญที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางความคิดของเขาอย่างมาก⁴ ดังจะเห็นได้จากผลงานของเขาในช่วงหลัง

¹ระหว่าง พ.ศ. 2470 - 2475 กุหลาบเขียนนวนิยาย 11 เรื่องจากนวนิยายทั้งหมดของเขา 16 เรื่อง และเขียนเรื่องสั้น 8 เรื่องจากทั้งหมด 20 เรื่อง อ้างจากรุ่งวิทย์ สุวรรณอภิชน, ศรีบูรพา ศรีแห่งวรรณกรรมไทย (กรุงเทพฯ : แสงรุ่งการพิมพ์, 2522), หน้า 94-114.

²เสถียร จันทิมาธร, คนเขียนหนังสือ (กรุงเทพฯ : ประพันธ์สาส์น, 2517), หน้า 82-85.

³ดูตัวอย่างได้จาก กุหลาบ สายประดิษฐ์, สงครามชีวิต (พิมพ์ครั้งที่ 7) (กรุงเทพฯ : คลังวิทยา, 2518), หน้า 19-21 และ 53-58.

⁴จรัส รจนาวรรณ, ชีวิตการต่อสู้ของกุหลาบ สายประดิษฐ์ (กรุงเทพฯ : ประจักษ์การพิมพ์, 2517), หน้า 44.

เมื่อกลับจากญี่ปุ่นแล้ว ใน พ.ศ. 2482 - 2486 เขาได้ออกหนังสือพิมพ์รายวัน สุภาพบุรุษ¹ และต่อมาเมื่อกลับจากออสเตรเลียในปี พ.ศ. 2492 เขาก็ได้จัดตั้งสำนักพิมพ์สุภาพบุรุษขึ้นเพื่อพิมพ์ผลงานต่าง ๆ ของเขา ทั้งนวนิยาย วิชาการ สารคดี บทปาฐกถาต่าง ๆ ของเขา²

หลังจากกลับจากประเทศออสเตรเลีย กุหลาบ สายประดิษฐ์ ได้เขียนบทความวิพากษ์วิจารณ์การเมืองในหนังสือพิมพ์รายวันต่าง ๆ บ้าง แต่ไม่บ่อยครั้งนัก และได้เขียนบทความวิชาการเกี่ยวกับลัทธิมาร์กซิสม์ในนิตยสาร อักษรสาส์น จำนวนมาก³ เขายังมีบทบาทในการแสดงปาฐกถาและอภิปรายแสดงความคิดเห็นและความรู้ใหม่ ๆ หลายครั้ง การปาฐกถาครั้งสำคัญของเขาได้แก่ การปาฐกถาเรื่อง "ชีวิตแบบชาวออสเตรเลีย" ในวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2492 ณ ห้องประชุมกรมโฆษณาการ⁴ และ การปาฐกถาเรื่อง "ฐานะของสตรีที่เข้ามาในประวัติศาสตร์" เมื่อวันที่ 7 มิถุนายน พ.ศ. 2495 ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง⁵ ซึ่งมีผู้สนใจเข้าฟังและร่วมวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างกว้างขวาง ในช่วงเวลานี้เขาเขียนนวนิยายเพียงเรื่องเดียว คือ "จนกว่าเราจะพบกันอีก" (พ.ศ. 2493) และได้เขียนหนังสือเกี่ยวกับทฤษฎีสังคมนิยมเป็นครั้งแรก เรื่อง "ปรัชญาของลัทธิมาร์กซิสม์" สี่พิมพ์ในนิตยสาร อักษรสาส์น ทยอยออกในระหว่างปี พ.ศ. 2493 จากนั้นในปี พ.ศ. 2495 เขาก็มีบทบาทอย่างมากในการเคลื่อนไหวร่วมกับสมาคมหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทยในการต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพของนักหนังสือพิมพ์ และร่วมกับคณะกรรมการสันติภาพแห่งประเทศไทยเพื่อเรียกร้องสันติภาพและความเป็น

¹สุภา ศิริमानนท์, "ความทรงจำ : ชีวิตและการต่อสู้ของกุหลาบ สายประดิษฐ์," โลกหนังสือ 2 : 2 พฤศจิกายน 2521, หน้า 69.

²รุ่งวิทย์ สุวรรณอภิชน, ศรีบูรพา..., หน้า 140.

³เรื่องเดียวกัน, หน้า 140-141.

⁴หนังสือพิมพ์ นครสาร, ฉบับวันที่ 14 กันยายน 2492.

⁵หนังสือพิมพ์ สยามนิกร, ฉบับวันที่ 10 มิถุนายน 2492.

กลางของประเทศจนต้องถูกรัฐบาลปราบปรามจับกุมในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2495¹ ซึ่งมีผลให้เขาต้องถูกจำคุกนานเป็นเวลาถึง 13 ปี แต่ได้รับการปลดปล่อยก่อนในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2500 เนื่องจากรัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมเมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2500 เนื่องในโอกาสฉลองกิ่งพุททกาล²

ระหว่างถูกคุมขัง กุหลาบ มีผลงานเขียนที่สำคัญได้แก่นวนิยายเรื่อง "แลไปข้างหน้า" ภาคปฐมวัยและภาคมัชฌิมวัย³ งานแปลเรื่อง "แม่" ภาคแรกซึ่งแปลจากเรื่อง "Mother" ของแมกซิม กอร์กี้ นักเขียนชาวรัสเซีย และสารคดีอีก 2 เรื่อง คือ "กำเนิดครอบครัวของมนุษย์" และ "ระเบียบสังคมของมนุษย์" ตีพิมพ์ครั้งแรกในนิตยสาร ปิยะมิตรรายสัปดาห์ ระหว่างปี พ.ศ. 2497 ก่อนจะนำมาตีพิมพ์รวมเล่มภายหลัง

กุหลาบ สายประดิษฐ์ ได้เริ่มเขียนบทความวิพากษ์วิจารณ์การเมืองอย่างสม่ำเสมออีกครั้งหลังจากได้รับนิรโทษกรรมในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2500 บทความเหล่านี้ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ฉบับต่าง ๆ เช่น สารเสรี, ปิยะมิตร, และ ประชามิตร ในชื่อคอลัมน์ "ที่นี่และที่นั่น" โดยใช้นามปากกาว่า "อิสสรชน" ซึ่งต่อมาได้นำมาพิมพ์รวมเล่มในชื่อ "การเมืองของประชาชน" โดยสำนักพิมพ์ "สุภาพบุรุษ" ของเขาเองในปี พ.ศ.

¹หนังสือพิมพ์ สยามรัฐ, ฉบับวันที่ 11 พฤศจิกายน 2495.

²หนังสือพิมพ์ พิมพ์ไทย, ฉบับวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2500. (ดูรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องกบฏสันติภาพได้ในบทที่ 4).

³นวนิยายเรื่องนี้ กุหลาบเขียนจบเพียงภาคปฐมวัย ใน พ.ศ. 2498 และเขียนต่อภาคมัชฌิมวัยได้เพียงส่วนเดียวใน พ.ศ. 2500 กุหลาบก็ได้เดินทางไปสาธารณรัฐประชาชนจีนและสังเกตการณ์เมืองอยู่ที่นั่นจนกระทั่งเสียชีวิตในปี พ.ศ. 2517 ก็ไม่ปรากฏว่าได้เขียนนวนิยายเรื่องนี้ต่ออีก (ดู ศรีบูรพา, แลไปข้างหน้าภาคมัชฌิมวัย (กรุงเทพฯ : ชมรมหนังสืออุดมธรรม, 2518), หมายเหตุท้ายเล่ม หน้า ก.-ค.) นวนิยายเรื่องนี้มีผู้สันนิษฐานว่าน่าจะมีถึงภาคที่สาม คือภาคปัจฉิมวัยด้วย (ดู Klaus Rosenberg, "Social Criticism in the Literary Works of Si Burapa," p. 12.).

2500¹ บทความเหล่านี้วิพากษ์วิจารณ์การเมืองในสมัยต่อเนื่องระหว่างช่วงปลายของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม และรัฐบาลชุดใหม่ของนายพจน์ สารสิน ที่เกิดขึ้นหลังจากการทำรัฐประหารในวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2500 ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เพื่อโค่นล้มรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม

จากผลงานเขียนเหล่านี้ของกุหลาบ สายประดิษฐ์ สามารถสรุปแนวความคิดในการวิพากษ์วิจารณ์การเมือง และลักษณะเด่นของผลงานของเขาได้ตามประเด็นหลักดังนี้

1. แนวความคิดเกี่ยวกับเรื่องอุดมคติของการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย

เป็นการวิจารณ์ระบบการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของประเทศส่วนรวมเกี่ยวกับนโยบายการบริหารประเทศของรัฐบาล โดยไม่ได้เจาะจงวิจารณ์ที่ตัวบุคคล เพื่อให้รัฐบาลตระหนักถึงความสำคัญของสถาบันการปกครองแบบประชาธิปไตยและมีความจริงใจในการสร้างสรรค์ระบบประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นอย่างถูกต้องวิธี เขาได้วิพากษ์วิจารณ์มติของรัฐบาลที่จะให้มีการปลุกฝังชี้แจงและโฆษณาระบอบประชาธิปไตยแก่ข้าราชการและประชาชน โดยให้กระทรวงมหาดไทยดำเนินการโฆษณาทางวิทยุกระจายเสียงไว้ในบทความพิเศษเรื่อง "การเผยแพร่ประชาธิปไตย" ไว้ว่า

การอ่านตัวบทรัฐธรรมนูญให้ประชาชนฟังทางวิทยุกระจายเสียงนั้น อย่างว่าแต่จะใช้เวลาอ่านเพียง 10 ปี แม้จะอ่านต่อไปอีกหนึ่งศตวรรษ ประชาชนก็ไม่มีโอกาสจะเข้าใจประชาธิปไตยอยู่นั่นเอง...ความสำเร็จในการเผยแพร่ลัทธิหรือคำสั่งสอนใด ๆ นั้นย่อมขึ้นอยู่กับอย่างสำคัญแก่การประพฤติก็นให้เป็นแบบอย่างที่ดีของบรรดาชนชั้นผู้นำในการเผยแพร่²

เขาได้แสดงความคิดเห็นไว้หลายครั้งด้วยกันในการต่อต้านการปกครองแบบเผด็จการที่รัฐบาลจำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชนโดยไม่คำนึงถึงบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญ รวมทั้ง

¹กุหลาบ สายประดิษฐ์, อดีตที่เป็นบทเรียน (ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 ของ การเมืองของประชาชน) กุ บทนำ "จากสำนักพิมพ์".

²หนังสือพิมพ์ นครสาร ฉบับวันที่ 1 กันยายน 2492.

โจมตีผู้ปกครองที่คำนึงถึงแต่ผลประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าผลประโยชน์ของประเทศชาติ
อย่างตรงไปตรงมา หรือแม้แต่การแย่งชิงอำนาจกันด้วยวิธีรัฐประหารในหมู่ผู้นำโดยไม่
คำนึงถึงขั้นตอนตามระบอบประชาธิปไตยดังที่เขาได้กล่าวไว้ว่า

นักปฏิวัติที่แท้จริงนั้น มิใช่บุคคลประเภทเดียวกับผู้ที่มีความกล้าหาญหรือมีความโลภพอ
ที่จับคนพวกหนึ่งเหวี่ยงออกไปจากที่เดิมแล้วพรรคพวกของตนก็เข้านั่งที่แทน และ
บริหารประเทศไปตามเรื่องตามราวที่จะเป็นการสมประโยชน์ของตน คณะปฏิวัติที่
แท้จริงจะต้องมีอุดมการณ์แน่วแน่มั่นคง ที่จะบริหารประเทศให้เป็นผลดีงามแก่ชีวิต
ของมวลชนส่วนมากจริง ๆ¹

เมื่อออกจากการถูกคุมขังแล้ว กุหลาบก็ยังคงโจมตีผู้ปกครอง นักการเมือง
ประเภทนี้อีกว่า

บัดนี้นักการเมืองน้อยใหญ่ของเรากลุ่มหนึ่ง ได้ลี้ภัยไปเสียอย่างสนิทเหมือนคนที่หมด
สติสัมปชัญญะวาทกรรมของผู้นับถือการเมืองมีอยู่อย่างไร เขาได้ประกาศความมุ่ง
หมายในการเข้าสู่งการเมือง หรือในการขึ้นสู่อำนาจทางการเมืองของเขาไว้
อย่างไร... เขาเคยบอกแก่ประชาชนหรือว่า เขาเขามาสู่งการเมืองเพื่อที่จะ
กอบโกยและเสวยสุขจากสมบัติของประชาชนให้เปี่ยมแปล คอยแต่จะสอศสหายหา
ลาภยศ และตั้งหน้าแต่จะรักษาอำนาจและผลประโยชน์ส่วนตัวเขาไปทาเดียว?²

เขายังได้วิจารณ์รัฐบาลอย่างตรงไปตรงมาในการกระทำที่ขัดต่อแนวความคิด
ของระบอบประชาธิปไตย เช่น การมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทสอง การออก
กฎหมายที่ไม่เป็นประชาธิปไตยและคำสั่งบางประการของรัฐบาลที่เป็นการดิครอนเสรีภาพ
ของข้าราชการ³

¹หนังสือพิมพ์ เคลิเมนต์, ฉบับวันที่ 24 มิถุนายน 2493.

²กุหลาบ สายประดิษฐ์, อดีตที่เป็น..., หน้า 89.

³เรื่องเดียวกัน, หน้า 108-116.

2. แนวความคิดเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพของนักหนังสือพิมพ์

ในการปกครองระบอบประชาธิปไตย นักหนังสือพิมพ์ย่อมต้องการการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพจากรัฐบาล ให้รัฐบาลตระหนักถึงความสำคัญและภาระหน้าที่ของนักหนังสือพิมพ์ในการเสนอข่าวสารข้อเท็จจริงแก่ประชาชนอย่างมีอิสระ ซึ่งอาจจะแตกต่างจากจุดมุ่งหมายของรัฐบาลที่ต้องการความมั่นคงทางการเมืองของตน¹

กุหลาบ เป็นนักหนังสือพิมพ์ที่ต่อต้านการจำกัดสิทธิเสรีภาพในการเสนอข่าวสารอย่างมาก เขาเห็นความสำคัญของเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ และกล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า

เสรีภาพของหนังสือพิมพ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับเสรีภาพของประชาชน เมื่อเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ถูกลดทอนโดยโซครวน โดยขอร้องของกฎหมายที่ไม่เป็นประชาธิปไตย ประชาชนก็ขาดอาวุธอันสำคัญและจำเป็นเพื่อป้องกันเสรีภาพของเขา... รัฐบาลที่จมอยู่ในโมหะคิดเห็นว่า การกดขี่ทำลายเสรีภาพของหนังสือพิมพ์จะทำให้ฐานะของรัฐบาลมั่นคงขึ้น... การกดขี่ทำลายเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ ยังมีผลเดิมอันหนึ่งว่าเป็นการควักดวงตาของรัฐบาลออกหึ่งเสียเองและบดขยี้มนิธรรมของรัฐบาลเสียเอง²

เขาได้วิจารณ์มาตรการต่าง ๆ ของรัฐบาลในการควบคุมบทบาทของนักหนังสือพิมพ์ในการเสนอข่าวสาร ไม่ว่าจะเป็นการใช้พระราชบัญญัติการพิมพ์ พุทธศักราช 2484 ที่ให้อำนาจแก่รัฐบาลอย่างมากในการควบคุมหนังสือพิมพ์และการเซ็นเซอร์ หรือการตรวจข่าวหนังสือพิมพ์โดยไม่ต้องอาศัยอำนาจตุลาการ คำสั่งห้ามการวิพากษ์วิจารณ์การเมืองระหว่างประเทศของรัฐบาลที่ประกาศใช้ตั้งแต่เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2493³ นอกจากนี้เขาจะตอบโต้รัฐบาลโดยการเขียนบทความวิจารณ์รัฐบาลแล้ว เขายังได้มีกิจกรรมเคลื่อนไหวทำการต่อสู้รัฐบาลโดยตรงอีกด้วยโดยการร่วมมือกับสมาคมหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย ตั้งคณะกรรมการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ขึ้นดำเนินการเรียกร้องสิทธิเสรีภาพอย่างเปิดเผยดังจะกล่าวต่อไปในบทที่ 4

¹ กุหลาบ สายประดิษฐ์, อดีตที่เป็นบทเรียน..., หน้า 1-4.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 5.

3. นโยบายต่างประเทศของไทย

ในเรื่องนี้กุหลาบได้แสดงทัศนะอย่างเด่นชัด ตัดค้านนโยบายของรัฐบาลไทยในการนำประเทศไปผูกพันกับนโยบายของสหรัฐอเมริกาว่านำมาซึ่งความสับสนขัดแย้งทั่วไปในหน่วยราชการ เพราะรัฐบาลไม่มีหลักการที่แน่นอนของตนเอง หากแต่เปลี่ยนแปลงไปตามสหรัฐอเมริกา ทำให้ประเทศไทยขาดอิสระเสรีภาพในการกำหนดผลประโยชน์ของตนเอง และตกอยู่ภายใต้ข้อผูกมัด หรือโซ่ตรวนของสหรัฐอเมริกาไปโดยปริยาย ก่อให้เกิดผลเสียหายทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของประเทศอย่างมาก¹

เขาต่อต้านการออกกฎหมายป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ. 2495 ของรัฐบาลอย่างรุนแรงว่า

กฎหมายป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ฉบับนี้มีใจแค่ว่าจะขัดต่อหลักประชาธิปไตยและหลักสิทธิมนุษยชนเท่านั้น... กฎหมายฉบับนี้มีใจจะก่อความเสียหายหลายประการในทางการเมืองเท่านั้น หากยังก่อความเสียหายอย่างหนักในด้านอื่น ๆ อีก อาทิ ในด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรม²

ดังนั้นเขาจึงเสนอให้รัฐบาลยกเลิกกฎหมายฉบับนี้ และเปิดความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีน เพื่อประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจเป็นสำคัญ³ และสนับสนุนการส่งเสริมสัมพันธ์ไมตรีกับประเทศที่แม้จะมีระบบเศรษฐกิจสังคมแตกต่างไปจากไทยก็ตาม⁴

เขาได้สรุปข้อเสนอเกี่ยวกับการปรับปรุงนโยบายต่างประเทศแก่รัฐบาลไว้ว่า

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ กุหลาบ สายประดิษฐ์, อดีตที่เป็นบทเรียน..., หน้า 33-34 และ 170-172.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 34-35.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 36-38.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 126-135.

ให้รัฐบาลดำเนินนโยบายที่เป็นอิสระไม่ผูกพันตนไว้กับฝ่ายใด ไม่เดินตามหลังมหาอำนาจใด ในหุตอนตนออกจากสนธิสัญญาซีโอโตและสัญญาทางการทหารกับสหรัฐและพันธมิตรทั้งปวงที่ส่งเสริมให้ต่างชาติมาใช้อิทธิพลในวงราชการของเรา...ให้รัฐบาลเจริญสัมพันธไมตรีกับทุกประเทศโดยไม่มีภาระจำกัดแบ่งแยก และรับนับถือหลักการอยู่รวมกันโดยสันติอย่างซัดแจ้ง¹

ก่อนหน้านี้หลังจากการที่รัฐบาลไทยส่งทหารไปร่วมรบในสงครามเกาหลี เขาก็ได้เคยเคลื่อนไหรร่วมกับคณะกรรมการสันติภาพแห่งประเทศไทยต่อต้านนโยบายต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ของรัฐบาลมาแล้ว จนทำให้เขาถูกรัฐบาลจับกุมในที่สุดคงจะกล่าวถึงในบทที่ 4

ผลงานเขียนของกุหลาบมีลักษณะพิเศษที่น่าสนใจอยู่ 2 ประการด้วยกัน กล่าวคือ

1. งานส่วนใหญ่จะไม่เพียงแต่วิพากษ์วิจารณ์ข้อบกพร่องของรัฐบาลเท่านั้น หากยังเสนอแนะข้อคิดเห็นในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ อย่างน่าสนใจแก่รัฐบาลและประชาชนอีกด้วย ทำให้งานของเขาสามารถนำความคิดของผู้อ่านใคร่ระดับหนึ่ง ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างข้อเสนอเกี่ยวกับนโยบายต่างประเทศที่กล่าวมาแล้วและในเรื่องอื่น ๆ อีกเช่น เขาได้เสนอแนวทางในการเลือกผู้แทนราษฎรแก่ประชาชนเพื่อใช้ในการตัดสินใจว่า

ในการเลือกตั้งที่จะมาถึงนี้เพื่อที่ประชาชนจะได้เลือกนโยบายบริหารประเทศตามที่เขาปรารถนาที่สมควรที่ประชาชนจะเรียกร้องให้วุฒิสภามีมติของพรรคการเมืองต่าง ๆ เสนอนโยบายออกมาให้ชัดแจ้ง เฉพาะอย่างยิ่งนโยบายต่างประเทศ อันเป็นนโยบายที่ประชาชนมีความสนใจเป็นพิเศษ ถ้าวุฒิสภามีมติคนใดไม่เสนอขออนโยบายที่สำคัญ ๆ ให้ประชาชนได้วินิจฉัย ประชาชนก็ไม่ควรที่จะเลือกผู้แทนชนิดนั้นเป็นผู้แทนของเขา²

2. นอกจากจะชี้ให้เห็นข้อบกพร่องของการบริหารราชการของรัฐบาลและปัญหาต่าง ๆ ของประเทศแล้ว เขายังแสดงความหวังที่จะแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เหล่านั้นอย่างจริงจัง ทั้งนี้เขาหวังว่าประชาชนทั่ว ๆ ไปก็จะต้องเป็นส่วนหนึ่งในการแก้ไขปัญหา

¹กุหลาบ สายประดิษฐ์, อดีตที่เป็นบทเรียน..., หน้า 81.

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 264-265.

เหล่านี้ด้วย มิใช่ผลลัการะความรับผิดชอบให้รัฐบาลทั้งหมด และทัศนะเช่นนี้ของเขาจะปรากฏในงานเขียนประเภทอื่น ๆ เช่นนวนิยาย เรื่องสั้น อีกรด้วย เขาได้คัดค้านความสิ้นหวังหรือท้อแท้ในการปรับปรุงประเทศชาติให้ก้าวหน้า โดยยอมรับสภาพที่ล่าช้าและปล่อยประเทศชาติไว้ตามยถากรรม เขาเห็นว่าปัญหาทุกอย่างเป็นเรื่องที่เราสามารถแก้ไขได้ โดยไต่ยกตัวอย่างถึงเรื่องการคอร์รัปชันในสังคมไทยไว้ว่า "ถ้าคนไทยมีธรรมชาติที่จะทำคอร์รัปชันเป็นสันดานแล้ว คอร์รัปชันก็คงจะไม่เพียงมาโผล่คืบคั้นขึ้นในช่วงเวลาไม่กี่ปีนี้ และเมื่อมันเกิดได้มันก็จะคงตายได้ ปัญหาอยู่ที่ว่าจะต้องคนให้พบมูลเหตุแท้จริงและตัดมูลเหตุเท่านั้น"¹

4. แนวความคิดมาร์กซิสต์ในงานเขียนของกุหลาบ สายประดิษฐ์

กุหลาบมีความสนใจศึกษาคำว่าเกี่ยวกับลัทธิมาร์กซิสต์ด้วยตัวเองมาเป็นเวลานานแล้วตั้งแต่เมื่อมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองเปิดใหม่ ๆ เนื่องจากห้องสมุดของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีหนังสือมากมายรวมทั้งหนังสือเกี่ยวกับลัทธิมาร์กซิสต์² และเมื่อเขาได้ไปศึกษาต่อที่ประเทศออสเตรเลีย เลี้ยวก็ยิ่งช่วยให้เขารอบรู้ในลัทธิมาร์กซิสต์มากขึ้น³ หลังจากกลับมาเขาได้เขียนหนังสือเกี่ยวกับลัทธิมาร์กซิสต์เล่มแรก คือ "ปรัชญาของลัทธิมาร์กซิสต์" โดยเขียนเป็นบทความตอน ๆ สี่พิมพ์ในนิตยสาร อักษรสาส์น รายเดือน ในระหว่างปี พ.ศ. 2493 เป็นการเรียบเรียงปรัชญาพื้นฐานของลัทธิมาร์กซิสต์อย่างย่อ ๆ⁴ ในลักษณะของการให้ความรู้หรือข้อมูลมากกว่าการโฆษณาชวนเชื่อ นอกจากนี้ก็ยังมีสารคดีอีก 2 เล่ม คือ "กำเนิดครอบครัวของมนุษยชาติ" และ "ระเบียบสังคมของมนุษย์" ซึ่งเดิมสี่พิมพ์เป็นตอน ๆ ในนิตยสาร ปิยะมิตร รายสัปดาห์ ระหว่างปี พ.ศ. 2497 ก่อนจะ

¹หนังสือพิมพ์ นครสาร, ฉบับวันที่ 28 กันยายน 2492.

²สัมภาษณ์ คุณสุภา ศิริमानนท์, วันที่ 24 พฤศจิกายน พ.ศ. 2525 เวลา 16.30 - 17.00 น.

³เรื่องเดียวกัน.

⁴กุหลาบ สายประดิษฐ์, ปรัชญาของลัทธิมาร์กซิสต์ (กรุงเทพฯ : ชมรมหนังสือบัวแดง, 2519), หน้า 3.

นำมาตีพิมพ์รวมเล่มต่อมา ทั้ง 2 เรื่องนี้เป็นการเรียบเรียงจากงานภาษาต่างประเทศ เช่นกัน โดยกุกุลาบได้เรียบเรียงเก็บความมาจากหนังสือเรื่อง "The Origin of the Family, Private Property and the States" ของฟรีดริค เองเกิลส์ (Frederick Engels)¹ ทั้งนี้ กุกุลาบมิได้บอกที่มาของงานของเขาโดยตรง เพียงแต่อ้างถึง "ท่านเมธีทางวิทยาศาสตร์สังคมท่านหนึ่ง"² เท่านั้น

อิทธิพลของความคิดแบบสังคมนิยมที่มีต่อกุกุลาบ สายประคิษฐ์ ยังปรากฏในผลงานชิ้นอื่น ๆ ของเขา แม้มิได้เป็นผลงานเกี่ยวกับลัทธิสังคมนิยมโดยตรง ดังในบทปาฐกถาเรื่อง "ฐานะของสตรีตามที่เป็นมาในประวัติศาสตร์" ซึ่งมีส่วนคล้ายคลึงกับเนื้อหาในหนังสือ "กำเนิดครอบครัวของมนุษยชาติ" และ "ระเบียบสังคมของมนุษย์" อย่างมาก กุกุลาบได้วิจารณ์ฐานะของสตรีในสังคมและเรียกร้องให้สังคมยอมรับความเท่าเทียมกันของบุรุษและสตรี รวมทั้งยังได้วิพากษ์วิจารณ์ทัศนคติของสังคมที่มีต่อสตรี เช่น การถือว่าสตรีเป็นเพศอ่อนแอ เป็นช้างเท้าหลัง และยอมรับการที่ผู้ชายสามารถมีภรรยาหลายคนได้ เป็นต้น ทัศนะเหล่านี้กุกุลาบเห็นว่า "เวลาได้สิ้นสุดไปนานแล้วที่คนเราจะยอมรับเอาสิ่งต่าง ๆ ตามที่เราได้เป็นมาและเป็นอยู่ โดยปราศจากการวิพากษ์วิจารณ์โดยไม่ศึกษาสอบค้นดูว่ามันได้เป็นมาอย่างไร และทำไมจึงจะรับเอาว่ามันเป็นสิ่งที่จะต้องตราตรึงอยู่ตลอดไป"³

เขาได้เสนอความเห็นให้สตรีตระหนักถึงความสำคัญและความสามารถของตนเอง และสร้างความสำเร็จถึงศักดิ์ศรีของตนให้ได้ อันเป็นการเสนอค่านิยมใหม่ให้แก่สังคม โดยกล่าวว่า

¹ อานันท์ กาญจนพันธุ์, "บทนำ เรื่องวิวัฒนาการของครอบครัวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม : ทฤษฎีสังคมของมอร์แกน ของกุกุลาบ สายประคิษฐ์," ใน กุกุลาบ สายประคิษฐ์, กำเนิดครอบครัวของมนุษยชาติ, (กรุงเทพฯ : พี.พี., 2521)

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 8-10.

³ กุกุลาบ สายประคิษฐ์, "ฐานะของสตรีตามที่เป็นมาในประวัติศาสตร์," ใน กุกุลาบ สายประคิษฐ์และคนอื่น, ประวัติศาสตร์สตรีไทย, (กรุงเทพฯ : ชมรมแสงดาว, 2522), หน้า 5.

ตราบโคที่สตรีต้องฝากขตากรรมของชีวิตไว้แก่บุรุษโดยเด็ดขาด ตราบโคที่สตรีไม่พยายามจะขึ้นขึ้นควยเทาของตนเองและไม่คิดจะพึ่งตนเองควยการทำงาน ควยควาความสำนึกอันแนแนแนแล้ว ก็เป็นการไปประโยชน์ที่สตรีจะเรียกร้องความเสมอภาคระหว่างเพศ การเรียกร้องที่ปราศจากความสำนึกในอันจะพึ่งกำลังของตนเอง ในอันจะสลัดความรู้สึกคำตอยออกไปให้หมดนั้น หากจะไคมาซึ่งความเสมอภาค ก็จะเป็นความเสมอภาคที่ผู้ชายเขาจะเขียนไว้ให้เธอแตนนกระคาบเท่านั้น¹

นอกจากนี้กุหลาบยังได้เขียนงานเกี่ยวกับพุทธศาสนาอีกด้วย โดยใช้นามปากกาว่า "อุบาสก" ตีพิมพ์เป็นบทความลงในหนังสือพิมพ์ กระดิ่งทอง ระหว่าง พ.ศ. 2499 - 2500 ภายหลังได้มีการนำมาพิมพ์รวมเล่มชื่อ "สนทนาเรื่องพุทธศาสนา" ในบทความเหล่านี้ กุหลาบได้เปรียบเทียบให้เห็นความคล้ายคลึงและแตกต่างระหว่างพุทธศาสนาและแนวความคิดมาร์กซิสม์ โดยเปรียบเทียบจากคัมภีร์ "อัคคัญญสูตร" กับ "ประวัติศาสตร์สังคมมนุษย์" ซึ่งกล่าวถึงขั้นตอนพัฒนาการของสังคมมนุษย์จากชุมชนบุพกาลมาสู่สังคมที่มีทาสและสลบชั้นชั้นขึ้นเรื่อย ๆ² ในบทความนี้ยังได้กล่าวอ้างถึง คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) โดยตรงและสรุปไว้ว่า "คำสอนของพุทธศาสนาที่ว่า ชีวิตคือกองทุกข์จึงนับว่าสอดคล้องกับข้อความจริงในประวัติศาสตร์ที่เคียว ทั้งยังสอดคล้องกับมติของปวงเมธีที่ถกคมติหรือข้อยุติของเขาออกมาจากประวัติศาสตร์ควย"³

การที่กุหลาบมีความสนใจในแนวความคิดสังคมนิยม ส่วนหนึ่งน่าจะเนื่องมาจากความล้มเหลวของการปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทยที่ผ่านมาประมาณ 25 ปีที่ไม่สามารถแก้ไขสภาพความเหลื่อมล้ำค่าสูงของประชาชนในประเทศได้ และความคิดนี้จะปรากฏในงานวรรณกรรมของเขาเป็นส่วนใหญ่ ในขณะที่บทความในหนังสือพิมพ์จะยังคงแสดงถึงการยอมรับระบอบประชาธิปไตย งานวรรณกรรมของเขาที่เขียนขึ้นในช่วงหลัง พ.ศ. 2492 จึงมีลักษณะเด่นที่แตกต่างจากนวนิยายและเรื่องสั้นรุ่นแรก ๆ ของเขา กล่าวคือเป็นงาน

¹ กุหลาบ สายประดิษฐ์, "ฐานะของสตรีตามที่เข้ามาในประวัติศาสตร์," ..., หน้า 52.

² ศรีบูรพา, สนทนาเรื่องพุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ : ชมรมพุทธศึกษา, 2521), หน้า 177-190.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 188.

วรรณกรรมประเภท "วิจารณ์สังคม" (Social criticism)¹ อันมีลักษณะสำคัญอยู่ 2 ประการ คือ

ประการแรก ต้องการเปิดเผยให้เห็นสภาพที่แท้จริงของสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งชี้ให้เห็นความแตกต่างของความเป็นอยู่และทัศนคติของบุคคลที่อยู่ในฐานะต่างกััน และสภาพสังคมที่ให้ประโยชน์แก่คนเพียงกลุ่มเล็ก ๆ ในขณะที่คนส่วนใหญ่ดำรงชีวิตอย่างทุกข์ยาก ในนวนิยายเรื่อง "จนกว่าเราจะพบกันอีก" เขาได้กล่าวถึงชาวนาไทยว่า

ชาวนาไทยประกอบเป็นพลเมืองของสยามกว่า 80 เปอร์เซ็นต์ และก็แรงงานของคนพวกนั้นอีกเหมือนกันที่ทำรายได้ให้แก่ประเทศไทยแลนดถึง 60-70 เปอร์เซ็นต์ และก็คนพวกนั้นอีกนั้นแหละที่ถูกปล่อยให้โหยงและโหยเคยชินกับชีวิตที่ต่ำทรามที่สุด เป็นชนชั้นที่อาภัพที่สุดของประเทศ²

ประการที่สอง แสดงความหวังต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมดังกล่าวไปในทางที่ดีเพื่อให้สังคมมีความเสมอภาค และความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นนี้จะต้องเกิดขึ้นโดยประชาชนทุกคน มิใช่ด้วยผู้มีอำนาจทางการเมือง ในนวนิยายเรื่อง "แลไปข้างหน้า ภาคมัชฌิมวัย" เขาได้กล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงของสังคมไว้ว่า "ผู้ที่สร้างประวัติศาสตร์หรือนัยหนึ่งผู้ลิขิตชะตากรรมของมนุษย์ ผู้ลิขิตความเปลี่ยนแปลงทางสังคมของมนุษย์นั้น ก็หาใช่พระพรหมหรือพระเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ไหนไม่ หากเป็นมนุษย์นั่นเอง"³ และเขายังได้เน้นถึงความสำคัญของประชาชนทั้งหลายที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมว่า

¹ Klaus Rosenberg, "Social Criticism in the Literary Works of Si Burapa," p. 1.

² ศรีบูรพา, จนกว่าเราจะพบกันอีก (กรุงเทพฯ : ชมรมหนังสือบัวแดง, 2519), หน้า 32.

³ ศรีบูรพา, แลไปข้างหน้า ภาคมัชฌิมวัย..., หน้า 4.

"ในเวลาี่ประเทศของเรากำลังดำเนินเข้าสู่วิถีของการเปลี่ยนแปลง คนไทยทุกคนมีโอกาศที่จะเข้าร่วมเป็นกำลังผลักดันให้ประเทศของเราก้าวหน้าไปได้เร็วขึ้น เพื่อว่าพวกเราทั้งหลายจะไม่ต้องมาใช้ชีวิตอยู่ในความทุกข์ยากนานเกินไป"¹

โดยส่วนรวม ผลงานของกุหลาบ สายประดิษฐ์ แสดงถึงการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลในการบริหารราชการที่ทุจริตและไม่สอดคล้องกับวิถีทางประชาธิปไตย และในนโยบายต่างประเทศ เขาสนับสนุนการที่รัฐบาลไทยจะเปิดสัมพันธไมตรีกับนานาประเทศอย่างทัดเทียมกันต่อต้านการฝักใฝ่สหรัฐอเมริกาของรัฐบาล นอกจากนี้ยังได้เสนอแนวความคิดใหม่เกี่ยวกับลัทธิสังคมนิยมให้แพร่หลายในสังคมไทย และเป็นผู้นำสังคมนิยมในการสร้างสรรค์ค่านิยมใหม่บางประการให้แก่สังคมอีกด้วย ดังเช่นในเรื่องขนบธรรมเนียมประเพณี และการตีความพุทธศาสนา เป็นต้น

มาลัย ชูพินิจ

มาลัยเป็นนักหนังสือพิมพ์อีกคนหนึ่งที่มีผลงานจำนวนมาก ระหว่าง พ.ศ. 2490 - 2501 เขาเกิดเมื่อวันที่ 25 เมษายน พ.ศ. 2449 ที่จังหวัดกำแพงเพชร บิดา มารดามีอาชีพค้าขาย ได้รับการศึกษาขั้นต้นที่โรงเรียนวัดบรมธาตุ จังหวัดกำแพงเพชร แล้วจึงเข้ามาศึกษาต่อในกรุงเทพฯ ที่โรงเรียนวัดพิตรพิมุข จากนั้นก็ได้เข้าศึกษาวิชาครูที่โรงเรียนวัดบวรนิเวศ และชั้นประโยคมัธยมที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยตามลำดับ

ระยะแรกมาลัยมีอาชีพเป็นครู ต่อมาจึงลาออกและเริ่มเป็นนักเขียนเขียนเรื่องลงหนังสือต่าง ๆ และได้เข้าทำงานหนังสือพิมพ์กับหนังสือพิมพ์ บางกอกการเมือง ร่วมกับกุหลาบ สายประดิษฐ์ ทั้งยังได้ร่วมงานกับกุหลาบและนักเขียนคนอื่น ๆ ก่อตั้งกลุ่มนักเขียน "คณะสุภาพบุรุษ" ขึ้นในปี พ.ศ. 2472 และได้ทำงานหนังสือพิมพ์ตลอดมาประจำอยู่ในกองบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ฉบับต่าง ๆ เช่น ไทยใหม่, ประชาชาติ, ประชามิตร เป็นต้น จนกระทั่ง อารีย์ ลีวีระ นักหนังสือพิมพ์อีกคนหนึ่งเข้ามาซื้อกิจการพิมพ์ของบริษัทไทยพาณิชย์การ ในปี พ.ศ. 2489 มาลัยจึงได้เข้าร่วมงานกับหนังสือพิมพ์ พิมพ์ไทย และประจำอยู่ที่นี้

¹ ศรีบูรพา, แลไปข้างหน้า ภาคมัชฌิมวัย..., หน้า 271.

ตลอดมาจนกระทั่งเสียชีวิตในปี พ.ศ. 2506¹

มาลัย ชูพินิจ เป็นผู้เขียนคอลัมน์ประจำให้กับหนังสือพิมพ์ พิมพ์ไทย คือ คอลัมน์ "ระหว่างบรรทัด" ใช้นามปากกาว่า "น้อย อินทนนท์" คอลัมน์นี้ได้รับการตีพิมพ์อย่างสม่ำเสมอทุกวัน เดิมเป็นคอลัมน์เล็ก ๆ ในหน้า 1 ต่อมาจึงย้ายเข้าไปอยู่หน้า 4 และได้รับการขยายเนื้อที่คอลัมน์ออกไปเป็นขนาดครึ่งหน้า ในวันอาทิตย์ก็มีคอลัมน์ดังกล่าว แต่จะใช้ชื่อว่า "ระหว่างสัปดาห์" เป็นการสรุปหัวข้อข่าวที่น่าสนใจประจำสัปดาห์ และในวันที่ 10 ตุลาคมของทุกปี ซึ่งถือว่าเป็นวันเกิดของพิมพ์ไทย มาลัยจะเขียนคอลัมน์ "ระหว่างปี" สรุปทัศนะของเขามีสื่อสังคมและกิจการหนังสือพิมพ์ เนื่องจากพิมพ์ไทย เป็นหนังสือพิมพ์ที่มีจำนวนขายสูงเมื่อเทียบกับหนังสือพิมพ์ฉบับอื่น ๆ² จึงน่าจะมีส่วนช่วยให้ขอเขียนของมาลัยแพร่หลายได้ในระดับหนึ่งในหมู่นักอ่าน พิมพ์ไทย

งานเขียนของมาลัย ชูพินิจ ในคอลัมน์ "ระหว่างบรรทัด" เป็นงานวิพากษ์วิจารณ์ข่าวสารประจำวันทั่ว ๆ ไป นอกจากนี้มาลัยยังเขียนบทความในคอลัมน์อื่น ๆ อีกด้วยนามปากกาต่าง ๆ เช่น ม.ชูพินิจ เป็นต้น และอาจจะรวมทั้งบทความในคอลัมน์ "สื่่อม" ในหน้าสุดท้ายของหนังสือพิมพ์ สยามนิกร ด้วย ทั้งนี้เนื่องจากมาลัยเป็นผู้ที่มีความสามารถเขียนบทความได้หลายประเภท ไม่ว่าจะเป็นคอลัมน์เกี่ยวกับกีฬา สตรีหรือข่าวสังคมก็ตาม เขาสามารถเขียนแทนได้ทันทีในกรณีจำเป็น เช่น เมื่อเจ้าของคอลัมน์

¹ เก็บความจาก สุธีรา สุขนิยม, มาลัย ชูพินิจ และผลงานประพันธ์เชิงสร้างสรรค์, (กรุงเทพฯ : การะเวก, 2521), หน้า 3-49.

² หนังสือพิมพ์ พิมพ์ไทย, ฉบับวันที่ 1 มีนาคม 2491 คอลัมน์ "เรื่องของเรา" กล่าวถึงด้วยความภาคภูมิใจว่า พิมพ์ไทย ตีพิมพ์เป็นจำนวนครั้งละ "เรื่อนหมื่นขึ้นไป" และคุณ นเรศ นโรปกรณ์, "เข้า ๆ ออก ๆ" ใน พาที 1 : 9 มกราคม 2521 หน้า 103-104 กล่าวถึงจำนวนพิมพ์ของหนังสือพิมพ์ใน พ.ศ. 2498 โดยยกตัวอย่างว่า พิมพ์ไทย มีจำนวนพิมพ์วันละ 20,000 ฉบับ ส่วน ไทรยวัน ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มีจำนวนพิมพ์เพียงวันละ 10,000 ฉบับ.

ป่วยไม่สามารถส่งต้นฉบับได้¹

ผลงานของมาลัยนั้น นอกจากจะได้แก่บทความในคอลัมน์ต่าง ๆ ในหนังสือพิมพ์แล้ว ยังมีผลงานประเภทนวนิยาย เรื่องสั้น และเรื่องแปลอีกเป็นจำนวนมาก² แต่ส่วนใหญ่ก็เป็นเรื่องประเภทจินตนิมิตที่ไม่ได้เน้นลักษณะสะท้อนสังคมเท่าใดนัก ดังเช่น งานแปลเรื่อง "เต็ดมา" จากเรื่อง "Thelma" ของแมรี คอเรลลี (Marie Corelli) เป็นต้น นวนิยายที่สำคัญของมาลัยในช่วงนี้คือ "แดนดินของเรา" (พ.ศ. 2486 - 2493) และ "ทุ่งมหาราช" (พ.ศ. 2494) ซึ่งจะกล่าวถึงในภายหลัง

จากผลงานบทความต่าง ๆ ที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์รายวันและนวนิยายของมาลัย ชูพินิจ สามารถแยกศึกษาประเด็นสำคัญได้ดังนี้

1. แนวความคิดเกี่ยวกับระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย

มาลัยก็เป็นนักหนังสือพิมพ์อีกผู้หนึ่งที่มีแนวความคิดสนับสนุนระบบประชาธิปไตยอย่างเด่นชัดในงานของเขา รวมทั้งการต่อต้านระบอบเผด็จการซึ่งจะปรากฏในรูปของการวิพากษ์วิจารณ์นักการเมือง โดยเฉพาะจอมพล ป. พิบูลสงคราม นับตั้งแต่หลังการเกิดรัฐประหารในปลายปี พ.ศ. 2490 ถึงช่วงต้นปี พ.ศ. 2491 ซึ่งเริ่มมีข่าวว่าจอมพล ป. พิบูลสงคราม จะกลับเข้ามาในวงการเมืองอีก³ มาลัยก็เริ่มเขียนบทความคัดค้านเผด็จการหรือจอมพล ป. เรื่อยมา เขาได้วิจารณ์ความพยายามของจอมพล ป. ที่จะทำให้เป็นที่นิยมยอมรับในหมู่ประชาชนทั่วไปโดยการให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ว่าตนเป็นผู้ต่อต้านญี่ปุ่นก่อนเสรีไทยว่า "การกระทำเช่นนี้เป็น การดูถูกปัญญาคนไทย การลดล้างประวัติ-

¹คุณสุภา ศิริमानนท์ กล่าวถึงมาลัย ชูพินิจ ว่า นอกจากจะเป็นนักหนังสือพิมพ์แล้ว ยังมีความสามารถในการเขียนงานทุกประเภทจนเรียกได้ว่าเป็น "filler" ด้วย (สัมภาษณ์คุณสุภา ศิริमानนท์, วันที่ 26 มีนาคม 2523)

²ดูรายชื่อผลงานทั้งหมดของมาลัย ชูพินิจ ได้ใน สุทธิรา สุขนิมม, มาลัย ชูพินิจ..., หน้า 271-290.

³หนังสือพิมพ์ พิมพ์ไทย, ฉบับวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2491, บทนำ.

ศาสตร์เป็นเรื่องราวชั้น แต่มันเป็นความซับซ้อนที่ประชาชนคนไทยต้องชดใช้ด้วยราคาแพงอะไร เช่นนี้"¹ และเขายังได้แสดงความคิดเห็นไว้อีกว่า "จอมพลจะบำเพ็ญกรณีแก่ประเทศชาติบ้านเมืองได้มากที่เคียวด้วยการออกไปบำเพ็ญตนอยู่เงียบ ๆ ที่ไร่หรือนาของท่านในลำลูกกาต่อไป"²

ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ ถึงเมษายน พ.ศ. 2491 มาลัยได้แสดงความคิดเห็นต่อท่านระบบเผด็จการและจอมพล ป. ไว้อย่างมาก³ โดยเฉพาะหลังจากรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ ถูกบังคับให้ลาออกไปในวันที่ 6 เมษายน 2491 แล้ว ได้มีกลุ่มประชาชนชุมนุมคัดค้านลัทธิเผด็จการที่สนามหลวง มาลัยก็ได้เขียนบทความแสดงความสนับสนุนการชุมนุมครั้งนี้ด้วย⁴ และเมื่อจอมพล ป. เข้าบริหารประเทศโดยตรงแล้ว มาลัยก็ยังคงวิพากษ์วิจารณ์การบริหารของรัฐบาลที่ไม่เป็นไปตามวิถีทางประชาธิปไตย เช่นการเรียกร้องให้รัฐบาลออกกฎหมายนิรโทษกรรมนักการเมืองโดยเร็วที่สุดเพื่อให้สามารถออกมาทำประโยชน์แก่ชาติบ้านเมือง⁵ และวิจารณ์กรณีการเลือกตั้งทุจริตในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2500 ซ้ำแล้วซ้ำเล่าในช่วงที่รัฐบาลยังไม่สามารถพิสูจน์ข้อเท็จจริงให้ประชาชนเชื่อถือได้⁶

มาลัยก็เหมือนกับกุหลาบ สายประดิษฐ์ ที่ต้องการให้รัฐบาลบริหารประเทศโดยยึดถือหลักการประชาธิปไตยอย่างเคร่งครัด อาทิเช่นการสนับสนุนรัฐบาลในการยกเลิก

¹หนังสือพิมพ์ พิมพ์ไทย, ฉบับวันที่ 21 มีนาคม 2491, "ระหว่างบรรทัด".

²หนังสือพิมพ์ พิมพ์ไทย, ฉบับวันที่ 29 มีนาคม 2491, "ระหว่างบรรทัด".

³คูคอดมันน์ "ระหว่างบรรทัด" ในหนังสือพิมพ์ พิมพ์ไทย ระหว่างวันที่ 13 กุมภาพันธ์ - 17 เมษายน 2491.

⁴หนังสือพิมพ์ พิมพ์ไทย, ฉบับวันที่ 10 เมษายน 2491, "ระหว่างบรรทัด".

⁵หนังสือพิมพ์ พิมพ์ไทย, ฉบับวันที่ 9 ตุลาคม 2499, "ระหว่างบรรทัด".

⁶คูคอดมันน์ "ระหว่างบรรทัด" ใน หนังสือพิมพ์ พิมพ์ไทย, ระหว่างเดือน มีนาคม 2500.

บทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญ และยกเลิกการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประเภท 2¹ หรือการสนับสนุนให้รัฐบาลยอมรับความแตกต่างหลากหลายกันของความคิดเห็นของประชาชนที่พึงมีในระบอบประชาธิปไตย เขาได้คัดค้านการคว่ำรัฐบาลที่จะโอนมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองไปขึ้นกับกระทรวงยุติธรรม เนื่องจากเห็นว่ามหาวิทยาลัยแห่งนี้เคยเป็นที่ชุมนุมของขบวนการเสรีไทยมาก่อน เพราะแม้รัฐบาลจะยุบมหาวิทยาลัยเสียก็ไม่สามารถจะเปลี่ยนแปลงอุดมคติหรือแนวความคิดของคนเหล่านั้นหรือกลุ่มนักศึกษาได้ เขาวิจารณ์ไว้ว่า "แต่สิ่งที่รัฐบาลหรือผู้เป็นต้นคิดคนใดก็ตามควรจะต้องตั้งคำถามตนเองอยู่ที่ว่า การบุชชาลัทธิหรืออุดมคติที่ผิดแผกแตกต่างไปจากรัฐบาลเป็นการมิชอบหรือผิดอย่างไรในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย?"² นอกจากนี้เขายังได้แสดงความสนับสนุนการเคลื่อนไหวของกลุ่มกรรมกร เรียกร้องความเป็นธรรมเกี่ยวกับค่าครองชีพอีกด้วย³

2. แนวความคิดเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพของนักหนังสือพิมพ์

ผลงานของมาลัยแสดงให้เห็นการคัดค้านนโยบายต่าง ๆ ของรัฐบาล ไม่ว่าจะเป็นการออกคำสั่ง หรือกฎหมายที่มุ่งจะจำกัดบทบาท สิทธิเสรีภาพของนักหนังสือพิมพ์ ในการเสนอข่าวสารแก่ผู้อ่าน ดังนั้นเมื่อพลตำรวจโทเผ่า ศรียานนท์ ส่งจดหมายไปตามสถานีตำรวจต่าง ๆ ห้ามการให้ข่าวและให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ มาลัยได้วิจารณ์ว่า

¹หนังสือพิมพ์ พิมพ์ไทย, ฉบับวันที่ 30 พฤศจิกายน และ 2 ธันวาคม 2499, "ระหว่างบรรทัด".

²หนังสือพิมพ์ พิมพ์ไทย, ฉบับวันที่ 12 พฤษภาคม 2491, "ระหว่างบรรทัด".

³หนังสือพิมพ์ พิมพ์ไทย, ฉบับวันที่ 3 สิงหาคม 2499, "ระหว่างบรรทัด".

หมายถึงการคัดกรองเสรีภาพที่ระบุเห็นในข้อเท็จจริงของเหตุการณ์อันประชาชนคน
อ่านพิมพ์มีและพึงใคร่รับตามสิทธิของเขา

เราไม่ควรลืมกันว่าเกี่ยวกับกรณีของชาวทั่ว ๆ ไปราว 70-80% ซึ่งเป็นชาว
อุรุกรูหรือคคืออาญา เจาหน้าที่ตำรวจเป็นแหล่งกลางและแหล่งใหญ่ที่หนังสือพิมพ์
จะใคร่ขอเท็จจริงจากการสอบสวนเสนอต่อประชาชนผู้มีสิทธิต่อไป¹

เมื่อรัฐบาลออกแถลงการณ์เตรียมการจะออกภาวะฉุกเฉินและตรวจข่าว
(เช่นเซอร์) หนังสือพิมพ์นั้น มาลัยใคร่ต่อต้านในเรื่องนี้ว่า

แต่จะประกาศภาวะฉุกเฉินโดยปราศจากภาวะฉุกเฉินเพื่อดำเนินการกับเสียงวิพากษ์
วิจารณ์ใญ่ถนัด หรือประกาศเช่นเซอร์หนังสือพิมพ์คอยขอร้องอย่างหนึ่งอย่างใด ผลที่
ใคร่รับสุดท้ายก็ตกที่หนึ่งเดียวกัน คือเสรีภาพในการแสดงออกตามสิทธิอันชอบธรรมของ
มนุษย์ตามระบอบประชาธิปไตยจะถูกลดทอนใหญ่หลังเขาคดองไป ...

การใช้อำนาจเพื่อกำจัดเสียงวิพากษ์วิจารณ์ที่จอมพลและคณะของท่านไม่พอใจ เช่น
นั้น อาจจะสำเร็จผลเป็นการชั่วคราว แต่ไม่มีวันจะจริงยั่งยืนเมื่อเวลาล่วงผ่านไป
และไม่มีวันที่บุคคลเหล่านั้นจะคอยลบประวัติศาสตร์ที่อนุชนรุ่นหลังจะจารึกลงไว้ให้
หมดไปได้²

เขาใคร่เสนอให้รัฐบาลแก้ไขกฎหมายบางอย่างที่ขัดต่อการกระทำหน้าที่ของนัก
หนังสือพิมพ์ตามระบอบประชาธิปไตย แม้ว่าจะเป็นการเสนอหลังจากที่กฎหมายนั้นมีผลใช้
ก่อนักหนังสือพิมพ์แล้วก็ตาม ดังกรณีที่นายพินิต อังกินันท์ บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ หลักเมือง
ถูกจับกุมโดยรัฐบาลอ้างว่านำความลับราชการมาเปิดเผย เขาใคร่ให้ข้อคิดเห็นว่า กฎหมาย
หนังสือพิมพ์ที่ใช้เป็นกฎหมายที่เก่าและไม่เหมาะสมกับวิญญานประชาธิปไตย และควรจะมี
การพิจารณากฎหมายฉบับนี้เสียที เนื่องจาก

¹หนังสือพิมพ์ พิมพ์ไทย, ฉบับวันที่ 16 กันยายน 2491, "ระหว่างบรรทัด".

²หนังสือพิมพ์ พิมพ์ไทย, ฉบับวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2492, "ระหว่างบรรทัด".

ในระบบประชาธิปไตยซึ่งเป็นระบอบการปกครองด้วยการสมยอมและความสมัครใจ ไม่ควรจะมีกฎหมายให้อำนาจในการรักษาความลับทางราชการ นอกจากในยาม สงครามซึ่งเกี่ยวควยสวัสดิภาพของบ้านเมือง กฎหมายให้อำนาจผู้บริหารบ้านเมือง ปกปิดความลับในยามปกติหมายถึงการคัดสิทธิเสรีภาพของประชาชน ซึ่งจะตองรู้ใน การงานที่รัฐบาลบริหารไป หมายถึงสิทธิพิเศษที่รัฐบาลจะทำอะไรใดก็ตามความพอใจ และหมายถึงการปกปิดความบกพร่องของฝ่ายบริหารซึ่งอาจจะมี¹

เมื่อเกิดปัญหาใด ๆ ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาสิทธิเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ มาลัยจะ ย้ำถึงการรักษาสิทธิเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ เช่นเมื่อกรมตำรวจขอความร่วมมือจาก หนังสือพิมพ์งดเสนอข่าวรายละเอียดการฆ่าตัวตายด้วยวิธีการต่าง ๆ เพราะจะเป็น ตัวอย่างแก่คนอ่าน มาลัยกลับเห็นว่าควรควบคุมการจำหน่ายยาเหล่านี้ เช่น น้ำกรด ยา นอนหลับ มากกว่าที่จะมาควบคุมหนังสือพิมพ์²

เนื่องจากมาลัยมีอุดมการณ์ประจำจึงสามารถเขียนบทวิจารณ์รัฐบาลได้สม่ำเสมอ จะเห็นว่าเมื่อนายสุรีย หองวานิช บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ เสียงไทย ถูกลอบยิงในเดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2491 เขาก็ได้เขียนบทความวิจารณ์เรื่องนี้บ่อยหลายครั้ง³ และเมื่อ หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ถูกรัฐบาลฟ้องข้อหาหมิ่นประมาทเอกอัครราชทูตอเมริกัน ประจำประเทศไทยในเดือนเมษายน พ.ศ. 2500 เขาได้เขียนบทความโจมตีการกระทำ ของรัฐบาลอย่างมากเช่นกัน⁴

แต่อย่างไรก็ดี มาลัยเป็นนักหนังสือพิมพ์ที่ไม่ค่อยมีบทบาทในการเคลื่อนไหว ทางการเมืองร่วมกับนักหนังสือพิมพ์คนอื่น ๆ และสมาคมหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทยเท่า ไฉนก็ ผลงานของเขาจึงเป็นเพียงการเขียนบทความวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลและเรียกร้อง ให้รัฐบาลเห็นความสำคัญของหนังสือพิมพ์ในทางการเมือง แม้ว่าในตอนต้นปี พ.ศ. 2495

¹หนังสือพิมพ์ พิมพ์ไทย, ฉบับวันที่ 6 กรกฎาคม 2491, "ระหว่างบรรทัด".

²หนังสือพิมพ์ พิมพ์ไทย, ฉบับวันที่ 15 มิถุนายน 2491, "ระหว่างบรรทัด".

³หนังสือพิมพ์ พิมพ์ไทย, ฉบับวันที่ 21 - 22 พฤษภาคม 2491, "ระหว่างบรรทัด".

⁴คูหนังสือพิมพ์ พิมพ์ไทย, ฉบับวันที่ 4 - 10 เมษายน 2500, "ระหว่างบรรทัด".

เมื่อสมาคมหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทยรณรงค์ต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ครั้งใหญ่ มาลัย ชูพินิจ ได้รับเชิญจากกรรมการสมาคมฯ ให้เป็นคณะกรรมการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ด้วยในฐานะนักหนังสือพิมพ์อาวุโส¹ แต่เขาก็ไม่ได้มีบทบาทที่เด่นชัดแต่อย่างใด

3. นโยบายต่างประเทศของไทย

มาลัยมักไม่ค่อยเขียนบทความวิจารณ์เกี่ยวกับลัทธิคอมมิวนิสต์ และนโยบายต่างประเทศของรัฐบาลไทยเท่าใดนัก หรือแม้แต่การต่อต้านสหรัฐอเมริกา กับนโยบายต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ของรัฐบาลซึ่งเป็นเรื่องที่นักหนังสือพิมพ์ในขณะนั้นโดยเฉพาะระหว่างช่วงปี พ.ศ. 2493 และช่วงปี พ.ศ. 2500 สนใจวิพากษ์วิจารณ์โจมตีรัฐบาลกันอย่างมาก เมื่อเขาจะวิจารณ์ปัญหาเหล่านี้ เขาจะมองว่ามันเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเมืองภายในของผู้ปกครองประเทศมากกว่าที่จะโจมตีรัฐบาลว่าเป็นนโยบายฝักใฝ่กับสหรัฐอเมริกา ดังที่เขากล่าวถึงการที่รัฐบาลไม่ยอมรับร่างพระราชบัญญัติยกเลิกกฎหมายการพิมพ์ พ.ศ. 2484 และพระราชบัญญัติป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ. 2495 ก็เนื่องมาจากว่าเป็นการเสนอญัตติของฝ่ายค้านเท่านั้นเอง และรัฐบาลไม่ต้องการทำอะไรให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ของฝ่ายค้าน² หรือเมื่อมีประชาชนและนักหนังสือพิมพ์ส่วนหนึ่งเรียกร้องให้รัฐบาลเปิดความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีน เป็นเหตุให้รัฐบาลไม่พอใจ เห็นว่ามติของมหาชนชักเอียงซ้ายและอยากเป็นคอมมิวนิสต์ มาลัยได้วิจารณ์ท่าทีดังกล่าวของรัฐบาลว่าไม่ถูกต้อง เขาเห็นว่าประชาชนและหนังสือพิมพ์ก็มีสิทธิวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลได้เช่นกัน³ โดยไม่ได้วิจารณ์รัฐบาลว่าเป็นนโยบายฝักใฝ่สหรัฐอเมริกา และต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์เหมือนนักหนังสือพิมพ์บางคน ดังเช่น กุหลาบ สายประดิษฐ์ ที่ได้กล่าวถึงแล้ว

¹หนังสือพิมพ์ สยามนิกร, ฉบับวันที่ 6 มิถุนายน 2495.

²สยามสมัย รายสัปดาห์, 11, 5 สิงหาคม 2500, คอลัมน์ "หมายเหตุ" หน้า 4-5.

³หนังสือพิมพ์ พิมพ์ไทย, ฉบับวันที่ 6 กันยายน 2499, "ระหว่างบรรทัด".

ปัญหาเกี่ยวกับนโยบายต่างประเทศและการต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์อีกเรื่องหนึ่งก็คือนโยบายของรัฐบาลเกี่ยวกับการเดินทางไปในประเทศที่ปกครองด้วยระบบคอมมิวนิสต์ รัฐบาลไม่มีนโยบายแน่นอนในเรื่องนี้ ดังนั้นระหว่างปี พ.ศ. 2499 - 2500 เมื่อมีบุคคลกลุ่มต่าง ๆ จำนวนมากขออนุญาตรัฐบาลเดินทางไปในประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนและสหภาพโซเวียต รัฐบาลก็ได้อนุญาตให้ไป แต่เมื่อเดินทางกลับมาประเทศไทย รัฐบาลก็ได้สั่งจับกุมบุคคลเหล่านี้โดยอ้างว่าประเทศไทยไม่มีสัมพันธไมตรีกับทั้งสองประเทศนี้ จากเหตุการณ์เหล่านี้มาลัยได้วิจารณ์การกระทำของรัฐบาลว่า "เป็นเรื่องยากที่สามัญชนจะเข้าใจเว้นไว้แต่ในวงการเมือง "ชั้นสูง" อย่างเดียว"¹ และเขาได้ขอให้รัฐบาลเลิกการกระทำเช่นนี้ โดยให้เหตุผลว่า

เมื่อพูดถึงการปกครองที่ดีแล้ว หน้าที่ของฝ่ายปกครองสำคัญที่พยายามป้องกันอย่าให้บุคคลกระทำผิด มิใช่ส่งเสริมให้กระทำผิดเพื่อที่จะใคร่จับกุม

ตามหากุศไทยโดยทั่วไปและสันติบาลโดยเฉพาะพยายามจะรักษากฎหมายฉบับนั้นอย่างเคร่งครัด ตัดโอกาสไม่ให้คณะผู้แทนกรรมกรคณะนั้นไปเสียแต่แรก ถึงจะถูกโจมตีอย่างรุนแรงเพียงใดก็ยังคงดีกวาอนุญาตให้ไป ซึ่งแสดงวาระรวมรู้เห็นเป็นใจควบแล้วกลับมาคิดเลงานเขาภายหลัง²

นอกจากนี้มาลัย ชูพินิจ ก็ไม่ได้มีบทบาทในการเคลื่อนไหวเรียกร้องสันติภาพและต่อต้านสหรัฐอเมริกา ร่วมกับนักหนังสือพิมพ์บางคนอีกด้วย

บทความวิจารณ์ข่าวสารของมาลัยในคอลัมน์ "ระหว่างบรรทัด" ส่วนใหญ่จะเป็นการวิจารณ์หัวข้อข่าวที่น่าสนใจประจำวัน และมุ่งวิจารณ์ในประเด็นที่เกี่ยวกับการปกครองระบบประชาธิปไตย เขาเห็นความสำคัญกับการให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนตามระบอบประชาธิปไตย แต่ในขณะเดียวกันเขาก็ยังต้องการให้บ้านเมืองมีความสงบเรียบร้อยอยู่ในระเบียบวินัย ดังจะเห็นได้อย่างชัดเจนในทัศนะของเขาที่มีต่อการที่มีประชาชนกลุ่มหนึ่งจะเดินขบวนไปประท้วงสถานทูตอังกฤษ เนื่องจากกรณีอังกฤษใช้กำลังทหารในวิกฤตการณ์คลองสุเอซ ประเทศอียิปต์ว่า

¹หนังสือพิมพ์ พิมพ์ไทย, ฉบับวันที่ 7 มิถุนายน 2500, "ระหว่างบรรทัด".

²เรื่องเดียวกัน.

ข้าพเจ้าอาจจะไม่เห็นชอบด้วยกับการกระทำที่รุนแรงทั้งหลาย ไม่ว่าจะโดยการใช้อำนาจหรือเอาแต่อารมณ์ถึงการเดินขบวนไปประณามรัฐบาลอังกฤษที่หน้าสถานทูตก็เช่นเดียวกัน แต่ข้าพเจ้ายังขอยืนยันสิทธิของประชาชนในประเทศเอกราช และปกครองโดยระบอบประชาธิปไตยอย่างไทยเราที่จะกระทำใดเช่นนั้น ทราบไคที่มันไม่เป็นการบุกรุกดวงละเมิดเขตของสวนทตซึ่งเท่ากับเป็นดินแดนในกรรมสิทธิ์ของเขา หรือก่อเหตุร้ายทำลายทรัพย์สินให้เสียหาย กลายเป็นเรื่องของบ้านเมืองที่ไม่มีชื่อมีแป้¹

เนื่องจากเขาต้องเขียนบทความทุกวัน บางครั้งเมื่อไม่มีข่าวใหญ่ที่น่าสนใจเป็นพิเศษ เขาก็เขียนถึงปัญหาปลีกย่อยที่เป็นข่าวประจำวันในหนังสือพิมพ์ เช่น ปัญหาเรื่องสวัสดิภาพของประชาชน เรื่องการจลาจล หรือเรื่องอื่น ๆ ในชีวิตประจำวัน เป็นต้น

4. ทัศนคติเสรีนิยมของมาลัย ชูพินิจ ในนวนิยายบางเรื่อง

นวนิยายเล่มที่น่าสนใจของเขาคือเขียนจบในระหว่าง พ.ศ. 2490 - 2501 ก็คือเรื่อง "แผ่นดินของเรา" (เขียนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2486 แต่จบบริบูรณ์ในปี พ.ศ. 2493 ใช้นามปากกาว่า "แม่อนงค์") โดยเฉพาะเรื่อง "แผ่นดินของเรา" ซึ่งแสดงความขัดแย้งระหว่างความรักกับชอบขายของประเพณีและความรับผิดชอบ² และให้ตัวละครมีความคิดเสรีที่จะเลือกเป็นกฎต่อประเพณี ตัดสินใจตามความปรารถนาและความต้องการของธรรมชาติ³ ยอมรับการเปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์ ประเพณี และค่านิยมด้วยเหตุผลที่ว่า "ประเพณีมีความหมายอะไรนอกไปจากกฎเกณฑ์ที่สังคมมนุษย์สร้างขึ้นประจำยุคหนึ่งสมัยหนึ่ง เมื่อมันไม่เหมาะสมก็เปลี่ยนแปลงไป หรือถูกทำลายด้วยกฎธรรมชาติ"⁴

¹หนังสือพิมพ์ พิมพ์ไทย, ฉบับวันที่ 8 พฤศจิกายน 2499, "ระหว่างบรรทัด".

²ตรีศิลป์ บุญจรรยา, นวนิยายกับสังคมไทย (2475 - 2500), (กรุงเทพฯ : สว่างสรรค์, 2524), หน้า 187.

³เรื่องเดียวกัน, หน้า 192.

⁴แม่อนงค์ (นามแฝง), แผ่นดินของเรา เล่ม 1, (กรุงเทพฯ : ศูรสภา, 2515), หน้า 273.

และรวมถึงการสะท้อนปัญหาของผู้หญิงที่ต้องอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ประเพณีของสังคมสมัยเก่า แม้ว่าจะไม่เหมาะสมกับยุคสมัยของตนก็ตาม¹ ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นการเสนอค่านิยมแบบเสรีนิยมให้บุคคลเลือกกระทำโดยไม่คำนึงถึงกฎเกณฑ์ใด ๆ นอกจากอารมณ์อันเป็นค่านิยมที่ใหม่สำหรับสังคมไทยในขณะนั้น

ส่วนนวนิยายที่เด่นอีกเรื่องของมาลัยในช่วงนี้คือเรื่อง "ทุ่งมหาราช" (พ.ศ. 2494 ใช้นามปากกาว่า "เรียมเอง") แม้จะไม่ได้เป็นนวนิยายที่แสดงทัศนคติเสรีนิยม แต่ก็เป็นนวนิยายที่เขาพยายามสะท้อนภาพชีวิตของคนที่เขาไปบุกเบิกที่ดินในชนบทที่ต้องเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ และภัยธรรมชาติ อันเป็นนวนิยายที่สะท้อนสภาพของสังคมชนบทได้ไม่แหม่มหนึ่ง² จัดเป็นนวนิยายที่นอกจากจะให้ความเพลิดเพลินแก่ผู้อ่านแล้ว ยังให้เนื้อหาสาระที่น่าสนใจแก่ผู้อ่านด้วย แม้จะไม่ได้เป็นนวนิยายที่แฝงแนวความคิดมาร์กซิสต์อย่างนวนิยายของนักเขียนบางคนในขณะนั้นก็ตาม

ผลงานเขียนของมาลัย ชูพินิจ โดยส่วนรวมจึงแสดงให้เห็นแนวความคิดสนับสนุนระบอบประชาธิปไตยและต่อต้านแบบเผด็จการ รวมทั้งมีความตระหนักถึงความสำคัญของหนังสือพิมพ์ในระบอบประชาธิปไตย แต่ในขณะเดียวกันการที่เขามีลักษณะเป็นคนประนีประนอม ข้อเขียนของเขาจึงไม่รุนแรงก้าวร้าว ต้องการให้ประชาชนคำนึงถึงความมีระเบียบแบบแผน ความสงบเรียบร้อยของสังคม และเขายังมีแนวความคิดเสรีนิยม ยอมรับความเปลี่ยนแปลงของชนบทรรมนิยมประเพณีในสังคมที่ไม่เหมาะสมกับยุคสมัยอีกด้วย

หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช

เกิดเมื่อวันที่ 20 เมษายน พ.ศ. 2454 ได้รับการศึกษาครั้งแรกที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย แล้วเดินทางไปศึกษาต่อที่ประเทศอังกฤษจนสำเร็จปริญญาตรีเกียรตินิยมทางคานปรัชญา เศรษฐศาสตร์และการเมืองจากมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด เมื่อกลับมาเมืองไทยได้เข้าทำงานที่ธนาคารแห่งประเทศไทย ภายหลังลาออกและตั้งพรรคการเมืองชื่อ

¹ ตรีศิลป์ บุญขจร, นวนิยายกับสังคมไทย..., หน้า 194-195.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 360-368.

"พรรคก้าวหน้า" และสมัครรับเลือกตั้งในการเลือกตั้งครั้งที่ 4 (6 มีนาคม 2489) ได้เป็นผู้แทนราษฎรจังหวัดพระนคร ต่อมาได้รับการแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีในรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ ทั้ง 2 ชุด (10 พฤศจิกายน 2490 - 6 กุมภาพันธ์ 2491 และ 21 กุมภาพันธ์ 2491 - 8 เมษายน 2491) แต่ภายหลังลาออกจากตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เนื่องจากไม่เห็นด้วยกับการที่สภาผู้แทนราษฎรอนุมัติขึ้นเงินเคื้อนให้แก่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร¹ ระหว่างที่เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรนี้ หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์เคยเขียนสัปดาห์และบทความทั้งด้านสารคดีและบทความวิพากษ์วิจารณ์การเมือง และนวนิยายลงในหนังสือพิมพ์ เกียรติศักดิ์ ซึ่งมีสละ ลิขิตกุล เป็นบรรณาธิการ²

หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช มีอาชีพเป็นนักหนังสือพิมพ์เต็มทีเมื่อริเริ่มก่อตั้งหนังสือพิมพ์ สยามรัฐ ขึ้นในวันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ. 2493 โดยหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์เป็นผู้อำนวยการ และเขียนคอลัมน์ประจำคือคอลัมน์ "เก็บเล็กผสมน้อย" เป็นคอลัมน์บทความวิพากษ์วิจารณ์ข่าวสารการเมืองทั่วไป รวมทั้งความรู้รอบตัวสารคดีต่าง ๆ รอบค่าน เช่นวรรณกรรม ศาสนา ศิลป วัฒนธรรม และคอลัมน์ "ปัญหาประจำวัน" ตอบปัญหาของผู้อ่านทั้งในเชิงวิพากษ์วิจารณ์เสนอความคิดเห็นส่วนตัวเกี่ยวกับหัวข้อข่าวเหตุการณ์ต่าง ๆ รวมทั้งความรู้ค่านอื่น ๆ ที่ผู้เขียนตามมา

หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ก็เหมือนนักหนังสือพิมพ์ทั้งหลายในขณะนั้นที่ไม่เพียงแต่เขียนบทความวิจารณ์การเมืองในหนังสือพิมพ์เท่านั้น แต่ยังเขียนนวนิยายเรื่องยาว เรื่องสั้นและสารคดีต่าง ๆ อีกด้วยเป็นจำนวนมาก นับตั้งแต่เริ่มออกหนังสือพิมพ์ สยามรัฐ หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ก็ได้เขียนเรื่องยาวที่พิมพ์ติดต่อกันทุกวัน เริ่มจากเรื่อง "โจโฉ นายกตลอคกาล" (พ.ศ. 2493) "ฮวนนัง" (พ.ศ. 2493 - 2494) และ "สี่แผ่นดิน" (พ.ศ. 2494) ตามลำดับ รวมทั้งเรื่องอื่น ๆ ซึ่งส่วนใหญ่ได้รับการตีพิมพ์รวมเล่มภายหลังทั้งสิ้น เช่น "ฝรั่งศักดิ์นา" (พ.ศ. 2500 - 2501) และต่อมาเมื่อหนังสือพิมพ์ สยามรัฐ

¹หนังสือพิมพ์ พิมพ์ไทย, ฉบับวันที่ 17 กันยายน 2491.

²สละ ลิขิตกุล, "ต้นกำเนิด "สยามรัฐ,"" ใน คึกฤทธิ์ 60 (กรุงเทพฯ : ก้าวหน้า, 2514), หน้า 241-243.

ออกหนังสือรายสัปดาห์ สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ในปี พ.ศ. 2497 หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ก็ได้เขียนบทความวิจารณ์การเมืองลงอย่างสม่ำเสมอ และก็ได้อ่านนวนิยายเรื่อง "ไม้แดง" (พ.ศ. 2497) คีพิมพ์เป็นตอน ๆ ครั้งแรกทีเดียว

จากคอลัมน์ "ปัญหาประจำวัน" จะเห็นว่าหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ เป็นนักหนังสือพิมพ์ที่ผู้อ่านนิยมและให้ความเชื่อถืออย่างมาก งานเขียนของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ น่าอ่าน เพราะผู้เขียนสามารถเลือกใช้คำได้เหมาะสม อธิบายเรื่องยากให้คนทั่วไปอ่านเข้าใจได้ ทั้งยังสามารถตอบปัญหาที่แสดงความรอบรู้ของผู้เขียนได้อย่างดีไม่ว่าจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับศาสนา ลัทธิ ปรัชญา ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ทำให้ผู้อ่านเกิดความเชื่อถือได้อย่างดี ประกอบกับผู้เขียนก็เป็นผู้มีความรู้สูงจึงยิ่งทำให้ขอคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ เป็นที่ยอมรับของผู้อ่าน และสามารถสร้าง "มติมหาชน" ขึ้นในคนกลุ่มหนึ่งได้ดังจะเห็นได้จากจดหมายของผู้อ่านที่มีมาถึงคอลัมน์ "ปัญหาประจำวัน"

จากผลงานเขียนของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ในหนังสือพิมพ์ สยามรัฐ และหนังสือ สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ สามารถศึกษาได้ตามประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. แนวความคิดเกี่ยวกับระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย

แม้หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์จะไม่ใช่นักหนังสือพิมพ์ที่ทำงานหนังสือพิมพ์มาตั้งแต่ก่อน พ.ศ. 2475 เหมือนนักหนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่ในสมัยนั้นดังเช่น กุหลาบ สายประดิษฐ์ หรือ มาลัย ชูพินิจ เป็นต้น แต่หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์เป็นผู้ที่มีความนิยมยอมรับระบบประชาธิปไตย เช่น สนับสนุนการใช้สิทธิเสรีภาพของประชาชนในการชุมนุมเดินขบวนไปอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ในวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2498 พร้อมทั้งวิจารณ์มาตรการในการปราบปรามประชาชนของตำรวจในกรณีนี้¹ ต่อต้านการปกครองแบบเผด็จการที่รัฐบาลไม่คำนึงถึงหลักเกณฑ์ของประชาธิปไตยโดยเฉพาะรัฐบาลจอมพล ป. ซึ่งหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์เห็นว่า

¹ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, คึกฤทธิ์วิจารณ์, (รวมบทความจากสยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ระหว่าง พ.ศ. 2497 - 2499), (กรุงเทพฯ : กาวหนา, 2514), หน้า 305-310 บทความเรื่อง "จิตวิทยาฝูงชน" คีพิมพ์เมื่อ 18 ธันวาคม 2498.

มิได้ปกครองประเทศตามระบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง เนื่องจาก "รัฐธรรมนูญไทยนั้น
 แปลกประหลาดที่สุดในโลก เพราะเสรีภาพในทางการเมืองต่าง ๆ อันเป็นสิทธิของมนุษย์
 นั้นรัฐธรรมนูญเพียงอย่างเดียวถึงอย่างเลือนลอย มิได้รับว่ามีอยู่จริงและยืนยันจะให้คงอยู่ต่อไป"¹
 และยังได้กล่าวอย่างตรงไปตรงมาต่อไปอีกว่า

ระบบการปกครองในเมืองไทยเราทุกวันนี้จะว่าเป็นประชาธิปไตยโดยสมบูรณ์มิได้
 เพราะมีหลักฐานปรากฏอยู่แน่นอน อันได้แก่บทเฉพาะกาลในรัฐธรรมนูญอันกำหนด
 ให้มีผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ซึ่งรัฐบาลเป็นผู้แต่งตั้ง ส่วนในทางอื่น ๆ นั้นหลักฐาน
 ก็ปรากฏอยู่ทั่วไป²

นอกจากนี้ก็ได้วิพากษ์วิจารณ์ที่ตัวผู้ปกครองโดยตรงในการปกครองประเทศให้
 เป็นประชาธิปไตย โดยกล่าวว่า

หากผู้ปกครองคนใด มีความประสงค์ที่จะเห็นระบบประชาธิปไตยเกิดขึ้นในบ้าน
 เมืองของตน ผู้นั้นจะต้องทำให้ภาวะแห่งจิตอันเป็นประชาธิปไตยนั้นเกิดขึ้นใน
 ประชาชนเสียก่อน ควยวิธีกระทำคนให้เป็นประชาธิปไตยเสียเอง... ผู้ปกครองคน
 ใดกระทำใค้เช่นนั้น บ้างที่ผู้ปกครองแผ่นดินคนนั้น ก็จะอยู่ในฐานะที่ดำรงตำแหน่ง
 ใดตลอดไปด้วยการยกย่องและสนับสนุนของประชาชนซึ่งมีหลักฐานแน่นอน และยัง
 ยืนกว่าการคุ้มกันของทหารตำรวจ หรือการแจกเงินจำนวนมาก ๆ³

บทความจำนวนมากของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ เป็นการวิพากษ์วิจารณ์ข้อบกพร่อง
 ในการบริหารราชการของรัฐบาล พร้อมทั้งให้คำแนะนำและแนวทางในการแก้ไขปัญหา
 เหล่านั้น โดยเฉพาะปัญหาเกี่ยวกับการทุจริตในวงการราชการในขณะนั้น อันเป็นสาเหตุ
 ของความล้มเหลวในการบริหารประเทศ หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์เห็นว่าปัญหาความทุจริต
 เหล่านี้มีสาเหตุมาจากการที่รัฐบาลไม่สามารถปกครองประเทศตามแนวทางประชาธิปไตย

¹ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, คึกฤทธิ์วิจารณ์..., หน้า 27-28 บทความเรื่อง
 "พรรคการเมือง" สยามโพสต์ 1 สิงหาคม 2497.

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 30, บทความเดียวกัน.

³เรื่องเดียวกัน, หน้า 5, "เด็กไม่ยอมโต" 27 มิถุนายน 2497.

ได้อย่างสมบูรณ์นั่นเอง หากแต่ปกครองโดยใช้อำนาจสิทธิขาดแบบเผด็จการ¹ โดยมีสถาบันประชาธิปไตยต่าง ๆ เป็นเครื่องมือให้คนทั่วไปเข้าใจว่าเป็นประชาธิปไตยเท่านั้น ดังนั้นเพื่อที่จะรักษาอำนาจไว้ รัฐบาลจึงจำต้องมีอำมิสลินจ้างและอาวุธเป็นเครื่องมือให้ผู้อื่นมาโค่นอำนาจของตน และเมื่อรัฐบาลไม่สามารถหาอำมิสเหล่านี้ได้ตามต้องการก็ทำให้เกิดการทุจริตขึ้นในที่สุด²

2. แนวความคิดเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพของนักหนังสือพิมพ์

นักหนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่ในสมัยนี้มีแนวโน้มที่จะต่อต้านมาตรการต่าง ๆ ของรัฐบาลที่เป็นไปเพื่อจำกัดสิทธิเสรีภาพของพวกตน ไม่ว่าจะมาตรการนั้นจะมีผลต่อตนเองโดยตรงหรือต่อเพื่อนนักหนังสือพิมพ์ด้วยกัน หรือต่อสถาบันหนังสือพิมพ์โดยส่วนรวมก็ตาม การต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ปรากฏอย่างเด่นชัดในช่วงปี พ.ศ. 2494 หลังจากเกิดกบฏแมนฮัตตัน รัฐบาลได้ประกาศกฎอัยการศึกในปลายเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2495 เป็นผลให้หนังสือพิมพ์ทุกฉบับต้องถูกตรวจข่าว หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ได้ออกแถลงการณ์เกี่ยวกับเรื่องนี้ในหนังสือพิมพ์ สยามรัฐ ว่า

เนื่องจากหนังสือพิมพ์สยามรัฐได้รับคำสั่งจากเจ้าพนักงานตรวจข่าวให้มีการตรวจข่าวหนังสือพิมพ์นี้ในระยะเวลาที่มีการใช้กฎอัยการศึก ข้าพเจ้าจึงขอเรียนในโทรทัศน์ทั่วกันว่า ข้าพเจ้าจะคงไม่เขียนขอความใดๆ ลงในหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ จนกว่าเหตุการณ์จะกลับคืนสู่ปรกติ และมีการเลิกใช้กฎอัยการศึก³

ดังนั้นนับตั้งแต่วันที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ. 2494 เป็นต้นมา หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์จึงไม่ได้เขียนคอลัมน์ "เก็บเล็กผสมน้อย" "ปัญหาประจำวัน" รวมทั้งนวนิยาย "สี่แผ่นดิน" ซึ่งกำลังตีพิมพ์เป็นตอน ๆ ใน สยามรัฐ ขณะนั้น จนกระทั่งรัฐบาลประกาศเลิกใช้กฎอัยการ-

¹ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, คึกฤทธิ์วิจารณ์..., หน้า 210 "มูลเหตุแห่งความทุจริต". (17 เมษายน 2498).

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 211-212.

³หนังสือพิมพ์สยามรัฐ, ฉบับวันที่ 5 กรกฎาคม 2494.

ศึกในวันที่ 5 กันยายน พ.ศ. 2494¹ หม่อมราชวงศ์ศึกฤทธิจึงเริ่มเขียนจดฉันทน์ของตนใหม่ แม้ว่ารัฐบาลจะประกาศเลิกการตรวจข่าวก่อนในเดือนสิงหาคมแล้วก็ตาม²

นอกจากนี้ในระหว่างการตรวจข่าว หนังสือพิมพ์สยามรัฐ ก็งดเขียนบทนำเมื่อเจ้าพนักงานตรวจข่าวตัดข่าว ก็จะปล่อยช่องว่างไว้ใหญ่อ่านทราบว่าข่าวถูกตัด และลดจำนวนหน้าลงจาก 8 หน้าเหลือเพียง 4 หน้า ทั้งยังเสนอข่าวที่ไม่มีสาระแทนข่าวการเมือง³

อย่างไรก็ดี แม้นักหนังสือพิมพ์ทั้งหลายและสมาคมหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทยจะรณรงค์ต่อต้านรัฐบาลในการจำกัดสิทธิเสรีภาพของนักหนังสือพิมพ์กันอย่างกว้างขวางในขณะนั้น แต่หม่อมราชวงศ์ศึกฤทธิ ก็ไม่ได้มีบทบาทอย่างเด่นชัด นอกจากเคยได้รับเชิญจากสมาคมหนังสือพิมพ์ให้ร่วมเป็นคณะกรรมการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ในฐานะนักหนังสือพิมพ์อาวุโสในปี พ.ศ. 2495 เท่านั้น⁴ โดยไม่ได้มีบทบาทช่วยอย่างจริงจัง

แม้หม่อมราชวงศ์ศึกฤทธิจะไม่เห็นด้วยกับนโยบายบางอย่างของรัฐบาลดังได้กล่าวมาแล้ว แต่หม่อมราชวงศ์ศึกฤทธิก็ยังนับได้ว่ามีทัศนคติที่ดีต่อรัฐบาลบ้าง เมื่อเปรียบเทียบกับนักหนังสือพิมพ์คนอื่น ๆ บางครั้งก็ยังทำหน้าที่เป็น "สื่อกลาง" ระหว่างรัฐบาลกับประชาชนด้วย ทำให้ประชาชนเข้าใจรัฐบาลในทางที่ดี ดังจะเห็นว่าเมื่อมีผู้อ่านเขียนจดหมายมาถามว่ารัฐบาลเคยให้ความเอาใจใส่หนังสือพิมพ์ถึงกับเคยแก้ไขราชการตามที่หนังสือพิมพ์เสนอแนะบ้างไหม หม่อมราชวงศ์ศึกฤทธิได้ตอบว่า

¹ หนังสือพิมพ์ สยามรัฐ, ฉบับวันที่ 7 กันยายน 2494.

² หนังสือพิมพ์ สยามรัฐ, ฉบับวันที่ 22 สิงหาคม 2494.

³ ดูตัวอย่าง หนังสือพิมพ์ สยามรัฐ ตลอดเดือนกรกฎาคม 2494 มีข่าวประเภทขบขันที่นักข่าวแต่งขึ้นเอง ข่าวสามีภรรยาทำร้ายร่างกายกัน และมีสุภามิตเสียดสีรัฐบาล เป็นต้น.

⁴ หนังสือพิมพ์ สยามรัฐ, ฉบับวันที่ 16 พฤศจิกายน 2494 "ปัญหาประจำวัน".

ปัญหาของคุณข้อนี้ ขอตอบด้วยความจริงและความบริสุทธิ์ใจ ตั้งแต่ผมทำหน้าที่สื่อพิมพ์ มาได้ปีกว่า รู้สึกว่ารัฐบาลของเราพึ่งเสียงหนังสือพิมพ์มากเกินไป บทความต่าง ๆ ที่ลงในสยามรัฐนี้ รัฐบาลได้นำไปปฏิบัติแล้วมากมายหลายเรื่อง แต่ก็เป็นธรรมดา ที่จะไม่ตามไปหมดทุกอย่างไป เพราะต่างคนต่างความเห็น บทความอันใดคลาดเคลื่อนขอเท็จจริง ทางรัฐบาลก็แถลงให้ประจักษ์เสมอ¹

เมื่ออารีย์ สิริระ นักหนังสือพิมพ์ ผู้อำนวยการบริษัทไทยพาณิชย์การ เจ้าของหนังสือพิมพ์ พิมพ์ไทย และ สยามนิกร ถูกยิงเสียชีวิต และมีการวิพากษ์วิจารณ์ว่า ตำรวจมีส่วนเกี่ยวข้อง เนื่องจากอารีย์เป็นนักหนังสือพิมพ์² หม่อมราชวงศ์ศีกฤทธิก็ได้ให้ความเห็นในเรื่องนี้ไว้ว่า

เรื่องคุณอารีย์ถูกคนร้ายเข้าไปยิงตายถึงในบ้านนั้น เป็นเรื่องที่น่าสลดใจเป็นที่สุด แต่ธรรมดาคนเราที่ถูกคนร้ายยิงตายอย่างลึกลับเช่นนี้สาเหตุอาจมีหลายทางต่าง ๆ กัน จะทักท้วงเอาว่าคุณอารีย์ถูกฆาตกรรมเพราะเป็นคนหนังสือพิมพ์แต่เหตุเดียวในขณะนี้จึงดูไม่เป็นธรรมดา ผมเห็นว่าในระยะเช่นนี้ สิ่งที่เราควรทำคือคุมสติไว้ให้มั่น อย่าเพิ่งปลงใจเชื่ออะไรไปตามอารมณ์ หรือไขเหตุผลที่ผุดขึ้นมาในใจคนอื่นเป็นเกณฑ์วินิจฉัย³

การตอบปัญหาเช่นนี้จึงมีส่วนช่วยให้ความระแวงสงสัยของประชาชนลดลงไปได้บางส่วน ในฐานะที่หม่อมราชวงศ์ศีกฤทธิเป็นที่เชื่อถือของประชาชนคนอ่านระดับหนึ่ง

หม่อมราชวงศ์ศีกฤทธิมีบทบาทในการต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพของนักหนังสือพิมพ์อีกครั้งในปี พ.ศ. 2500 เนื่องจากในวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2500 ได้มีการเลือกตั้งทั่วไปครั้งที่ 7 ขึ้น และเกิดการวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวางว่าเกิดการทุจริตขึ้น⁴ หม่อมราชวงศ์ศีกฤทธิก็เป็นนักหนังสือพิมพ์คนหนึ่งที่เคยบทความเสียดสีจอมพล ป. ที่กล่าวแก้ตัวเรื่องการเลือกตั้งครั้งนี้ โดยอ้างคำพูดของนายบิชอป เอกอัครราชทูตอเมริกัน

¹ หนังสือพิมพ์ สยามรัฐ, ฉบับวันที่ 16 พฤศจิกายน 2494, "ปัญหาประจำวัน".

² หนังสือพิมพ์ สยามรัฐ, ฉบับวันที่ 11 มีนาคม 2496.

³ หนังสือพิมพ์ สยามรัฐ, ฉบับวันที่ 29 มีนาคม 2496, "ปัญหาประจำวัน".

⁴ กจช. ป.7/2500 เบ็คเคิลิค (3) บ.18 การเลือกตั้ง ส.ส. พ.ศ. 2500.

ประจำประเทศไทยที่กล่าวว่า การเลือกตั้งในอเมริกานั้น ที่นครชิคาโกก็ยังมี การแย่ง
 ที่บปัตรคะแนน โดยวิจารณ์ว่า "มันช่างสอนกันดีจริงวะ เพราะคบกับกุ่มอเมริกันอย่างนี้
 เอง ถึงได้มาเสียคน มีชื่อเสียงไม่เรียบร้อยเอาเมื่อตอนแก่จะเข้าโลง"¹ หม่อมราชวงศ์
 คึกฤทธิ์จึงถูกฟ้องศาลขอหาหมิ่นประมาท ในที่สุดศาลพิพากษาลงโทษปรับ 500 บาท²

หลังจากกรณีนี้ หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์จึงมีบทบาทในการรณรงค์เรื่องสิทธิเสรี-
 ภาพของหนังสือพิมพ์ชัดเจนขึ้น โดยได้ไปแสดงปาฐกถาเรื่อง "การต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพ
 ของหนังสือพิมพ์" เมื่อวันที่ 16 เมษายน พ.ศ. 2500 ที่สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย³
 หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ได้กล่าวถึงความสำคัญของหนังสือพิมพ์ไว้ว่า

หนังสือพิมพ์คือเสียงของประชาชน สิทธิเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ก็คือสิทธิเสรีภาพ
 ของประชาชน และการต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ก็คือการต่อสู้เพื่อสิทธิ
 เสรีภาพของประชาชน...

รัฐบาลใดคิดรอนสิทธิเสรีภาพของหนังสือพิมพ์มิให้แสดงความคิดเห็นวิพากษ์
 วิจารณ์โดยสุจริตใดเต็มทีก็เท่ากับว่ารัฐบาลนั้นพยายามปกปิดความชั่วของตัวเอง⁴

ต่อมาไม่นาน หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ก็ถูกจับกุมอีกครั้งด้วยข้อหาหมิ่นทั้งภายใน
 และภายนอกราชอาณาจักร ยุยงส่งเสริมให้ประชาชนเกิดความเกลียดชังคู่มินคูนแคลน
 ต่อรัฐบาลเพื่อคิดล้มล้าง เนื่องจากแต่งกลอนเพลงชื่อ "คืนเถิดชาวไทย" ลงในหนังสือ-
 พิมพ์ สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์⁵ แต่หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ก็ไม่ถูกลงโทษคุมขังแต่อย่างใด

¹ หนังสือพิมพ์ สยามรัฐ, ฉบับวันที่ 12 มีนาคม 2500.

² หนังสือพิมพ์ พิมพ์ไทย, ฉบับวันที่ 4 เมษายน 2500.

³ กจช. ป.7/2500 เบ็ดเตล็ด ส.1 สมาคมต่าง ๆ หนังสือพิมพ์ สยามนิกร,
 ฉบับวันที่ 18 เมษายน 2500.

⁴ กจช. ป.7/2500 เบ็ดเตล็ด (2) บ.10.7 ปาฐกถา หนังสือพิมพ์ สยามนิกร
 ฉบับวันที่ 26 มิถุนายน 2500.

⁵ หนังสือพิมพ์ พิมพ์ไทย, ฉบับวันที่ 20 - 21 เมษายน 2500.

เพราะได้รับการประกันตัวต่อมา ซึ่งทั้งนี้อาจเป็นเพราะหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ไม่เคยมีบทบาทในการต่อต้านรัฐบาลร่วมกับนักหนังสือพิมพ์ในนามของสมาคมหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทยก็ได้

3. นโยบายต่างประเทศของรัฐบาลไทย

หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์มีแนวความคิดต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์อย่างเด่นชัด และสนับสนุนนโยบายต่างประเทศของไทยในขณะนั้น ไม่ว่าจะเป็นการส่งทหารไปร่วมรบในเกาหลี หรือในการร่วมเป็นสมาชิกองค์การซีโต้ ลัทธิคอมมิวนิสต์ซึ่งเป็นของใหม่เป็นเรื่องของ "ความก้าวหน้า" ในสังคมไทยในสมัยนั้น แต่หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์กลับเห็นว่า

คาร์ล มาร์กซ์ มีใจคนสมัยใหม่นัก ถ้าจะดูเดี๋ยวนี้ก็เป็นคนหัวโบราณทีเดียว ลัทธิของคาร์ล มาร์กซ์ ตั้งขึ้นจากข้อเท็จจริงซึ่งมีอยู่ในสมัยนั้นคือรอยกวาดป่ามาแล้ว แต่เดี๋ยวนี้ข้อเท็จจริงต่าง ๆ เหล่านั้นเปลี่ยนแปลงไป ทฤษฎีของคาร์ล มาร์กซ์ จึงชักจะเก่า ๆ โบราณขึ้นมา¹

ทัศนะเช่นนี้เป็นการลดความน่าสนใจของลัทธิคอมมิวนิสต์ลงไปได้อย่างมาก ส่วนในเรื่องเกี่ยวกับลัทธิคอมมิวนิสต์และพุทธศาสนา ซึ่งขณะนั้นมีผู้พยายามศึกษาเปรียบเทียบกันมากถึงความคล้ายคลึงและแตกต่างกันระหว่าง 2 ความคิดนี้ หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ได้แสดงความเห็นไว้ว่า

ผมว่าไม่เหมือนกัน เพราะลัทธิคอมมิวนิสต์เกิดจากความเห็นของคาร์ล มาร์กซ์ ที่ถือเอาวัตถุเป็นทางระงับทุกข์ มีความประสงค์ว่าเมื่อใครอยากได้อะไรก็ทำให้ทางเช่นนี้ตรงกันข้ามกับพุทธศาสนา ซึ่งถือว่าการป้อนความอยากด้วยวัตถุ หรืออำบัดความอยากด้วยหาวัตถุที่อยากมาให้นั้นกลับจะยิ่งทำให้ทุกข์เกิดมากขึ้นไปอีก... จะเปรียบไปลัทธิคอมมิวนิสต์เหมือนยาระงับประสาทแก้ปวด ส่วนพุทธศาสนาเป็นยาตัดเชื้อไขโดยสิ้นเชิงทีเดียว²

¹หนังสือพิมพ์ สยามรัฐ, ฉบับวันที่ 23 พฤศจิกายน 2494, "ปัญหาประจำวัน".

²หนังสือพิมพ์ สยามรัฐ, ฉบับวันที่ 17 มิถุนายน 2496, "ปัญหาประจำวัน".

นอกจากนี้หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์มักเขียนถึงข้อบกพร่องและผลร้ายของลัทธิคอมมิวนิสต์อยู่เสมอ เช่น "ลัทธิประชาธิปไตยดีกว่าลัทธิคอมมิวนิสต์ เพราะลัทธิคอมมิวนิสต์นั้นเป็นเผด็จการ"¹ และ "ระบอบคอมมิวนิสต์มีโทษทางที่จะแก้ปัญหอะไรของเมืองไทย หากนำมาใช้จะลำบากกันยิ่งกว่านี้"²

นอกจากนี้ก็ยังมักกล่าวถึงประเทศคอมมิวนิสต์ในทางลบ ดังเช่น

ในสังคมคอมมิวนิสต์นั้น กฎหมายย่อมไม่มีค่าในการปกครอง เพราะกฎหมายนั้นก็คือเจตนาของผู้ปกครองแผ่นดินอีกอย่างหนึ่งเท่านั้นเอง ผู้พิพากษาระดับการจำเป็นต้องพิพากษาอุทธรณ์คดีไปตามความประสงค์ของรัฐบาล มิฉะนั้นก็จะต้องถูกถอดถอนจากตำแหน่งโดยกระทันหัน³

เมื่อรัฐบาลไทยตกลงร่วมเซ็นสนธิสัญญาซีโต้ หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ก็มิได้แสดงความคิดเห็นต่อต้าน หากยังแสดงความสนับสนุนด้วยโดยให้เหตุผลว่า ประเทศไทยได้เลือกเข้าฝ่ายที่ดี มีศีลธรรมแล้ว⁴ และเมื่อรัฐบาลไทยเข้าไปผูกพันกับสหรัฐอเมริกามากขึ้น จนกระทั่งได้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ว่าไทยตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของสหรัฐอเมริกา หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ก็ไม่ได้ต่อต้านการผูกพันของรัฐบาลไทยกับสหรัฐอเมริกา แต่ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ หนังสือพิมพ์ สยามรัฐ, ฉบับวันที่ 10 เมษายน 2494 "ปัญหาประจำวัน".

² หนังสือพิมพ์ สยามรัฐ, ฉบับวันที่ 15 กันยายน 2497 "ปัญหาประจำวัน".

³ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, คึกฤทธิ์วิจารณ์, หน้า 163 "ข้อคิดก่อนประชุม"
20 กุมภาพันธ์ 2498.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 162-167, บทความเดียวกัน.

ในระยะนี้มักจะมีผู้แสดงความสงสัยอยู่เสมอว่า รัฐบาลไทยตกอยู่ที่อิทธิพลของประเทศมหาอำนาจตะวันตก อิทธิพลนั้นถ้าจะว่าไปก็มีอยู่หลายอย่าง อิทธิพลในทางเสียก็มีอยู่มาก อิทธิพลในทางดีก็มีอยู่ไม่น้อย หากรัฐบาลไทยตกอยู่ที่อิทธิพลในทางดีคงเจตนารมณ์ของคำแถลงการณ์ที่โคกลาวมาแล้ว (หมายถึงแถลงการณ์ร่วมของประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา และนายกรัฐมนตรีอังกฤษ เมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2499 - ผู้เขียน) ประชาชนก็คงจะชื่นชมยินดี ไม่มีใครวากลาวหรือตำหนิได้¹

หนังสือพิมพ์ สยามรัฐ ก็สนับสนุนนโยบายต่างประเทศของรัฐบาลอย่างเปิดเผย ดังจะเห็นได้จากกรณีที่รัฐบาลส่งทหารไปช่วยรบในสงครามเกาหลี ในขณะที่หนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่คัดค้านนโยบายดังกล่าว² สยามรัฐ ได้เขียนบทความว่า

เราถือโอกาสสนับสนุนรัฐบาลในกรณีนี้มาตั้งแต่วาระแรก บัดนี้ก็เป็นทีที่เห็นประจักษ์กันอยู่ทั่วไปแล้วว่า การตัดสินใจของรัฐบาลไทยที่จะส่งทหารไปช่วยรบในเกาหลี นั้นเป็นผลดีทางความจิตใจแก่ประเทศต่าง ๆ ที่เป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติเพียงใจ³

นอกจากบทความและการตอบปัญหาประจำวันในหนังสือพิมพ์แล้ว หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ยังมีงานเขียนที่สำคัญอีก 2 เรื่องที่แสดงให้เห็นถึงความคิดต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ คือเรื่อง "ไผ่แดง" และ "ฝรั่งสักคินา"

เรื่อง "ไผ่แดง" เป็นนวนิยายที่มีลักษณะต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์โดยการเสียดสีเยาะเย้ย โดยพยายามทำให้ผู้อ่านเห็นว่าการเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย เป็นเรื่องที่ยากจะประสบความสำเร็จ ทั้งนี้เพราะประชาชนส่วนใหญ่มีพื้นฐานความคิดที่ไม่สนใจและไม่ยอมรับลัทธิทางการเมืองที่มีแนวความคิดต่อต้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของเขา⁴ ประชาชนทั่วไปมีความรู้ความเข้าใจความหมายของลัทธิคอมมิวนิสต์ต่ำมาก นอก

¹ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, คึกฤทธิ์วิจารณ์, หน้า 345, "แถลงการณ์ร่วมกัน" 12 กุมภาพันธ์ 2499.

²ดูหนังสือพิมพ์ เดลินิวส์, ฉบับวันที่ 5 กรกฎาคม 2493, "บทนำ".

³หนังสือพิมพ์ สยามรัฐ, ฉบับวันที่ 20 สิงหาคม 2493, "บทนำ".

⁴ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, ไผ่แดง (พิมพ์ครั้งที่ 9), (พระนคร : ก้าวหน้า, 2514), หน้า 41-56.

จากจะเห็นว่า เป็นลัทธิที่จะเข้ามาทำลายความสงบสุขของสังคมของเขา และหม่อมราชวงศ์ คึกฤทธิ์ยังชี้ให้เห็นอีกด้วยว่า ในสังคมไทยก็มีวิธีการของตนเองอยู่แล้วในการที่จะช่วยลด ความตึงเครียดของสังคม ที่จะช่วยให้สังคมดำเนินไปได้อย่างราบรื่นสงบสุข โดยไม่ จำเป็นต้องนำลัทธิอื่นจากต่างชาติเข้ามาใช้แต่อย่างใด² แต่ก็มักเป็นการต่อต้านลัทธิ คอมมิวนิสต์ด้วยการใช้ปฏิภาณ ไหวพริบในการเล่นคำ ทำให้ลัทธิคอมมิวนิสต์และผู้นิยมลัทธิ นี้เป็นเรื่องตลกขบขันไปมากกว่าจะเป็นการใช้เหตุผลในการอธิบายทฤษฎีลัทธิคอมมิวนิสต์ อย่างจริงจัง³

ส่วนสารคดีเรื่อง "ศักดินาฝรั่ง" เป็นเรื่องเกี่ยวกับลัทธิ "Feudalism หรือ ลัทธิศักดินาสวาไมกัค" ที่เกิดขึ้นในยุโรปสมัยกลาง (ประมาณ ค.ศ. 500 - 1500) หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ กล่าวว่า งานค้นคว้าทางประวัติศาสตร์มีขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์แตกต่างกัน เช่น เขียนขึ้นเพื่อส่งเสริมหลักการบางอย่างหรือเพื่อประณามหลักการ นั้นก็ได้เช่นกัน แต่งานเขียนชิ้นนี้ หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์มีจุดมุ่งหมาย "เพื่อให้ถึงความจริง"⁴ เกี่ยวกับ "ระบอบศักดินา" ทั้งนี้เพราะ

ในฐานะที่มีผู้ใช้คำว่า "ระบอบศักดินา" กันไปในความหมายต่าง ๆ กัน โดยเฉพาะ ในทางการเมืองใค้ใช้โฆษณาทั้บถมกันอยู่มาก การพูดถึง "ระบอบศักดินา" เป็นไป ในทำนองว่าไมค้ไมงามและควรจะทำลายเสียให้สิ้น ทั้งหมดนี้ เป็นเรื่องของความ เห็นอันเป็นสิทธิบริบูรณ์ของแต่ละบุคคล เมื่อเป็นเช่นนี้ก็มีโฆษณาที่ของผที่ จะเขาไป คัดค้าน ภาระของผที่มีค้อไปค้อนำเอา "ระบอบศักดินา" ตามที่เป็นจริงมาค้แฉ ใ้ปปรากฏ น่าจะ เป็นประโยชน์บางไม่มากก็น้อย แมแต่ผที่คิดทำลายระบอบศักดินาค้ ฐาจะค้ประโยชน์บางเหมือนกัน เพราะเป็นกรรมคาค้ค้คิดจะทำลายสิ่งใดก็ควร จะ รุจก้สิ่งนั้นโดยละเอียค จะค้ค้ไม่ผิดที่⁵

¹ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, ไผ่แดง..., หน้า 307-323.

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 17-38.

³เรื่องเดียวกัน, หน้า 207-222.

⁴ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, ฝรั่งศักดินา (พิมพ์ครั้งที่ 2) (พระนคร : ก้าวหน้า, 2511), หน้า 1-2.

⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 3.

นอกจากนี้ หม่อมราชวงศ์ถนัดศรี ก็ยังต้องการชี้ให้เห็นอีกว่าระบอบศักดินาของฝรั่งแตกต่างกันอย่างมากจากระบอบศักดินาของไทย กล่าวคือ

"ระบอบฟิวแคลิสต์ของฝรั่ง" (จึง) มีผลให้เกิดการแบ่งแยกอำนาจของรัฐอันเป็นอำนาจส่วนกลางนั้นออกเป็นอำนาจอันปลีกย่อย แตกต่างกันเป็นตรงกันข้ามกับ "ระบอบศักดินา" ของไทยหรือระบอบการปกครองของไทยโบราณ เพราะ "ระบอบศักดินา" ของไทยนั้นมีผลในทางรวบรวมอำนาจอิสระอันปลีกย่อยที่เคยตั้งอยู่ตามเขตแคว้นเล็ก ๆ น้อย ๆ นั้นเข้าเป็นอำนาจส่วนกลางอันเดียวกัน... เมื่อระบอบทั้งสองเป็นของคนละอย่างเช่นนี้ ผลต่าง ๆ ไม่ว่าจะดีหรือร้ายของแต่ละระบอบก็ย่อมจะไม่ตรงกัน ใครก็ตามที่นึกว่า "ระบอบศักดินา" กับ "ฟิวแคลิสต์" เป็นอันเดียวกันแล้วก็โจมตี "ระบอบศักดินา" ด้วยใจที่นึกถึงระบอบฟิวแคลิสต์นั้น นอกจากจะเสียอันตรายในการที่เค็กรุ่นหลังจะจับได้ว่าเป็นคนเคอะแคะแล้ว ยังเป็นผู้โจมตีผิดอีกด้วย ผลที่เกิดก็คืออะไรไม่ถูกเลย¹

ในแง่หนึ่งอาจกล่าวได้ว่า งานเขียนชิ้นนี้ของหม่อมราชวงศ์ถนัดศรีเป็นปฏิกริยาโดยตรงต่องานเขียนชื่อ "โฉมหน้าศักดินาไทย" ของ จิตร ภูมิศักดิ์ นักคิดนักเขียนคนสำคัญคนหนึ่งในช่วงหลัง พ.ศ. 2490 - 2501 ผู้มีความสนใจลัทธิมาร์กซิสม์ และได้ใช้ลัทธิดังกล่าวในการศึกษาความเป็นมาของประวัติศาสตร์ไทยในงานเขียน — คังกล่าว ซึ่งตีพิมพ์เป็นครั้งแรกในหนังสือ นิติศาสตร์ ฉบับรับศตวรรษใหม่ ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งออกในเดือนสิงหาคม 2500 ในขณะที่ "ฝรั่งศักดินา" เขียนขึ้นในระหว่างกลางเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2500 จนถึงกลางเดือนมกราคม พ.ศ. 2501² และ จิตร ภูมิศักดิ์ ผู้เขียน "โฉมหน้าศักดินาไทย" มีจุดมุ่งหมายที่จะต่อต้านลัทธิจักรพรรดินิยมและระบอบศักดินา ซึ่งเขาเห็นว่าเป็นสาเหตุของความไม่เสมอภาคของบุคคลในสังคม ทำให้คนกลุ่มหนึ่งมีโอกาสเอาเปรียบคนส่วนใหญ่ในสังคมได้ จึงจำเป็นต้องทำลายระบอบดังกล่าวเสียเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมในสังคม³ ส่วนหม่อมราชวงศ์ถนัดศรี ผู้เขียน

¹ม.ร.ว.ถนัดศรี ปราโมช, ฝรั่งศักดินา..., หน้า 36-37.

²เรื่องเดียวกัน, คำนำหน้า ก.

³สมสมัย ศรีสุทรพรรณ, โฉมหน้าศักดินาไทย (กรุงเทพฯ : ชมรมหนังสือแสงตะวัน, 2517), หน้า 25-27.

"ฝรั่งศึกษาคินา" แม้จะเห็นว่าขุนนางหรือเจ้าขุนมูลนายเป็นฝ่ายได้ประโยชน์จากสังคมมากกว่าราษฎรก็จริงอยู่ แต่ก็แสดงทัศนะว่า

ใจของคนโบราณจะคิดดังนี้หรือไม่ น่าสงสัยอยู่... ถ้าจะดูความเหลื่อมล้ำในสมัยนั้น ควดยสายตาของคนโบราณที่อยู่ในสมัยนั้นเอง ก็จะทำให้เห็นว่าไม่มีเพราะคนโบราณเข้าไปเสียว่าเป็นของธรรมดา แต่ความเหลื่อมล้ำนั้นก็มิได้อยู่จริงในสายตาของคนในปัจจุบัน... หน้าที่ของเราจึงมิใช่อยู่ที่การรับรู้อะไรให้จริงตรง ๆ ตลอดจนเหตุผลที่มาของสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏขึ้นในประวัติศาสตร์ มิใช่มีหน้าที่เป็นตุระลาการตัดสินว่าใครถูกใครผิด เพราะคดีทั้งปวงในประวัติศาสตร์นั้นเรียกได้ว่าสิ้นอายุความแล้ว¹

4. แนวความคิดอนุรักษนิยมเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์

จากงานเขียนทั้งหลายของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิย์ แนวความคิดอีกอย่างหนึ่งที่ปรากฏอย่างค่อนข้างเด่นชัดก็คือ ความเคารพ ยึดมั่นและเทิดทูนในสถาบันกษัตริย์อย่างสูง นับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 สถาบันกษัตริย์ได้ลบลบบาทและความสำคัญลงไปอย่างมาก จนถึงการสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 ในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2477 เมื่อรัชกาลที่ 8 ขึ้นครองราชย์ต่อมาก็ยังทรงพระเยาว์และประทับอยู่ต่างประเทศ เป็นส่วนใหญ่ ต้องมีผู้สำเร็จราชการทำหน้าที่แทนพระองค์ ครั้นเสด็จมาเมืองไทยได้ไม่นานก็เสด็จสวรรคตในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2489 จนถึงรัชกาลที่ 9 พระองค์ก็ยังคงศึกษาอยู่ ณ ต่างประเทศตลอดมา จนกระทั่งปลายปี พ.ศ. 2494 จึงมีข่าวว่าพระองค์จะเสด็จกลับเมืองไทย² และก็เสด็จกลับในที่สุดในวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2494³ ดังนั้น การเสนอข่าวเกี่ยวกับพระราชวงศ์ของหนังสือพิมพ์สยามรัฐ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยกระตุ้นความสำคัญของสถาบันกษัตริย์ให้เกิดขึ้นในสังคมใหม่อีกครั้งหนึ่งได้เป็นอย่างดี

¹ม.ร.ว.คึกฤทธิย์ ปราโมช, ฝรั่งศึกษาคินา..., หน้า 10-11.

²ดู หนังสือพิมพ์ สยามรัฐ, เดือนพฤศจิกายน 2494 ซึ่งลงข่าวเกี่ยวกับพระราชวงศ์ในทำนองต้อนรับการเสด็จนิวัติพระนคร.

³หนังสือพิมพ์ สยามรัฐ, ฉบับวันที่ 1 ธันวาคม 2494.

นอกจากข่าวประจำวันเกี่ยวกับพระราชวงศ์ที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ สยามรัฐ ในช่วงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2494 แล้ว งานเขียนอีกชิ้นหนึ่งของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ในหนังสือพิมพ์ สยามรัฐ ที่เป็นการเตือนความทรงจำของคนอ่านให้ระลึกถึงสถาบันกษัตริย์ก็คือนวนิยายเรื่อง "สี่แผ่นดิน" นวนิยายเรื่องนี้ตีพิมพ์เป็นตอน ๆ ประจำวัน เริ่มตั้งแต่วันที่ 4 กรกฎาคม พ.ศ. 2494 จนกระทั่งถึงกลางปี พ.ศ. 2495¹

นวนิยายเรื่องนี้เป็นเรื่องของครอบครัวของบุคคลในตระกูลขุนนางที่มีความผูกพันใกล้ชิดกับพระราชวงศ์ เน้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 - 8 สะท้อนให้เห็นสภาพความเป็นอยู่ในราชสำนักและเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาเหล่านั้น หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ได้บอกถึงเป้าหมายของตนในการเขียนนวนิยายเรื่องนี้เมื่อมีผู้อ่านเขียนจดหมายมาแสดงความชื่นชมไว้ว่า "วัตถุประสงค์ก็เพื่อจะแสดงชีวิตของผู้หญิงไทยคนหนึ่ง ซึ่งมีชีวิตมาตั้งแต่สมัยนั้น เมื่อมีเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในเมืองไทยมากระทบเข้าปฏิกิริยาจะเกิดขึ้น และได้เกิดขึ้นแก่ผู้หญิงคนนั้นอย่างไรบ้าง"²

นอกจากนี้ นวนิยายเรื่อง "สี่แผ่นดิน" ยังเป็นการบันทึกสิ่งๆ ที่ประวัติศาสตร์มิได้บันทึกไว้ กล่าวคือ

รายละเอียดเกี่ยวกับชีวิตและความเป็นอยู่ ตลอดจนความคิดเห็นของคนที่ต้องประสบเหตุการณ์และการเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ... เพราะการอบรมประเพณีและรายละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆ แห่งชีวิต ย่อมเป็นมูลฐานของความคิดเห็น และกระทำให้บุคคลเกิดปฏิกิริยาแตกต่างกันไปเมื่อมีเหตุการณ์หรือการเปลี่ยนแปลงใด ๆ มากกระทบตัว หากเราไต่หราวรายละเอียดต่าง ๆ นั้น ไต่มาทางพอสมควร เราก็สามารถที่จะเข้าใจความคิดเห็นบางอย่าง ความรู้สึกนึกคิดบางอย่าง และปฏิกิริยาต่าง ๆ นั้นได้มากขึ้น³

¹ดูหนังสือพิมพ์ สยามรัฐ, จากฉบับดังกล่าวเป็นต้นไป ยกเว้นช่วงตรวจข่าวตามกฎอัยการศึก ระหว่าง 8 กรกฎาคม - 10 กันยายน 2494.

²หนังสือพิมพ์ สยามรัฐ, ฉบับวันที่ 3 มิถุนายน 2495, "ปัญหาประจำวัน".

³ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, สี่แผ่นดิน (พิมพ์ครั้งที่ 3), (พระนคร : แพรว-พิทยา, 2504), คำนำ, หน้า ค.

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากตัวละครทั้งหลายในนวนิยายเรื่องนี้มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับพระราชวงศ์ "สี่แผ่นดิน" จึงได้สะท้อนภาพความเป็นอยู่ในราชสำนักและความรู้สึกนึกคิด ความผูกพันที่ตัวละครมีต่อสถาบันกษัตริย์พร้อม ๆ กันไปด้วย และเมื่อตัวละครเหล่านี้มีความสัมพันธ์กับสถาบันกษัตริย์ในฐานะผู้รับความอุปถัมภ์จากสถาบัน ความรู้สึกนึกคิดที่ตัวละครมีต่อสถาบัน และภาพเกี่ยวกับสถาบันที่ปรากฏในนวนิยายเรื่องนี้ จึงล้วนแต่เป็นสิ่งที่ตั้งงามทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นภาพที่แสดงถึงพระจริยวัตรอันงดงามของเจ้านาย พระมหากษัตริย์ที่เจ้านายมีต่อข้าราชการ ตลอดจนถึงความรู้สึกกตัญญูจงรักภักดีของข้าราชการที่มีต่อพระราชวงศ์ และรวมไปถึงความจงรักภักดีของคนไทยในแผ่นดิน โดยหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์มีวิธีการเขียนอย่างไคอารมณและคุณสมบัติสมจริง สามารถคัดเลือกเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่สำคัญของบ้านเมืองมาเป็นเนื้อเรื่องหรือฉากของนวนิยายได้อย่างเหมาะสม นวนิยายเรื่องนี้จึงมีผลในการสร้างความประทับใจเกี่ยวกับสถาบันกษัตริย์ให้กับผู้อ่านได้ ประกอบกับช่วงระยะเวลาที่นวนิยายเรื่องนี้ได้รับการตีพิมพ์ในช่วงกลางปี พ.ศ. 2494 เรื่อยมาจนถึงสิ้นปี ซึ่งนับว่าเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมอย่างมากในการ "ฟื้นฟู" ความทรงจำของประชาชนเกี่ยวกับสถาบันกษัตริย์ ไม่ว่าจะเป็นโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม เนื่องจากรัชกาลที่ 9 กำลังจะเสด็จนิวัติพระนครในปลายปีนั้นพอดี

หนังสือพิมพ์ สยามรัฐ เอง ก็มีส่วนช่วยเสริมความสำคัญของสถาบันนี้ด้วย เมื่อรัชกาลที่ 9 เสด็จนิวัติถึงกรุงเทพฯ สยามรัฐ ก็ได้เขียนบทนำเรื่อง "พระมหाराชเสด็จมาก็ดีแล้ว" กล่าวถึงองค์พระมหากษัตริย์ในฐานะที่เป็น "องค์สำคัญในการก่อให้เกิดสามัคคีและดำรงรักษาซึ่งสามัคคีธรรมนั้นไว้" และยังกล่าวต่อไปอีกว่า

¹ ดูตัวอย่างที่เป็นรายละเอียดเกี่ยวกับประเด็นเหล่านี้ได้ใน ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช, สี่แผ่นดิน, หน้า 166-173 และ 563-572 เป็นต้น.

อนึ่ง ถ้าจะพิจารณาคูสดานการณ์ทางเศรษฐกิจของบ้านเมืองก็จะเห็นได้ว่าเสื่อมโทรมลงมาเป็นลำดับเช่นเดียวกัน... การที่รัฐบาลจะแก้ไขปัญหาต่าง ๆ นี้ได้ก็ด้วยปัญญาบารมี และการสนับสนุนร่วมมือจากคนทั่วไป องค์พระมหากษัตริย์จึงคงอยู่ในฐานะที่จะชักจูงเรียกร้องความร่วมมือนี้ได้อีกประการหนึ่ง¹

หลังจากนั้นเป็นต้นมา สยามรัฐ ก็ยังได้เสนอข่าวเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระราชวงศ์อย่างสม่ำเสมอ

โดยส่วนตัว หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช เองก็มีความสัมพันธ์ระดับเครือญาติกับสถาบันกษัตริย์ ทั้งยังแสดงตนเป็นผู้มีความรู้และชื่นชมในศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาติ เช่นความรู้เกี่ยวกับเรื่องโขน เป็นต้น และในขณะเดียวกันก็เป็นผู้มีความรู้สูงได้รับการศึกษามาจากต่างประเทศ หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์จึงเป็น "สื่อกลาง" ที่ดีในการเชื่อมโยงสถาบันกษัตริย์กับประชาชนผู้อ่านกลุ่มหนึ่งได้ในระดับหนึ่ง

โดยสรุป ผลงานของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ส่วนใหญ่จะมุ่งบทบาทในการตรวจสอบการบริหารราชการของรัฐบาล และการสนับสนุนแนวการปกครองแบบประชาธิปไตย ทำการคัดค้านการจำกัดขอบเขตของสิทธิเสรีภาพของนักหนังสือพิมพ์อย่างมีลักษณะเฉพาะตัว หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์มีแนวความคิดต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์สูง จึงสนับสนุนนโยบายต่างประเทศของรัฐบาลที่ผูกพันกับสหรัฐอเมริกา รวมทั้งยังมีความนิยมในสถาบันกษัตริย์อย่างมากอีกด้วย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹หนังสือพิมพ์ สยามรัฐ, ฉบับวันที่ 7 ธันวาคม 2494, บทนำ.

สด กุระมะโรหิต

เกิดที่จังหวัดจันทบุรี เมื่อวันที่ 27 เมษายน พ.ศ. 2451 เป็นบุตรของขุนนางเก่าที่มีฐานะค่อนข้างดี เข้าเรียนหนังสือครั้งแรกที่โรงเรียนเบญจมราชูทิศ จังหวัดราชบุรี ต่อมาจึงเรียนที่โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ร่วมกับกุหลาบ สายประดิษฐ์ และหม่อมเจ้าอากาศคำแกิง รพีพัฒน์ นักเขียนคนสำคัญอีกคนหนึ่ง หลังจากนั้นได้สอบชิงทุนจากกระทรวงธรรมการไปศึกษาจนจบวิชาประวัติศาสตร์จากมหาวิทยาลัยปักกิ่ง เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองในเมืองไทย พ.ศ. 2475 รัฐบาลคณะราษฎรได้ตัดเงินทุนของเขา เพราะเขาได้รับทุนจากรัฐบาลสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ จึงสงสัยว่าจะเป็นผู้มีความผูกพันกับสถาบันกษัตริย์ เขาต้องชวนขวายเป็นค่าใช้จ่ายเองเป็นจำนวนสูง จึงทำให้เขารู้สึกไม่พอใจคณะราษฎรอย่างมาก ระหว่างนี้เขาได้เขียนบทความและเรื่องสั้นมาลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์หลายฉบับ รวมทั้งหนังสือพิมพ์ ประชาชาติ โดยใช้นามปากกาว่า "บาร์บารา" เขากลับเมืองไทยในปี พ.ศ. 2479 และเข้ารับราชการในกระทรวงธรรมการพร้อมกับเขียนบทความและนวนิยายด้วย เช่น "ปักกิ่ง-นครแห่งความหลัง" (2486) ใน พ.ศ. 2487 เขาได้ร่วมกับนักเขียนคนอื่นก่อตั้ง "จักรวรรดิลิขิน" ขึ้น โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ความช่วยเหลือนักเขียนทางด้านเศรษฐกิจและในการต่อสู้กับตลาดและนายทุนเจ้าของกิจการโรงพิมพ์ แต่กลุ่มจักรวรรดิลิขินก็ดำเนินงานอยู่ได้ประมาณ 2 ปีเท่านั้น ก็เลิกกันไปเนื่องจากไม่สามารถเอาชนะสถานะบีบคั้นทางเศรษฐกิจ ตลาด และนายทุนได้

ในปี พ.ศ. 2489 เขาก็ออกจากราชการเนื่องจากไม่เห็นด้วยกับข้อห้ามมิให้ข้าราชการเขียนหนังสือ แล้วได้ไปเป็นเกษตรกรทำไร่อยู่ที่ "ไร่แผ่นดินไทย" จังหวัดชลบุรี และยังคงเขียนหนังสือและบทความต่าง ๆ อยู่¹

¹ เก็บความจากรุ่งวิทย์ สุวรรณอภิชน, "สด กุระมะโรหิต กับลัทธิสหกรณ์ผู้จากไปอย่างเงิบเหงา" ใน โลกหนังสือ 1 : 7 เมษายน 2521, หน้า 84-87 และตรีศิลป์ บุญขจร, "เส้นทางเดินของสด กุระมะโรหิต," นักเขียน 11 : 1, พฤษภาคม 2525, หน้า 32-35.

ในช่วงเวลาตั้งแต่เดือนกรกฎาคม ปี พ.ศ. 2491 เป็นต้นมา เขาได้เขียนบทความทางการเมืองเป็นประจำทุกสัปดาห์ลงในนิตยสาร ปิยะมิตร รายสัปดาห์ โดยใช้นามปากกาว่า "บาร์บารา" เช่นเดิม นิตยสารฉบับนี้มีเนื้อหาเน้นหนักในการตีพิมพ์เรื่องบันเทิงคดี เช่น นวนิยาย เรื่องสั้น เรื่องแปล มีเพียงบทความของสดในหน้าแรกเท่านั้นที่เป็นบทความการเมือง อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากในปี พ.ศ. 2497 นิตยสารฉบับนี้ก็ได้ออกตีพิมพ์สารคดีของกุหลาบ สายประดิษฐ์ เรื่อง "กำเนิดครอบครัว" และ "ระเบียบสังคมของมนุษย์" ด้วย

สดไม่ได้เป็นนักหนังสือพิมพ์โดยตรง กล่าวคือ ไม่ได้เข้าทำงานหลักในสำนักพิมพ์ของหนังสือพิมพ์ แต่เขาก็ได้เขียนบทความวิจารณ์การเมืองไว้ในขณะนั้นมาก โดยเฉพาะประเด็นเกี่ยวกับเรื่องสันติภาพ สหประชาชาติ และนโยบายต่างประเทศของรัฐบาลไทยซึ่งเป็นเรื่องที่น่าสนใจนักเขียนนักหนังสือพิมพ์ในขณะนั้นให้ความสนใจกล่าวถึง สดได้เขียนบทความเหล่านี้ลงในคอลัมน์ "บทความการเมืองของบาร์บารา" ใน ปิยะมิตร รายสัปดาห์ นั้นเอง และต่อมาได้มีการนำบทความเหล่านี้มาตีพิมพ์รวมเป็นเล่มชื่อ "ที่ว่าสันติภาพคืออย่างไร?"¹

บทความส่วนใหญ่ของเขามีการวิพากษ์วิจารณ์บุคคลในรัฐบาล โดยเฉพาะจอมพล ป. พิบูลสงคราม และนโยบายต่าง ๆ ของรัฐบาลอย่างรุนแรง ทั้งในเนื้อหาและการใช้ถ้อยคำ จากงานเขียนเหล่านี้สามารถสรุปแนวความคิดของเขาในการวิพากษ์วิจารณ์การเมืองในขณะนั้น และลักษณะเด่นของงานเขียนของเขาได้ตามประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. แนวความคิดเกี่ยวกับอุดมคติการปกครองระบอบประชาธิปไตย

สดเป็นผู้นับถือที่ใฝ่ฝันเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 แม้ขณะนั้นเขาจะอยู่ต่างประเทศก็ตาม แต่เขาก็มีความสนใจในปัญหาของบ้านเมืองดังจะเห็นได้จากการเขียนบทความวิพากษ์วิจารณ์มาลงพิมพ์อยู่เสมอใน ปิยะมิตร รายสัปดาห์

¹บาร์ บารา, ที่ว่าสันติภาพนั้นคืออย่างไร? (พระนคร : แพร่พิทยา, 2498).

บทความในช่วงนี้ของเขาจะแสดงทัศนคติสนับสนุนการปกครองระบอบประชาธิปไตย ต่อต้านระบบเผด็จการ การทุจริตในหน่วยงานต่าง ๆ และเนื่องมาจากในยุคสมัยของเขาเป็นสมัยที่เกิดการรัฐประหารบ่อยครั้ง เขาจึงมักเขียนบทความต่อต้านและโจมตีการรัฐประหารไว้อย่างรุนแรงหลายครั้งด้วยกัน เมื่อเกิดการรัฐประหารในประเทศซีเรีย เขาได้กล่าวถึงเรื่องนี้และได้เปรียบเทียบกับเหตุการณ์ในเมืองไทยไว้ว่า "ข้าพเจ้ามีความเห็นว่าคุณสมบัติของรัฐบาลก็คือปรอทที่วัดความกระหายอำนาจ และความอหังการของนักการเมือง ตลอดจนความเหลวแหลกของการบริหารงานแผ่นดิน"¹

ในวันครบรอบปีของการทำรัฐประหาร 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 เขาได้เขียนบทความแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการรัฐประหารในประเทศไทยไว้ว่า การรัฐประหารครั้งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมักจะเต็มไปด้วย "ความเห็นแก่ตัว โลกหลง มัวเมาในอำนาจวาสนา การแก่งแย่งชิงชัยเล่นพรรคเล่นพวกกันจนเปื้อนหนาย"² เขายังได้แสดงความยินดีที่คณะรัฐประหารให้สัญญาไว้ว่าจะปราบปรามคอร์รัปชันให้หมดไปจากสังคมไทย และฝากข้อคิดเห็นไว้ด้วยว่า

เราจะกตัญญูต่อท่านจนวันตายถ้าท่านไม่ทวนคำที่ท่านได้สาบานไว้ เราไม่ว่าถึงแม้ว่าท่านปราบปรามคอร์รัปชันของท่านจะเสร็จช้า ถ้าท่านยังซื่อตรงต่ออุดมคติของท่านอยู่ แต่เราจะสาบแช่งท่านให้พินาศนิพพานอยู่ใต้ฝ่าเท้าของเราผู้เป็นคนไทยเจ้าของแผ่นดิน ถ้าแม่ท่านทรยศต่อคำสาบานและทรยศต่อเรา³

ส่วนใหญ่สังคมมักจะมุ่งวิจารณ์ตัวบุคคลในคณะรัฐบาลมากกว่าที่จะโจมตีระบบ เขาเห็นว่าสาเหตุสำคัญของความล้มเหลวของระบอบประชาธิปไตยในเมืองไทยอยู่ที่นักการเมือง

¹ บาร์ บารา, "ปรอทที่วัดความอหังการ," ปิยะมิตรรายสัปดาห์, 3 : 130 (1 มกราคม 2493), หน้า 22.

² บาร์ บารา, "รัฐประหารรำลึก," ปิยะมิตรรายสัปดาห์ 3 : 123 (13 พฤศจิกายน 2492), หน้า 3, 20.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 29.

ที่คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าผลประโยชน์ของประเทศชาติ บทความส่วนใหญ่ของเขาจึงเป็นการวิพากษ์วิจารณ์การเมืองเหล่านี้ เขาได้เปรียบเทียบประชาชนไทยว่าเป็นเหมือนช้าง ส่วนนักการเมืองเป็นเหมือนเหือบซึ่งผลัดกันเข้ามาคุกคามเลือกข้างและสรุปบทความนั้นว่า "นิทานเรื่องนี้สอนให้รู้ว่า เหือบนั้นหามีฝูงเดียวไม่ และขึ้นชื่อว่าเป็นเหือบแล้วก็อดที่จะสู้เลือกผู้อื่นกันเป็นอาหารมิได้เลย"¹ นักการเมืองเหล่านี้ได้ผลัดกันสร้างความเสื่อมศรัทธาแก่ประชาชนที่มีต่อระบบประชาธิปไตยด้วยการปฏิบัติใช้ระบบเผด็จการใช้อำนาจมีคปครองคอร์รัปชัน ฯลฯ จนกระทั่งทำให้ประชาชนเบื่อหน่ายกับวิถีทางประชาธิปไตย ดังจะเห็นได้จากกรณีที่ประชาชนไปใช้สิทธิเสียงในการเลือกตั้งเป็นจำนวนน้อยมาก โดยที่รัฐบาลไม่เคยพยายามปลุกฝังอุดมการณ์ประชาธิปไตยแก่ประชาชนเลย² หากแต่ปล่อยให้มันเสื่อมสลายลงไปเรื่อย ๆ ทั้งนี้เพราะนักการเมืองส่วนใหญ่เมื่อได้อำนาจแล้วก็พยายามที่จะรักษาอำนาจของตนไว้มากกว่าที่จะมุ่งสนใจพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองขึ้น³

บทความส่วนมากจึงเป็นการวิพากษ์วิจารณ์คำทนิรัฐบาลทหารอย่างตรงไปตรงมาว่าเป็นเผด็จการ และพยายามเสนอแนวความคิดแบบอุดมคติในการปกครองระบอบประชาธิปไตยให้รัฐบาลตระหนักถึงและแก้ไขพฤติกรรมของตนเสีย

ในทัศนะของสศ การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ไม่ได้นำมาซึ่งประชาธิปไตยที่แท้จริงแก่สังคมไทย สิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค อันเป็นหลักสำคัญ

¹ บารุ บารา, "นิทานเรื่องเหือบกับช้าง" ปิยะมิตรรายสัปดาห์ 2 : 63 (16 กันยายน 2491), หน้า 13.

² บารุ บารา, "ประชาธิปไตยเจ็ดเปอร์เซ็นต์" ปิยะมิตรรายสัปดาห์ 2 : 78 (2 มกราคม 2492), "การฉลองรัฐธรรมนูญ" ปิยะมิตรรายสัปดาห์ 2 : 77 (26 ธันวาคม 2491) และ "รัฐตำรวจ" ปิยะมิตรรายสัปดาห์ 3 : 121 (30 ตุลาคม 2492) เป็นต้น.

³ บารุ บารา, "นักการเมืองอาชีพ" ปิยะมิตรรายสัปดาห์ 2 : 73, 28 พฤศจิกายน 2491 และ "วันตายของประชาธิปไตย" ปิยะมิตรรายสัปดาห์ 2 : 75 5 ธันวาคม 2491 เป็นต้น.

ของระบอบประชาธิปไตยก็ไม่เกิดขึ้นในสังคมไทยต่อมา ทั้งนี้เพราะในที่สุดแล้วผู้นำการเปลี่ยนแปลงการปกครองผู้นำสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาคมาอบแก่คนไทยนี้เองได้ เป็นผู้ทำลายมันเสีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เขาเห็นว่าการกระทำเช่นนี้ของผู้ปกครองในสมัยรัฐธรรมนูญเป็นสิ่งเลวร้ายยิ่งกว่าสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ กษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ยังปกครองตามประเพณีนิยม ในขณะที่ผู้ปกครองในระบอบรัฐธรรมนูญ ซึ่งจะต้องปกครองประเทศตามกฎหมาย เป็นผู้สร้างกฎหมายขึ้นเองตามความพอใจของตน ดังเช่นการประกาศรัฐธรรมนูญของจอมพล ป. พิบูลสงคราม¹ และเขายังได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครองไว้ด้วยว่า "ข้าพเจ้ารู้สึกว่าการปฏิวัติยังหาได้พบกับความสำเร็จไม่ และถ้าเราไม่ส่งเสริมเสรีภาพ บริสุทธิให้มีปริมาณอย่างเพียงพอความก้าวหน้าของราษฎรก็จะเกิดขึ้นได้ช้า และนั่นย่อมหมายถึงความซึมและความเลื่อมของประชาธิปไตย"²

ทั้งนี้ สดเห็นว่าผู้นำการเมืองในคณะราษฎรที่มีโอกาสเข้ามาปกครองประเทศไม่ว่าจะเป็นจอมพล ป. พิบูลสงคราม หรือนายปรีดี พนมยงค์ ต่างก็ไม่เคารพต่อระบอบประชาธิปไตย และมีพฤติกรรม "อันเต็มไปกับการแสวงอำนาจ และการใช้อำนาจอย่างเหี้ยมหยาดตลอดสมัย "ผู้นำ" ยุคสงคราม กับสมัย "นักประชาธิปไตยปรีดี" หลังสงคราม"³ ดังนั้นเขาจึงมีความรู้สึกในทางลบกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำการเปลี่ยนแปลงการปกครองหรือบุคคลในคณะราษฎรทั้งหลาย

¹ดู บาร์ บารา, "หลัก 6 ประการ (เสรีภาพ)," ปิยะมิตรรายสัปดาห์ 2 : 85 (20 กุมภาพันธ์ 2492) และ "ความเสมอภาค" ปิยะมิตรรายสัปดาห์ 2 : 87 (6 มีนาคม 2492).

²บาร์ บารา, "หลัก 6 ประการ (เสรีภาพ)," หน้า 13.

³บาร์ บารา, "จอมพล กับคอมมิวนิสต์ (ตอน 2)," ปิยะมิตรรายสัปดาห์ 3 : 119 (16 ตุลาคม 2492), หน้า 20.

2. แนวความคิดเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพของนักหนังสือพิมพ์

ดังได้กล่าวแล้วว่าสคมีโซ่นักหนังสือพิมพ์โดยตรง ทั้งในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2490 เป็นต้นมา เขาได้ไปทำโรยอยู่ที่จังหวัดชลบุรี ดังนั้นสคจึงมิได้มีกิจกรรมในการเคลื่อนไหวร่วมกับนักหนังสือพิมพ์คนอื่น ๆ หรือสมาคมหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทยเพื่อต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพของนักหนังสือพิมพ์ แต่เมื่อใดที่รัฐบาลมีมาตรการควบคุมการใช้สิทธิเสรีภาพของนักหนังสือพิมพ์ สคก็มักจะเขียนบทความวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลให้รัฐบาลเห็นว่าการกระทำของตนไม่สอดคล้องกับหลักการปกครองแบบประชาธิปไตยอย่างใด พร้อมกับชี้แนะให้รัฐบาลเห็นว่ารัฐบาลควรปฏิบัติต่อหนังสือพิมพ์อย่างใดด้วย ขณะเดียวกัน เขาก็มักตั้งเตือนนักหนังสือพิมพ์ทั่วไปด้วยให้ระหนักในหน้าที่ของตนด้วยความรับผิดชอบ

ในทัศนะของสค หนังสือพิมพ์มีความสำคัญอย่างมากสำหรับการปกครองระบอบประชาธิปไตย ทั้งนี้เนื่องจาก

หนังสือพิมพ์คือองค์กรออกเสียงของประชาชน นี่ก็คือคิของข้าพเจ้า เมื่อหนังสือพิมพ์เป็นองค์กรออกเสียงของประชาชน หนังสือพิมพ์ก็ต้องมีเสรีภาพอย่างเพียงพอที่จะปฏิบัติหน้าที่ในการออกเสียงให้แก่ประชาชนผู้เป็นเจ้าของประเทศ อิศรภาพและเสรีภาพซึ่งประกอบด้วยเกียรติ วินัย และมารยาทเป็นชีวิตของหนังสือพิมพ์ ถ้าหนังสือพิมพ์ไม่มีอิสรภาพและเสรีภาพในทางที่เขาควรจะมี หนังสือพิมพ์ก็เป็นองค์กรออกเสียงของประชาชนไม่ได้ เมื่อหนังสือพิมพ์ไม่สามารถเป็นองค์กรออกเสียงของประชาชนได้ หนังสือพิมพ์ก็คือใบปลิวแผ่นหนึ่งซึ่งไม่มีราคาอะไรเลย¹

ดังนั้นการปฏิบัติของรัฐบาลต่อหนังสือพิมพ์ จึงควรเป็นไปเพื่อส่งเสริมหลักอิสรภาพและเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ มิใช่เป็นไปเพื่อควบคุมหลัก 2 ประการนี้ มิฉะนั้นรัฐบาลจะต้องได้รับการคัดค้านจากนักหนังสือพิมพ์อย่างแน่นอน และเขายังได้เสนอว่าถ้ารัฐบาลมีเจตนาที่จะส่งเสริมหนังสือพิมพ์อย่างจริงจังแล้ว ควรมุ่งสนับสนุนสมาคมหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทยและวิชาการหนังสือพิมพ์โดยตรง โดยไม่จำเป็นต้องมาตั้ง "สภาการ

¹บาร์ บารา, "สภาการหนังสือพิมพ์", ปิยะมิตรรายสัปดาห์ 2 : 67 (17 ตุลาคม 2491), หน้า 12.

หนังสือพิมพ์" ขึ้นใหม่แต่อย่างใด เพราะถ้าสภาพดังกล่าวนี้ไม่สามารถรักษาเจตนารมณ์หลัก 2 ประการของหนังสือพิมพ์ไว้ได้ ก็จะเกิดผลเสียแก่หนังสือพิมพ์อย่างมากมาย¹

ส่วนในการพิจารณาความผิดและลงโทษหนังสือพิมพ์นั้น สดเห็นว่าควรให้ศาลยุติธรรมเป็นผู้ทำหน้าที่นี้ มิใช่ให้รัฐบาลซึ่งเป็นฝ่ายบริหาร ทั้งนี้จะต้องเป็นศาลยุติธรรมจริง ๆ มิใช่ศาลพิเศษอย่างที่เคยปฏิบัติมาในบางยุค ซึ่งสดเรียกว่าเป็น "ยุคหมิ่น"²

3. นโยบายต่างประเทศของไทย

เมื่อรัฐบาลเริ่มมีแนวโน้มว่าจะดำเนินนโยบายต่างประเทศผูกพันกับค่ายโลกประชาธิปไตย คือ สหรัฐอเมริกาและอังกฤษ โดยจอมพล ป. ได้ให้สัมภาษณ์ผู้สื่อข่าวต่างประเทศในเดือนกันยายน พ.ศ. 2492 ว่ายินดีจะให้สหรัฐอเมริกาและอังกฤษส่งกองทหารเข้ามาในเมืองไทย ถ้าไทยถูกกองทัพประเทศคอมมิวนิสต์รุกราน³ สดได้เขียนบทความคัดค้านนโยบายนี้ว่า "ข้าพเจ้าคิดว่าเรายอมจะเป็นมิตรกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกาได้เสมอ โดยไม่จำเป็นต้องประกาศและแสดงท่าทีออกไปว่า เราจะตีหัวประเทศอื่น ข้าพเจ้ามองไม่เห็นความจำเป็นที่จะประกาศเป็นศัตรูกับประเทศนั้นประเทศนี้"⁴

เขาไม่เห็นด้วยกับการที่รัฐบาลจะเพิ่มกำลังอาวุธเพื่อไว้ใช้ในการปราบปรามลัทธิคอมมิวนิสต์ และการใช้อำนาจบีบบังคับการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ในประเทศ เช่น การจับกุมนักหนังสือพิมพ์ฝ่ายซ้ายของจีน เป็นต้น⁵ และเมื่อรัฐบาลไทยตกลงส่ง

¹บาร์ บารา, "สภาการหนังสือพิมพ์...", หน้า 12.

²บาร์ บารา, "การลงโทษหนังสือพิมพ์," ปิยะมิตรรายสัปดาห์ 3 : 154 (18 มิถุนายน 2493), หน้า 25.

³บาร์ บารา, "จอมพล กับคอมมิวนิสต์" ปิยะมิตรรายสัปดาห์ 3 : 117 (9 ตุลาคม 2492), หน้า 3. 111

⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 20.

⁵บาร์ บารา, "จอมพลกับคอมมิวนิสต์ (ตอน 2)," หน้า 3, 20. 111

ทหารไทยไปร่วมรบในสงครามเกาหลีตามมติขององค์การสหประชาชาติ เขาได้กล่าววิพากษ์วิจารณ์ตำหนิรัฐบาลอย่างมาก ทั้งนี้เพราะสดเห็นว่าการที่จอมพล ป. นำประเทศเข้าไปผูกพันกับสหรัฐอเมริกาตั้งเห็นได้ชัดจากการรับรองรัฐบาลเบาได้ในประเทศเวียดนาม การเข้าร่วมสงครามเกาหลี เหล่านี้เป็นไปเพื่อเอาใจสหรัฐอเมริกา สหรัฐอเมริกาจะได้สนับสนุนให้อยู่ในอำนาจได้ต่อไปเท่านั้นเอง¹

ในประเด็นเกี่ยวกับลัทธิคอมมิวนิสต์ สดได้กล่าวไว้ว่า

ในทัศนะของข้าพเจ้า คอมมิวนิสต์ที่แท้จริงก็คือผู้ที่ไ้ถึงแล้วซึ่งสภาพแห่งจิตใจอันหนึ่ง ที่มีกิเลสน้อยที่สุดหรือเกือบจะไม่มีเลย ในสภาพแห่งจิตใจอันนี้ สังคมนายทุนจะหมกไปเอง โดยปราศจากการใช้กำลังบังคับ เพราะไ้โดยงานวิวัฒนาการมาทีละน้อย และสังคมใหม่ที่จะมาแทนที่สังคมนายทุน ซึ่งต้องสูญไปเพราะความล้นของกิเลสก็คือสังคมนายทุน ซึ่งจะค่อย ๆ เกิดขึ้นเป็นรูปสำเร็จ²

สดย้ำเสมอว่าเขาไม่ได้เป็นศัตรูของลัทธิคอมมิวนิสต์ แต่เขาต่อต้านรัฐบาลสหภาพโซเวียตที่เขาเห็นว่าเป็น "คอมมิวนิสต์ปลอม"³ ที่เชื่อในการใช้กำลังอาวุธเขาล้มล้างสังคมเก่าที่เขาไม่เห็นด้วย⁴

ดังนั้นในทัศนะของเขานโยบายของสตาลินและสหภาพโซเวียตเกี่ยวกับองค์การคอมมิวนิสต์สากลหรือคอมินเทอรัน (Comintern) จึงเป็นการสนับสนุนให้ทุกประเทศในโลกเกิดจลาจลปั่นป่วน และจะนำมาซึ่งสงครามครั้งที่ 3 ในที่สุด⁵ รวมทั้งนโยบายคอมมิวนิสต์ของประเทศจีนด้วยซึ่งเขาเห็นว่า "กำเนิดของคอมมิวนิสต์ในประเทศจีน คือ

¹ บาร์ บารา, "แค่ 4000 ชีวิต," ปิยะมิตรรายสัปดาห์ 3 : 162 (13 สิงหาคม 2492), หน้า 28.

² บาร์ บารา, ที่ว่าสันติภาพคืออย่างไร? (พระนคร : แพร่พิทยา, 2498), หน้า 5-6. (พิมพ์ครั้งแรกใน ปิยะมิตรรายสัปดาห์, 4 ตุลาคม 2495).

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 13.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 57-58.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 100-103.

สมมุติฐานที่สำคัญในระยะใกล้ของความสลายตัวแห่งสันติภาพในตะวันออก"¹ นอกจากนี้ สดยังมีทัศนะต่อต้านชาวจีนในเมืองไทยที่มีกิจกรรมเคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อการเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์² อันเป็นแนวความคิดของสดตั้งแต่สมัยรับราชการในกระทรวงธรรมการ ซึ่งมีหน้าที่ควบคุมดูแลพฤติกรรมของโรงเรียนจีนในเมืองไทยหลังจากที่เขาเดินทางกลับมาจากประเทศจีนใหม่ ๆ³

ส่วนประเด็นเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของคณะกรรมการสันติภาพ ทั้งของต่างประเทศและของประเทศไทยนั้น สดไม่เห็นด้วยกับการเรียกร้องสันติภาพขององค์กรสันติภาพเหล่านี้อย่างสิ้นเชิง ดังที่เขากล่าวไว้ว่า

ข้าพเจ้าเคยพูดถึงสันติชนมาหลายคราว ข้าพเจ้าไม่ต้องการจะตำหนิติเตียน การเรียกร้องสันติภาพของพวก "สันติชน" แต่ประการใด ทั้ง ๆ ที่ข้าพเจ้าเข้าใจดีว่า สันติภาพจะมีมาไม่ไคยอย่างเที่ยงแท้แน่นอนด้วยการเรียกร้องหรือการโฆษณาชวนเชื่อ⁴

ทั้งนี้เพราะเขาเชื่อว่า การเรียกร้องสันติภาพเช่นนี้จะนำมาซึ่งสงคราม ไม่ใช่เพื่อสันติภาพที่แท้จริง ซึ่งจะต้องทำด้วยสันติวิธี เพราะการมองปัญหาขององค์กรสันติภาพเป็นการโยนความผิดทั้งหมดให้แก่สหรัฐอเมริกาที่ยกกำลังเข้าบุกเกาหลี โดยไม่ได้พิจารณาถึงการกระทำของสหภาพโซเวียตรัสเซียเลย ซึ่งสดเห็นว่าก็ได้ทำผิดเช่นเดียวกัน⁵

4. แนวความคิดเกี่ยวกับลัทธิสหกรณ์ในงานของสด กุรมะโรหิต

สดได้เขียนนวนิยายไว้หลายเรื่อง เรื่องที่สำคัญที่สุดที่สะท้อนแนวความคิดเกี่ยวกับลัทธิสหกรณ์ก็คือเรื่อง "ระย้า" นอกจากนี้ยังมีนวนิยายเกี่ยวกับสังคมและการ

¹ บาร์ บารา, ที่ว่าสันติภาพคืออะไร?..., หน้า 243.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 187-200.

³ รุ่งวิทย์ สุวรรณอภิชน, "สด กุรมะโรหิตกับลัทธิสหกรณ์ดูจากไปอย่างเงี้ยว-เหงา....", หน้า 86-87.

⁴ บาร์ บารา, ที่ว่าสันติภาพคืออะไร?..., หน้า 320.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 326-327.

เมืองอีก 2 เล่ม ได้แก่ "เลือกสีน้ำเงิน" (2499) และ "เลือกสีแดง" (2500) ซึ่งเขาพยายามชี้ให้เห็นว่าระบบเงินตราทำให้สังคมเลวร้ายได้อย่างไร¹

ในนวนิยายเรื่อง "ระยำ" สดได้เสนอแนวความคิดว่า ระบบทุนนิยมเป็นระบบเศรษฐกิจที่ไม่เหมาะสมกับสังคมไทย เพราะทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำค่าสูงในสังคม ระบบเศรษฐกิจที่ดี ที่จะทำให้เกิดความเสมอภาคในสังคมอย่างแท้จริงจะต้องเป็นระบบสหกรณ์ที่เกิดจากการรวมกลุ่มของประชาชนทุกคนในสังคมร่วมกันผลิตและจัดจำหน่ายกันเอง² เขาได้สร้างฉากเมืองสหกรณ์ขึ้นในนวนิยายเรื่องนี้ ให้ตัวละครของเขาเป็นกระบอกเสียงโฆษณาแนวทางสหกรณ์ แต่นวนิยายของเขาก็ไม่สามารถจูงใจผู้อ่านให้เห็นด้วยกับแนวทางสหกรณ์ของเขาได้เท่าใดนัก เพราะเขาเขียนนวนิยายเรื่องนี้จบเพียงตอนเดียว ส่วนตอน 2 นั้นในที่สุดเขาก็ไม่ได้เขียนต่อ และเมื่อเขาจบนวนิยายตอนแรก เนื้อเรื่องที่ค้างอยู่ก็ทำให้ผู้อ่านรู้สึกว้ากที่อุดมการณ์จะประสบความสำเร็จได้³ แนวความคิดสหกรณ์ของเขาจึงสะท้อนให้เห็นความขัดแย้งระหว่างอุดมการณ์กับความเป็นจริง⁴ นั่นคือมันเป็นอุดมการณ์ที่ไม่น่าจะเป็นไปได้ในความเป็นจริงหรือในสังคมไทย

โดยสรุป สดสนับสนุนแนวความคิดประชาธิปไตย เขาเห็นด้วยกับการให้ประชาชนและนักหนังสือพิมพ์มีสิทธิเสรีภาพ และต่อต้านลัทธิเผด็จการอยู่เสมอ โดยการเขียนบทความวิพากษ์วิจารณ์นักการเมืองที่เขาเห็นว่ามัวแต่ติดการรวมทั้งทุจริตต่อบ้านเมือง เห็นประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าส่วนรวมอย่างรุนแรง สดไม่เห็นด้วยกับนโยบายต่างประเทศของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่นำประเทศไปผูกพันกับโลกประชาธิปไตยและต่อต้านคอมมิวนิสต์อย่างเปิดเผย แต่ในขณะเดียวกันเขาก็ต่อต้าน

¹ ตรีศิลป์ บุญขจร, นวนิยายกับสังคมไทย (2475 - 2500)..., หน้า 427.

² ตรีศิลป์ บุญขจร, "เส้นทางเดินของสด กุระมะโรหิต...", หน้า 36-37.

³ ตรีศิลป์ บุญขจร, นวนิยายกับสังคมไทย (2475 - 2500)..., หน้า 424-425.

⁴ ตรีศิลป์ บุญขจร, "เส้นทางเดินของสด กุระมะโรหิต...", หน้า 35.

ประเทศคอมมิวนิสต์เช่นสหภาพโซเวียต สาธารณรัฐประชาชนจีน โดยเฉพาะอย่างยิ่งนโยบายของประเทศเหล่านี้ที่จะเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ด้วยการปฏิวัติ ทั้งนี้เพราะเขาเชื่อมั่นในวิวัฒนาการของสังคมมากกว่าการปฏิวัติ และต้องการให้โลกเปลี่ยนแปลงด้วยสันติวิธีมากกว่าด้วยความรุนแรง เขาเชื่อว่าแนวทางสหกรณ์จะช่วยให้ประชาชนในสังคมไทยมีความเป็นอยู่ดีขึ้น มีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน แต่แนวทางดังกล่าวที่เขาเสนอนี้ยากจะนำมาปฏิบัติในสังคมไทยที่ปกครองโดยคนกลุ่มน้อยที่มีผลประโยชน์สูงทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจได้

นักหนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่ที่มีบทบาทในช่วงนี้ มีทัศนคติตรงกันในการสนับสนุนการปกครองระบอบประชาธิปไตยด้วยการเรียกร้องให้รัฐบาลเคารพหลักการของสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคของประชาชน และการตรวจสอบการบริหารราชการของรัฐบาล แต่ในขณะเดียวกันนักหนังสือพิมพ์แต่ละคนก็อาจเสนอแนวความคิดอื่น ๆ ของตนต่อผู้อ่านด้วย

นอกจากนักหนังสือพิมพ์เด่น ๆ ที่กล่าวถึงอย่างละเอียด 4 คนแล้ว ยังมีนักหนังสือพิมพ์อีกบางคนที่มีบทบาทสูงในการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวิจารณ์นโยบายต่างประเทศ จนรัฐบาลเห็นว่ามีผลกระทบต่อตนและให้ความพหังเล็งบุคคลเหล่านี้ดังตัวอย่างเช่น

อารีย์ ลีวีระ เกิดเมื่อกันยายน พ.ศ. 2456 ที่กรุงเทพฯ ศึกษาชั้นต้นที่โรงเรียนมัธยมวัดหัวลำโพง และโรงเรียนเฉลียง แล้วไปศึกษาต่อที่ประเทศจีนจนจบวิชาการประมง วิทยาลัยเอ๋หมิง เมื่อกลับมาเมืองไทยได้ทำงานเป็นครูโรงเรียนจีนอยู่ระยะหนึ่ง จึงเข้าทำงานหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ เช่น ก๊กมิน, สีป่อ, ไทยหัวเขียงป่อ และ สยามสมัย เป็นผู้สื่อข่าว แปลข่าว เขียนบทความ จนกระทั่งเป็นบรรณาธิการ¹ ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 เขาได้เป็นเสรีไทย และถูกจับขังคุกหากบฏไทยอิสระ เนื่องจากเขียนใบปลิวโจมตีนโยบายของรัฐบาลขณะนั้น ในปี พ.ศ. 2489 เขาได้ซื้อกิจการของบริษัทไทยพาณิชย์การ เจ้าของหนังสือพิมพ์ พิมพ์ไทย สยามนิกร สยามสมัยรายสัปดาห์ เริงรมย์

¹"นามานุกรมนักเขียน," โลกหนังสือ 4 : 5 กุมภาพันธ์ 2524, หน้า 103.

ระหว่างปี พ.ศ. 2491 - 2493 เขาได้เป็นนายกสมาคมหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย อารีย์มีความรู้ภาษาจีนเป็นอย่างดีและได้แปลนวนิยายจีนหลายเรื่อง เช่น เรื่อง "บ้านแตก" ของหลู่ซิ่น และ "เหตุการณ์เมื่อคืนเคื่อนหงาย" ของปาจิฉิน ใช้นามปากกาว่า "บรรจง ศิวศิลป์"¹

แม้ในระยะหลังอารีย์จะมิได้เขียนบทความวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลด้วยตนเอง แต่หนังสือพิมพ์ต่าง ๆ ในเครือบริษัทของเขาก็ได้มีบทบาทในการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลอย่างมาก โดยเฉพาะในบทบาทของหนังสือพิมพ์ สยามนิกร ซึ่งมีวิจารณ์สถานการณ์การเมืองระหว่างประเทศและสหรัฐอเมริกา อารีย์จึงถูกจับในกบฏสันติภาพ พ.ศ. 2495 แต่ได้รับการปลดปล่อยก่อนจะถูกส่งฟ้องศาล หลังจากนั้นได้มีนักการเมืองผู้มีอิทธิพลพยายามขอซื้อกิจการหนังสือพิมพ์ของเขา แต่เขาไม่ตกลง² ในวันที่ 9 มีนาคม 2496 เขาจึงถูกลอบสังหารเสียชีวิตที่หัวหิน ประจวบคีรีขันธ์

อุทธรณ์ พลกุล³ เกิดเมื่อวันที่ 11 มกราคม 2462 เป็นบุตรของพลเรือตรี พระยาวิชัยสุนทร (วิม พลกุล) และ หม่อมราชวงศ์สังข์ พลกุล ศึกษาครั้งแรกที่โรงเรียน อัสสัมชัญ ต่อมาได้ศึกษาที่โรงเรียนเตรียมปริญญามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง จนจบปริญญาตรี ระหว่างนั้นเขาได้ทำงานหนังสือพิมพ์ด้วย ได้เป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ อิทธิธรรม เมื่ออายุเพียง 25 ปี และได้ทำงานในหนังสือพิมพ์อื่น ๆ อีก เช่น ประชา-ธิปไตย ข่าวภาพ อุทธรณ์มีบทบาทอย่างมากในการเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ในปี พ.ศ. 2495 ในฐานะที่เขาเป็นเลขาธิการสมาคมหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย และการเคลื่อนไหวร่วมกับคณะกรรมการสันติภาพแห่งประเทศไทยในการต่อต้าน

¹ป. วัชรารักษ์, คนหนังสือพิมพ์..., หน้า 408-419.

²ดูรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้ใน คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4295/2504 วันที่ 15 ธันวาคม 2504 ใน เสลา เรชะรุจิ, 1 ศตวรรษหนังสือพิมพ์ไทย, หน้า 473-510.

³เก็บความจาก "แต่ "งาแซง" ผู้รักษาเสรีภาพ คุณลมหายใจ," นักเขียน 11 : 1, 5 พฤษภาคม 2525, หน้า 77-79.

สงครามและนโยบายต่างประเทศของรัฐบาลไทย ดังนั้นเขาจึงถูกจับในคดีกบฏสันติภาพ เมื่อได้รับนิรโทษกรรมเขาก้ยังคงทำงานกับหนังสือพิมพ์ ข่าวภาพ และมีบทบาทในการก่อตั้งกลุ่ม "สันติชน" รวบรวมนักเขียน นักหนังสือพิมพ์ ทนายความ จากกลุ่มกบฏสันติภาพ เพื่อการสมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในการเลือกตั้งครั้งที่ 8 ธันวาคม 2500 และใน พ.ศ. 2501 เขาได้เป็นนายกสมาคมหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทยอีกด้วย

อุทธรณ์ถูกจับหลังจากการรัฐประหาร 20 ตุลาคม 2501 และถูกคุมขังอยู่ถึง 11 ปีเศษ เมื่อได้รับการปลดปล่อยแล้วเขาได้เข้าทำงานในฐานะที่ปรึกษาหนังสือพิมพ์ ไทยรัฐ ทำหน้าที่เขียนบทบรรณาธิการและบทความวิจารณ์โดยใช้นามปากกาว่า "งาแซง" จนกระทั่งเสียชีวิตเมื่อวันที่ 14 กันยายน 2519

อิสรา อมันตกุล¹ เกิดเมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม 2463 ศึกษาที่โรงเรียนกรุงเทพคริสเตียน เริ่มทำงานหนังสือพิมพ์ตั้งแต่อายุประมาณ 23 ปี กับหนังสือพิมพ์ ประชามิตร-สุภาพบุรุษ และ สุวรรณภูมิ ตามลำดับ เขาได้เขียนนวนิยาย และเรื่องสั้นไว้เป็นจำนวนมากโดยเฉพาะในช่วงทศวรรษ 2490 ที่พิมพ์ในนิตยสารต่าง ๆ เช่น อักษรสาส์น สยามสมัย และได้เคยนำเรื่องสั้นเหล่านี้มาพิมพ์รวมเล่มชื่อ "ยุคหมิ่น" หนังสือเล่มนี้ได้ถูกรัฐบาลสั่งเก็บในปี พ.ศ. 2494 นวนิยายและเรื่องสั้นของเขาสะท้อนให้เห็นสภาพการเมือง เศรษฐกิจ สังคม สมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม และการต่อสู้ของเขาเพื่อให้รัฐบาลตระหนักถึงสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคของประชาชน รวมทั้งการใช้ภาษาสำนวนที่นำสมัยมากในขณะนั้น อิศรามีบทบาทในการก่อตั้งสมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทยและได้เป็นนายกสมาคมฯ ในระหว่าง พ.ศ. 2500 ด้วย เขาเคยเดินทางไปสาธารณรัฐประชาชนจีน ดังนั้นเขาจึงเป็นคนที่ถูกจับในการกวาดล้างนักเขียนนักหนังสือพิมพ์หลังการรัฐประหาร 20 ตุลาคม 2501 และถูกจำคุกอยู่ 5 ปีเศษ หลังจากนั้นเขาก็ได้เขียนคอลัมน์ "สะแดง ไม่ใช่ แสงแดง" ในหนังสือพิมพ์ เคดิเมด

¹ เก็บความจาก โลกหนังสือ 2 : 6 มีนาคม 2522, หน้า 128-129, บุหงศรีกนก และคณะ (รวบรวม), ประวัตินักเขียนไทย, (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2520), หน้า 274-277.

ใช้นามปากกาว่า "แฟรงก์ ฟรีแมน" จนกระทั่งเสียชีวิตเมื่อวันที่ 14 มีนาคม 2512

ทงง ศรัทธาทิพย์¹ เกิดเมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2476 ที่จังหวัดนครราชสีมา เริ่มทางการศึกษาที่โรงเรียนประจำจังหวัดนครราชสีมา จนสำเร็จชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 และเคยมาศึกษาวิชาการหนังสือพิมพ์ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยด้วย เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วได้เคยทำงานเป็นครู ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้เป็นเสรีไทยด้วย ภายหลังเขาได้มาทำงานหนังสือพิมพ์ฉบับต่าง ๆ เช่น ประชามิตร ข่าวภาพ เคล็ดเมล์ จนกระทั่งเป็นบรรณาธิการบริหารหนังสือพิมพ์ สารเสรี (2499 - 2501) ของบริษัทคณะกรรมการพิมพ์ซึ่งจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นเจ้าของ อันเป็นหนังสือพิมพ์ที่มีบทบาทวิพากษ์วิจารณ์การเมืองอย่างสูง โดยเฉพาะในเรื่องเกี่ยวกับนโยบายต่างประเทศของรัฐบาลขณะนั้น จนทำให้จอมพลสฤษดิ์ไม่พอใจและขอร้องให้เขาลดการวิจารณ์โจมตีรัฐบาลในเรื่องนี้ ดังนั้นเขาจึงได้ยกสีกาฟลาออก เมื่อเกิดการรัฐประหาร 20 ตุลาคม 2501 ทงงก็เป็นนักหนังสือพิมพ์คนหนึ่งที่ถูกจับกุมและถูกคุมขังอยู่ประมาณ 1 ปีจึงได้รับการปลดปล่อย เขาถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ. 2516

นักหนังสือพิมพ์ไทยและการรับลัทธิมาร์กซิสม์

ในช่วงเวลาตั้งแต่ พ.ศ. 2490 - 2501 นี้ได้มีนักหนังสือพิมพ์ไทยบางคนรับอิทธิพลของแนวความคิดลัทธิมาร์กซิสม์ และได้นำลัทธินี้มาเผยแพร่ในสังคมโดยผ่านทางงานเขียนต่าง ๆ แม้นักหนังสือพิมพ์กลุ่มนี้จะมีจำนวนไม่มากนัก แต่เนื่องจากในขณะนั้นรัฐบาลไทยมีนโยบายต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ พยายามมิให้มีการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับเรื่องนี้ในหมู่ประชาชนทั่วไป และนักหนังสือพิมพ์กลุ่มนี้จะเป็นผู้มีบทบาทอย่างมากในการเคลื่อนไหวทางการเมืองต่อต้านนโยบายต่าง ๆ ของรัฐบาลในขณะนั้น จึงควรจะศึกษาการรับลัทธิมาร์กซิสม์ของนักหนังสือพิมพ์กลุ่มนี้ รวมทั้งบทบาทและอิทธิพลของพวกเขาในสังคมไทยในช่วงนั้นด้วย

¹ เก็บความจาก สุชาณี สวัสดิ์ศรี, "จดหมายลับจอมพลสฤษดิ์ ถึง ทงง ศรัทธาทิพย์," โลกหนังสือ 1 : 12 กันยายน, 2521, หน้า 112-116.

ลัทธิมาร์กซิสม์ หมายถึงแนวความคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมของคาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx 1818-1883) และ ฟรีดริค เองเงิลส์ (Friedrich Engels 1820 - 1895) ที่อธิบายพัฒนาการของสังคมมนุษย์ว่าสภาพชีวิตทางเศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดวิถีชีวิตทางด้านการเมืองและสังคมของมนุษย์ ทำให้สังคมมีการแบ่งแยกเป็นชนชั้นและก่อให้เกิดการขัดแย้งและต่อสู้กันทางชนชั้นขึ้นในสังคม ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางสังคม ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมนี้จะเกิดขึ้นอย่างเป็นขั้นตอนเริ่มจากสังคมชุมชนบุพกาล, สังคมทาส, สังคมศักดินา, สังคมทุนนิยม และสังคมคอมมิวนิสต์ อันเป็นสังคมสุดท้ายของมนุษย์ที่ทุกคนมีความเสมอภาค ปราศจากชนชั้นและการต่อสู้กันทางชนชั้น¹

ลัทธินี้ได้เผยแพร่เข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 7 โดยอาศัยปัจจัยสำคัญที่เป็นสื่อกลาง 3 ประการได้แก่

1. การเผยแพร่โดยผ่านพรรคคอมมิวนิสต์จีนซึ่งทำงานด้านชาตินิยม ชักชวนคนจีนโพ้นทะเลในประเทศไทยให้ร่วมมือกันเปลี่ยนแปลงสังคมจีนให้เป็นคอมมิวนิสต์
2. การเผยแพร่โดยผ่านขบวนการชาตินิยมเวียดนามภายใต้การนำของโฮจิมินห์ที่ต้องการกู้ชาติเวียดนามจากฝรั่งเศสและสร้างสังคมคอมมิวนิสต์ขึ้นในเวียดนาม โดยการเผยแพร่ลัทธิมาร์กซิสม์ และหากำลังสมาชิกและทุนทรัพย์จากชุมชนเวียดนามอพยพในประเทศไทย
3. การเผยแพร่โดยผ่านการสนับสนุนขององค์การคอมินเทิร์น ซึ่งเป็นองค์การเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ของสหภาพโซเวียตรัสเซียที่มีกิจการทำงานของพรรคคอมมิวนิสต์จีนและขบวนการชาตินิยมเวียดนามในประเทศไทย²

¹ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์กับการเมืองไทย (กรุงเทพฯ : บรรณกิจ, 2523), หน้า 148-149, 155-163.

²สุวดี เจริญพงศ์, "ปฏิกริยาของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อการเคลื่อนไหวทางความคิดสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ (พ.ศ. 2468 - 2475)," ใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช, สุวดี เจริญพงศ์ (บก.), การเมือง-การปกครองไทยสมัยใหม่..., หน้า 295-299.

การเผยแพร่ลัทธิมาร์กซิสม์ในระยะนี้เป็นไปในหมู่ชาวจีนและชาวเวียดนาม เป็นส่วนใหญ่ มีการก่อตั้งองค์กรขึ้นดำเนินงานในนามของ "คณะกรรมการใหญ่ในสยาม" หรือ "กรรมการคณะกรรมการพิเศษสยาม" ทำการเผยแพร่ลัทธิและรับสมัครสมาชิกโดยการใช้ออกสาร ใบปลิว และการกระทำผ่านองค์กรบังหน้า เช่น โรงเรียนจีนบางแห่ง สมาคมกรรมกรต่าง ๆ เป็นต้น จนถึงประมาณปลาย พ.ศ. 2473 จึงได้พยายามทำการเผยแพร่ลัทธิดังกล่าวในหมู่ชาวไทยด้วย โดยใช้วิธีการโฆษณาชวนเชื่อปลุกใจชาวนา และกรรมกรให้ตื่นตัวในแนวความคิดดังกล่าว และสมัครเป็นสมาชิกเพื่อผลประโยชน์แก่การเมืองภายนอกประเทศดังกล่าวมาแล้วมากกว่าที่จะมุ่งล้มล้างรัฐบาลไทย¹

อย่างไรก็ดี การเคลื่อนไหวตามแนวความคิดมาร์กซิสม์ในหมู่คนไทยในสมัยรัชกาลที่ 7 นี้ยังมีอยู่น้อยมาก นอกจากจะปรากฏในบทความวิจารณ์การเมืองในหนังสือพิมพ์ที่สะท้อนถึงแนวความคิดมาร์กซิสม์ เช่น บทความเรื่อง "ราษฎรตื่นแล้ว" ในหนังสือพิมพ์ สยามวิวิ ประจำวันที่ 10 กรกฎาคม 2470 "กลียุคเป็นเหตุแห่งความอิสระภาพ มิคสัญญี เป็นเหตุทำให้เกิดความเสมอภาค" ในหนังสือพิมพ์ ราษฎร ประจำวันที่ 11 มกราคม 2471 และ "ทูลพระศรีอารีย์" ในหนังสือพิมพ์ฉบับเดียวกัน ประจำวันที่ 14 มกราคม 2471 เป็นต้น บทความเหล่านี้ไม่ไ้ระบุนามจริงของผู้เขียนและมีเป็นส่ว น้อย จนกล่าวได้ว่า การรับอิทธิพลของแนวความคิดมาร์กซิสม์ในหมู่คนไทยยังมีน้อยมาก เมื่อเปรียบเทียบกับ การรับอิทธิพลของแนวความคิดเสรีนิยมประชาธิปไตย²

นอกจากนี้นับตั้งแต่ประมาณทศวรรษ 2470 เป็นต้นมา ยังมีคนไทยกลุ่มหนึ่งที่มีส่วนในการเผยแพร่แนวความคิดสังคมนิยมให้แก่คนไทยที่เคยเดินทางไปศึกษาต่อต่างประเทศ บุคคลเหล่านี้จะได้รับอิทธิพลแนวความคิดสังคมนิยมกลับมา และนำมาใช้ในเมืองไทยได้แก่ หม่อมเจ้าสกลวรรณการ วรวรรณ และนายปรีดี พนมยงค์ เป็นต้น หม่อมเจ้าสกลวรรณการนี้ได้สำเร็จการศึกษาวิชาเศรษฐศาสตร์การคลังจากประเทศอังกฤษ เคย

¹ สุวดี เจริญพงศ์, "ปฏิวัติของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว...", หน้า 299-305.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 310-313.

เป็นสมาชิกสมาคมเพเปียน ซึ่งเป็นสมาคมของกลุ่มนักสังคมนิยมพวกหนึ่งในอังกฤษที่ก่อการเปลี่ยนแปลงสังคมไปสู่ระบอบสังคมนิยมโดยวิธีปฏิรูปและอาศัยกลไกของรัฐบาล เมื่อกลับมาเมืองไทยได้เป็นอาจารย์สอนวิชากฎหมายการคลังที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง เป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับลัทธิสังคมนิยมมาเผยแพร่ในหมู่นักศึกษาอย่างมาก¹

นายปรีดี พนมยงค์ ก็เป็นอีกผู้หนึ่งที่ได้รับความรู้เกี่ยวกับแนวความคิดสังคมนิยมขณะศึกษาวิชากฎหมายที่ประเทศฝรั่งเศส หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ปรีดีได้เป็นผู้ร่าง "เค้าโครงการเศรษฐกิจ" เพื่อการปรับปรุงเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งมีหลักการสำคัญให้ประชาชนทุกคนทำงานในฐานะลูกจ้างที่ได้รับเงินเดือนจากรัฐ และรัฐเป็นผู้จัดการเกี่ยวกับระบบการผลิตทั้งหมดหลังจากได้ซื้อที่ดินทั้งหมดจากเอกชนมาแล้ว ปรีดียอมรับว่าเขาได้นำหลักการของแนวความคิดต่าง ๆ มาใช้ในการร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจฉบับนี้รวมทั้งแนวความคิดสังคมนิยม ในขณะที่มีคนบางกลุ่มกล่าวหาว่าเขามีความคิดเป็น "คอมมิวนิสต์"²

ส่วนกลุ่มชุมชนชาวจีนและชาวเวียดนามในประเทศที่นิยมลัทธิมาร์กซิสต์และมีกิจกรรมการเคลื่อนไหวสนับสนุนขบวนการทางการเมืองบางขบวนการในประเทศของตนนั้น เมื่อได้ถูกจับเป็นนักโทษการเมืองด้วยข้อหาทำการกระทำเป็นคอมมิวนิสต์และถูกคุมขังในคุกบางขวางในช่วงปี พ.ศ. 2476 เป็นต้นมาก็ได้มีส่วนทำการเผยแพร่แนวความคิดมาร์กซิสต์ในหมู่นักโทษส่วนหนึ่งอีกด้วย³

¹สัมภาษณ์ คุณสุภา ศิริमानนท์, วันที่ 24 พฤศจิกายน 2525 ในฐานะที่คุณสุภาเคยเป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง.

²ดูรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่อง "เค้าโครงการเศรษฐกิจ" ของนายปรีดี พนมยงค์ได้ใน ชัยอนันต์ สมุทวณิชและชิตติยา กรรณสูตร (รวบรวม), เอกสารการเมือง - การปกครองไทย (กรุงเทพฯ : โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2518), หน้า 234-276.

³รววิทย์ เจริญเลิศ (เก็บความ), "กลุ่มก้าวหน้าในประวัติศาสตร์ไทย," หน้า 260.

นับตั้งแต่ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา จนกระทั่งถึงครั้งแรกของ ทศวรรษ 2490 (พ.ศ. 2484 - 2495) แนวความคิดมาร์กซิสม์ได้เฟื่องฟูขึ้นอย่างมาก ในประเทศไทย ดังจะเห็นได้จากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้ก่อตั้งขึ้นสำเร็จในปี พ.ศ. 2485¹ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาเมื่อสงครามโลกกำลังจะยุติลงนั้น สถานการณ์ทางการเมืองทั้งภายในและภายนอกประเทศได้มีส่วนช่วยให้การเผยแพร่ลัทธิ มาร์กซิสม์เป็นไปได้อย่างสะดวกด้วย ได้แก่

1. สถานการณ์การเมืองภายในประเทศ หลังจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในปี พ.ศ. 2487 และรัฐบาลชุดต่อ ๆ มาซึ่งส่วนใหญ่เป็น รัฐบาลพลเรือน มีแนวโน้มที่จะให้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของประชาชนได้ กว้างขวางขึ้นดังได้กล่าวแล้วในบทที่ 1 รัฐบาลเหล่านี้ไม่เข้มงวดกับการเผยแพร่ลัทธิ มาร์กซิสม์และยังสนับสนุนพวกชาตินิยมอินโดจีนที่นำโดยโฮจิมินห์ผู้นิยมลัทธิมาร์กซิสม์ที่ กำลังกู้เอกราช² จึงมีส่วนช่วยให้การเผยแพร่ลัทธิมาร์กซิสม์เป็นไปได้ง่ายขึ้น

2. สถานการณ์การเมืองภายนอกประเทศ เนื่องจากในปี พ.ศ. 2488 รัฐบาลไทยได้ตกลงยกเลิกพระราชบัญญัติคอมมิวนิสต์ พ.ศ. 2476 ตามที่สหภาพโซเวียต เรียกร้อง มิฉะนั้นประเทศไทยจะไม่ได้เข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติ ดังนั้น การเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับลัทธิมาร์กซิสม์จึงไม่เป็นสิ่งผิดกฎหมาย และมีผลให้บรรยากาศ ทางการเมืองของไทยเปิดกว้างขึ้นสำหรับการแพร่หลายของลัทธิดังกล่าว³ พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้จัดตั้งหน่วยงานขึ้นเผยแพร่ลัทธิมาร์กซิสม์ มีการออกหนังสือพิมพ์ 2 ฉบับ คือ โลกใหม่ และ ชนชั้นกรรมาชีพ และก่อตั้งโรงพิมพ์ "มหาชน" ขึ้นใน

¹ ชงชัย ฟิ่งกันไทย, "ลัทธิคอมมิวนิสต์...", หน้า 224-225.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 218-219.

³ คุณสุภา ศิริमानนท์ ได้ยืนยันว่า หลังจากการยกเลิกพระราชบัญญัติคอมมิวนิสต์ พ.ศ. 2476 มีผลทำให้คนบางกลุ่มสนใจศึกษาเกี่ยวกับลัทธิมาร์กซิสม์อย่างเปิดเผยและ กว้างขวางขึ้น (สัมภาษณ์คุณสุภา ศิริमानนท์, วันที่ 24 พฤศจิกายน 2525, เวลา 16.30-17.00 น.).

กรุงเทพฯ เพื่อออกหนังสือพิมพ์รายปักษ์ มหาชน ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์วิพากษ์วิจารณ์ชาว
 สาราการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวิจารณ์ต่อต้านสหรัฐอเมริกา และมีการพิมพ์หนังสือ
 แผนปลิวต่าง ๆ เผยแพร่ลัทธิมาร์กซิสม์ ในปี พ.ศ. 2489 พรรคคอมมิวนิสต์ยังได้ส่ง
 ประเสริฐ ทรัพย์สุนทร เข้าสมัครรับการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดสุราษฎร์ธานี
 และเขาก็ได้รับการเลือกตั้ง¹ นอกจากนี้ร้านหนังสือ ค้างจวนพัว ซึ่งรัฐบาลไทยเข้า
 ใจว่ามีความเกี่ยวข้องกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยก็ก่อตั้งขึ้นในช่วงนี้²

เหตุการณ์ทางการเมืองภายนอกประเทศในเวลาต่อมาที่มีความสำคัญต่อการ
 เผยแพร่ความคิดมาร์กซิสม์ในประเทศไทยก็คือการที่พรรคคอมมิวนิสต์จีนสามารถสถาปนา
 รัฐบาลขึ้นปกครองประเทศจีนได้ในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2492 เหตุการณ์นี้มีผลทำให้
 พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยและชาวจีนในเมืองไทยกลุ่มหนึ่งเพิ่มกิจกรรมในการเผย
 แพร่สนับสนุนลัทธิมาร์กซิสม์มากขึ้น³ นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2493 ได้มีการตีพิมพ์เอกสารและ
 หนังสือของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เช่น หนังสือ ชีวทัศน์ ของประเสริฐ ทรัพย์-
 สุนทร⁴ และ ไทยถึงเมืองขึ้น ของอรัญญ์ พรหมชมภู เป็นต้น⁵ และต่อมาก็ยังมีการให้ทุน

¹David Wilson, "Thailand and Marxism," in Frank N. Trager(ed.), Marxism in Southeast Asia, (California : Stanford University Press, 1965) pp. 93 - 4

²"คำพิพากษาคดี...", ใน พล.ต.ท.บรรณสาร เรื่องตระกูล, คู่มือคำพิพากษาคดีอาญาตอนที่ 1, หน้า 67.

³ดูรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้อีกครั้งในบทที่ 4.

⁴David Wilson, "Thailand and Marxism,"... p.99.

⁵อรัญญ์ พรหมชมภู เป็นนามปากกาของ อุดม ศรีสุวรรณ สมาชิกคนหนึ่งของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย หนังสือเล่มนี้พิมพ์ครั้งแรกใน พ.ศ. 2493.

สนับสนุนหนังสือพิมพ์บางฉบับ เช่น มวลชน รายสัปดาห์ ปฏิภูมิ รายสัปดาห์¹ สายธาร รายเดือนและเศรษฐศาสตร์²

ลัทธิมาร์กซิสม์ที่แพร่หลายในเมืองไทยในช่วงนี้ มีอิทธิพลปรากฏอย่างเด่นชัดในผลงานเขียนทางค่านิยมกรรม ได้แก่นวนิยาย เรื่องสั้น เรื่องแปล บทกวี ดังจะกล่าวถึงต่อไปมากกว่างานค่านิยมกรรมเศรษฐศาสตร์โดยตรงหรืองานวิชาการด้านอื่น ๆ และมีอิทธิพลมากต่อคนกลุ่มเล็ก ๆ ในสังคมเท่านั้น ได้แก่ กลุ่มปัญญาชนของไทย หรือกลุ่มผู้นำสังคมซึ่งมีอาชีพเป็นนักเขียน นักหนังสือพิมพ์ กลุ่มคนเหล่านี้มักมีภูมิหลังมาจากครอบครัวสามัญชน³ เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วก็ประกอบอาชีพส่วนตัว ไม่ได้เข้ารับราชการ บุคคลที่เป็นนักเขียน นักหนังสือพิมพ์เหล่านี้มักมีสำนึกทางการเมืองสูง มีความคิดวิพากษ์วิจารณ์สังคม ทรราชในระบอบประชาธิปไตย ต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมไปในทางที่ดีขึ้น มีความเห็นอกเห็นใจเพื่อนมนุษย์ และมีความหวังในความเสมอภาคเท่าเทียมกันของบุคคลในสังคม หรือกล่าวได้ว่าเป็นนักมนุษยธรรมนั่นเอง ทิศนคติเหล่านี้เป็นพื้นฐานที่สำคัญสำหรับการที่บุคคลเหล่านี้ที่จะยอมรับแนวความคิดมาร์กซิสม์ เป็นทางเลือกใหม่ หลังจากได้เห็นความล้มเหลวของระบอบประชาธิปไตยตลอดเวลาที่ผ่านมา 10 ปีเศษที่ไม่สามารถสร้างรัฐบาลเพื่อประชาชน โดยประชาชน และของประชาชนได้อย่างแท้จริง

ตัวอย่างของนักหนังสือพิมพ์ผู้ก่อตั้งนิตยสารที่เป็นแหล่งเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับลัทธิมาร์กซิสม์ที่เข้มข้นที่สุดได้แก่ สุภา ศิริमानนท์ บรรณาธิการผู้ก่อตั้งนิตยสารรายเดือน อักษรสาส์น

สุภา ศิริमानนท์ เป็นชาวกรุงเทพฯ ใ้รับการศึกษจากโรงเรียนมัธยมบ้านสมเด็จฯ หนองรี โรงเรียนวัดพิชัยญาติ และจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 8 แผนกภาษาจากโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย แล้วจึงได้เข้าศึกษาต่อที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยทันทีที่สำเร็จการศึกษาก็ได้ทำงานเป็นนักหนังสือพิมพ์ตามที่มุ่งหวังไว้ และได้เข้าเรียนที่

¹ David Wilson, "Thailand and Marxism,"...p.94 และเชิงอรรถที่ 100 ท

² สัมภาษณ์คุณสุภา ศิริमानนท์, วันที่ 24 พฤศจิกายน 2525.

³ ดูตัวอย่างประวัติ กุหลาบ สายประดิษฐ์ และมาลัย ชูพินิจ เป็นต้น.

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองด้วย แต่ไม่สำเร็จการศึกษา เนื่องจากภาระหน้าที่ในการทำงานมาก¹

ใน พ.ศ. 2480 สุภาได้เดินทางไปเป็นผู้สื่อข่าวสงครามในสงครามระหว่างจีนและญี่ปุ่นที่ประเทศจีน ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 สุภาได้เป็นเสรีไทยคนหนึ่ง หลังสงครามแล้วได้รับราชการประจำสำนักนายกรัฐมนตรี และย้ายเข้ากรมประชาสัมพันธ์ และกระทรวงการต่างประเทศตามลำดับ ระหว่างนี้ได้เดินทางไปประเทศต่าง ๆ ในยุโรป เช่น สวีเดน สวิส รัสเซีย อังกฤษ ฝรั่งเศส ในฐานะเลขานุการฝ่ายหนังสือพิมพ์ จนกระทั่งปี พ.ศ. 2491 เขาจึงได้ลาออกจากราชการ²

จากการได้เดินทางไปต่างประเทศระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 นี้เองทำให้เขามีโอกาสได้รับความรู้เกี่ยวกับลัทธิมาร์กซิสม์ จากการได้อ่านหนังสือเรื่อง Ten Days That Shook The World ของ John Reed นักหนังสือพิมพ์อเมริกันที่ได้เข้าไปในประเทศรัสเซียระหว่างการปฏิวัติใหญ่ของพวกบอลเชวิค ทำให้เขามีความสนใจในลัทธิมาร์กซิสม์อย่างมาก และหลังจากนั้นเขาก็ได้ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับลัทธิมาร์กซิสม์ด้วยตนเอง โดยการอ่านหนังสือต่าง ๆ ของคาร์ล มาร์กซ, ฟรีดริค เองเงิลส์ เลนิน และสตาลิน เป็นต้น³

สุภาเล่าว่าการอ่านหนังสือเหล่านี้ท้องอาศัยความอดุสหาอย่างมาก ทั้งนี้เพราะเพราะงานเขียนเหล่านี้ยากต่อการทำความเข้าใจ แต่เขาก็พยายามศึกษา ทั้งนี้เพราะเขาเห็นว่าแนวความคิดมาร์กซิสม์มีวิธีการศึกษาวิวัฒนาการของสังคม รวมทั้งเสนอแนวทางการเปลี่ยนแปลงสังคมที่จะทำให้เกิดความเสมอภาคเท่าเทียมกันในสังคมได้อย่างแท้จริง ซึ่งตรงกับแนวความคิดของเขาที่ต้องการให้ทุกคนในสังคมมีความเท่าเทียมกัน หรือ

¹สัมภาษณ์คุณสุภา ศิริमानนท์, วันที่ 24 พฤศจิกายน 2525.

²เรื่องเดียวกัน.

³เรื่องเดียวกัน และ David Wilson, "Thailand and Marxism,"...

อย่างน้อยที่สุดก็ให้คนที่ต้องเสียเปรียบในสังคมถูกเอารัดเอาเปรียบน้อยลงกว่าเดิม¹

ในปี พ.ศ. 2492 สุกาได้ก่อตั้งนิตยสารรายเดือน อักษรสาส์น ขึ้น อันเป็นนิตยสารที่เน้นการวิพากษ์วิจารณ์เศรษฐกิจ การเมือง และสังคมโดยใช้ทฤษฎีลัทธิมาร์กซิสต์ เพื่อให้ผู้อ่านได้ทราบข่าวสาร ข้อเท็จจริงของสังคมอย่างรอบคอบ อันจะนำไปสู่การแก้ไขสภาพสังคมให้ดีขึ้น ดังที่ อักษรสาส์น เองได้เคยกล่าวถึงวัตถุประสงค์ของตนไว้ว่า

ที่หมายของนิตยสารรายเดือน อักษรสาส์น ใ้มุ่งตรงไปยัง รากแห่งความก้าวหน้า นี้โดยเฉพะะ ไม่มีปัญหาเลย สำนักคิดฝ่ายก้าวหน้าคือสำนักคิดซึ่งชี้ให้เห็นข้อเท็จจริงที่แท้ของสังคมปัจจุบันด้วยวิธีคิดแบบวิทยาศาสตร์ และเป็นสำนักที่ดีกว่า สามัญชนผู้ถูกกดขี่ขูดรีดหรืออนึ่งหนึ่งอยู่ในฐานะเสียเปรียบนั้น จะหลุดพ้นจากปลักของความเหลวแหลกและไม่มีสิ่งใดที่เป็นธรรมแก่สังคมไปใด ก็แต่โดยสามัญชนทั้งปวงจะทองชนึกกำลังเขาและต่อสู้ด้วยตนเองเป็นส่วนรวม²

อักษรสาส์น ดำเนินกิจการอยู่ได้ประมาณ 4 ปีก็ต้องหยุดกิจการอย่างสิ้นเชิง เนื่องจากสภา ศิริमानนท์ บรรณาธิการถูกจับกุมในกบฏสันติภาพ 10 พฤศจิกายน 2495 และได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พุทธศักราช 2495 ในวันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2495 ซึ่งห้ามการเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ในทางใด ๆ ทั้งสิ้น

ผลงานเกี่ยวกับลัทธิมาร์กซิสต์ชิ้นสำคัญของสภา ศิริमानนท์ ก็คือบทความขนาดยาวเรื่อง "แคปิตะลิสต์" ซึ่งเรียบเรียงขึ้นจาก Capital ของ Karl Marx เพื่อบรรยายแก่นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในช่วงปี พ.ศ. 2494 และต่อมาได้นำมาพิมพ์รวมเล่ม หนังสือเล่มนี้เป็นการให้ความรู้เรื่องลัทธิมาร์กซิสต์ได้อย่างละเอียด³

¹สัมภาษณ์คุณสุภา ศิริमानนท์, วันที่ 24 พฤศจิกายน 2525.

²"สาส์นจากอักษรสาส์น" อักษรสาส์น 3 : 1, เมษายน, 2494.

³สุภา ศิริमानนท์, แคปิตะลิสต์ (กรุงเทพฯ : เค็ด็คไทย, 2517).

บทความจำนวนมากใน อักษรสาส์น เป็นงานที่เรียบเรียงหรือแปลโดยตรง จากงานเขียนของเมาเซทุง เลนิน และสตาลิน สามผู้นำคนสำคัญผู้มีส่วนในการปรับ ลัทธิมาร์กซิสม์ เช่น "ว่าด้วยการปฏิบัติ" "อ.พ." แปลจาก Concerning Practice ของเมาเซทุง, "กัปตันสมุทร" แปล "ลัทธิสังคมนิยมแบบโคอะเลคติก" ของ สตาลิน, "ป. ปวโรหิต" แปล "อนาธิปไตยหรือสังคมนิยม" ของ สตาลิน เป็นต้น¹ นอกจากนี้บทความเรื่อง "ปรัชญาลัทธิมาร์กซิสม์" ของกุหลาบ สายประดิษฐ์ ก็ตีพิมพ์ครั้งแรกในนิตยสาร เล่มนี้ด้วยเช่นกัน

นอกจากจะตีพิมพ์งานเกี่ยวกับลัทธิมาร์กซิสม์โดยตรงแล้ว อักษรสาส์น ยังมี บทบาทสูงในการเสนอความคิดเกี่ยวกับการศึกษาและวิจารณ์วรรณกรรมแนวใหม่ สนับสนุนให้เกิดความสนใจในเนื้อหาของวรรณกรรมประเภท "วิจารณ์สังคม" ดังกล่าวมาแล้ว รวมทั้งการตีความวรรณกรรมในแนวใหม่ที่เน้นการสร้างสรรควรรณกรรมที่สะท้อน สังคมและมุ่งให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในสังคมที่จะนำไปสู่ความเสมอภาคเท่าเทียมกัน มากกว่าที่จะเน้นวรรณกรรมแบบจินตนิมิตอันมีเนื้อหาสะท้อนอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดเฉพาะ เรื่องของตัวละครที่ไม่สามารถสะท้อนภาพส่วนใหญ่ของสังคมได้ ดังนั้นจึงมีบทความ จำนวนมากเกี่ยวกับวรรณกรรมวิจารณ์ที่สนับสนุนวรรณกรรมประเภทวิจารณ์สังคม เช่น บทความเรื่อง "คิดเกินสกับโจรสลัด" ของจิติน ธรรมชาติ "ทรศนะของคิดเกินส กออเมริกาและอเมริกัน" ของผู้เขียนคนเดียวกัน "ก่อนจะเป็นนักประพันธ์ ฟังสำนักใน อำนาจวรรณคดีเสียก่อน" ของ "สรง พฤษพร" เป็นต้น² และนิตยสาร อักษรสาส์น ก็ตีพิมพ์บทความจำนวนมากที่แสดงทัศนะก้าวหน้าตามเป้าหมายของตน อันเป็นผลงานของ นักเขียน นักหนังสือพิมพ์ เช่น เบื้อง วรรณศรี บรรณาธิการนิตยสาร ปิตุภูมิ ใน พ.ศ. 2498 และเป็นผู้นำคนสำคัญของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในเวลาต่อมา และ

¹ ดูตัวอย่าง อักษรสาส์น ปีที่ 3 ฉบับที่ 3, 4 มิถุนายน, กรกฎาคม 2494.

² ดูตัวอย่างจาก อักษรสาส์น 3 : 6, 8, 9, 12 (กย., พย., ธค. 2494, มีค. 2495).

"ทวีปวร" นามปากกาของทวีป วรดิถ นักหนังสือพิมพ์และนักเขียนคนหนึ่งในยุคหนึ่ง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่กระตุ้นให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในวรรณกรรมของไทยทั้งในการเขียน การแปล และการวิจารณ์วรรณกรรมที่หันไปให้ความสำคัญกับวรรณกรรมแนววิจารณ์สังคม หรือวรรณกรรมแบบ "ศิลปะเพื่อชีวิต และศิลปะเพื่อประชาชน" กันอย่างกว้างขวาง¹

นักหนังสือพิมพ์อีกคนหนึ่งที่มีบทบาทในการเขียนงานเกี่ยวกับลัทธิมาร์กซิสม์ ก็คือ กุหลาบ สายประดิษฐ์ ซึ่งจะบรรยายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้ของเขาได้ในส่วนของผลงานของเขาในตอนต้นของบทนี้

นอกจากนี้ลัทธิมาร์กซิสม์ยังเข้าไปมีอิทธิพลต่อนักศึกษาไทยบางกลุ่มในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองอีกด้วย ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และช่วงหลังจากที่พรรคคอมมิวนิสต์จีนได้รับชัยชนะบนแผ่นดินใหญ่ ได้มีการแจกใบปลิวของ "คณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย" ในหมู่นิสิตนักศึกษา ใบปลิวแผ่นนี้มีเนื้อหาโจมตีสหรัฐอเมริกาและรัฐบาลไทย²

ต่อมาในปี พ.ศ. 2494 ก็ได้มีการออกหนังสือพิมพ์ ธรรมจักรรายปักษ์ ของนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง โดยมีนายอารีย์ อิมสมบัติ เป็นบรรณาธิการ เนื้อหาส่วนใหญ่ต่อต้านนโยบายต่างประเทศของรัฐบาลไทย และสนับสนุนให้นักศึกษาร่วมมือในการเรียกร้องสันติภาพและคัดค้านนโยบายของรัฐบาลในการร่วมมือกับสหรัฐอเมริกา และต่อมาก็ได้มีการออกหนังสือ นิติศาสตร์ 11 ตุลาคม ของนักศึกษามหาวิทยาลัยแห่งเดียวกัน มีนายสิงห์ชัย บังคคานวรา เป็นบรรณาธิการ ซึ่งตีพิมพ์บทความที่สะท้อนให้เห็นความเสมอภาคเท่าเทียมกันของบุคคลในสังคมโดยไม่เลือกชาติกำเนิดและฐานะ³

¹ คุรายละเอียดใน ตรีศิลป์ บุญขจร, นวนิยายกับสังคมไทย (2475 - 2500)..., บทที่ 4.

² David Wilson, "Thailand and Marxism,"... p.94.

³ "คำพิพากษา..." ใน พล.ท.ต.บรรลือ เรื่องตระกูล, คู่มือการสอบสวนคดีอาญาตอนที่ 1, หน้า 50-51.

นับตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2493 เป็นต้นมา จนถึง พ.ศ. 2495 คณะกรรมการ นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ก็ได้จัดรายการปาฐกถาเพื่ออภิปราย ปัญหาเกี่ยวกับประชาชนและสังคม ให้นักศึกษาสนใจกับปัญหาสังคมและสามารถแก้ไข เปลี่ยนแปลงสังคมให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้นได้อย่างแท้จริงในทุกวิถีทาง¹ อันเป็นการ เสนอความคิดเห็นและความรู้ใหม่ ๆ แก่นักศึกษาเช่น เรื่องเกี่ยวกับลัทธิสังคมนิยมและ การนำลัทธิสังคมนิยมมาใช้ในการจัดการกับระบบเศรษฐกิจสังคมของประเทศในต่าง ประเทศ เช่น อังกฤษ และออสเตรเลีย เป็นต้น²

จากหนังสือรวมปาฐกถาเหล่านี้จะเห็นว่าผู้ปาฐกถาส่วนหนึ่งก็คือกลุ่มนักเขียน นักหนังสือพิมพ์ที่มีบทบาทในขณะนั้นนั่นเอง ดังเช่น กุหลาบ สายประดิษฐ์, อุทธรณ์ พลกุล, เสนีย์ เสาวพงศ์, สมัคร บุราวาส³ และสุภา ศิริमानนท์ ก็ได้เคยไปบรรยายแก่นักศึกษา เกี่ยวกับระบบทุนนิยมและสังคมนิยม ดังปรากฏคำบรรยายเหล่านั้นในหนังสือ แคปิตะลิสม์ ที่โคกฉาวถึงแล้ว

¹ กุหลาบ สายประดิษฐ์และคนอื่น ๆ, มหาชนทรศนะ : ปาฐกถาภาคฤดูร้อน พ.ศ. 2495 ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (กรุงเทพฯ : กลุ่มวิชาการเพื่อประชาชน, 2517) ตัวอย่างจากบทความปาฐกถาเหล่านี้เช่น "การประพันธ์กับสังคม" ของ เสนีย์ เสาวพงศ์, "ข้อคิดเห็น" ของอินทราวุธ, "หนังสือพิมพ์กับประชาชน" ของอุทธรณ์ พลกุล, "ฐานะของสตรีตามที่เป็นมาในประวัติศาสตร์" ของกุหลาบ สายประดิษฐ์ เป็นต้น.

² เรื่องเดียวกัน, ตัวอย่างจากบทความเรื่อง "ทรศนะ" และ "อุตสาหกรรม ชั้รกราน" ของสมัคร บุราวาส และ คณะกรรมการนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และการเมือง (รวบรวม), ปาฐกถา (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งนคร, 2494) บทความ เรื่อง "นักศึกษากับสังคม" ของ มจ.สกลวรรณากร วรวรรณ และ "สหบาลคนงาน" ของ กุหลาบ สายประดิษฐ์ เป็นต้น.

³ สมัคร บุราวาส เป็นบรรณาธิการผู้กำกับแผนกปรัชญาและสังคมวิทยา และเป็น นักเขียนประจำของนิตยสาร อักษรศาสตร์ ใช้นามปากกาว่า "กัปตันสมุทร" และ "ผู้ยิงน้อย" เขา เขียนบทความเกี่ยวกับลัทธิมาร์กซิสม์จำนวนมาก รวมทั้งการศึกษาพุทธศาสนาโดยใช้ลัทธิ มาร์กซิสม์ เช่น บทความเรื่อง "พุทธปรัชญาอธิบายด้วยวิทยาศาสตร์" เป็นต้น.

ส่วนที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ก็ได้มีการออกหนังสือ 23 ตุลาคม ประจำปี พ.ศ. 2496 ที่มีจิตร ภูมิศักดิ์ นิตยคณะอักษรศาสตร์เป็นบรรณาธิการ หนังสือเล่มนี้ได้ตีพิมพ์บทความหลายเรื่องที่สะท้อนให้เห็นอิทธิพลของลัทธิมาร์กซิสม์ที่มีต่อผู้เขียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบทความของ "นาครทาส" เรื่อง "พุทธปรัชญาแก้สภาพสังคมตรงกิเลส วัตถุนิยมโคละเลคคิกแก้สภาพสังคมที่ตัวสังคมเอง และแก้โคควยการปฏิวัติ มิใช่ปฏิรูปตามแบบของลัทธิขารถ ปรัชญาวัตถุนิยมโคละเลคคิกกับปรัชญาของลัทธิขารถผิดกันอย่างฉกรรจ์ที่ตรงนี้"¹ แต่หนังสือเล่มนี้ได้ถูกกรมตำรวจสั่งระงับการพิมพ์เสียก่อน² และจิตร ภูมิศักดิ์ ถูกคณะกรรมการสโมสรนิตยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยลงโทษด้วยการโยนบก³ และมหาวิทยาลัยได้มีมติสั่งพักการเรียนของจิตร 1 ปี เนื่องจาก "นายจิตรได้จัดทำหนังสือ ซึ่งมีข้อความเสี่ยงไปทางซ้าย อันเป็นข้อส่อเจตนาจนกระทั่งเกิดเรื่องที่เสื่อมเสียแก่มหาวิทยาลัย"⁴

ต่อมาใน พ.ศ. 2500 นักศึกษาคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก็ได้ ออกหนังสือ นิติศาสตร์ ฉบับรับศตวรรษใหม่ ประจำปีการศึกษา 2499 มีนายสุวิทย์ นิตยกาญจน์ เป็นบรรณาธิการ หนังสือเล่มนี้ได้ตีพิมพ์บทความและบทกวีจำนวนมากที่แสดงถึงอิทธิพลของลัทธิมาร์กซิสม์ในผลงานเหล่านั้น นับตั้งแต่บทความเกี่ยวกับปรัชญาลัทธิมาร์กซิสม์โดยตรง การนำลัทธิมาร์กซิสม์มาใช้ในการตีความค่านิยมในสังคมพุทธศาสนา สังคมไทย

¹ดู โลกหนังสือ 4 : 12 กันยายน 2524, คอลัมน์ "เรื่องจากปก" หน้า 40-52. และดูรายละเอียดเกี่ยวกับบทความต่าง ๆ ของหนังสือ 23 ตุลาคม เล่มนี้ได้ใน บทสัมภาษณ์ วิลเลียม เจ. เกตน์ยี่ ตอกรณีโยนบก ใน หนังสือพิมพ์ ประชาธิปไตย ฉบับวันที่ 31 ตุลาคม 2496 อ้างใน โลกหนังสือ, เล่มเดียวกัน, หน้า 62-63.

²หนังสือพิมพ์ สยามรัฐ, ฉบับวันที่ 27 ตุลาคม 2496.

³ดูรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้ใน เมือง บออย่าง, "เหตุการณ์ที่ข้าฯ ถูกกล่าวโทษ" โลกหนังสือ, เล่มเดียวกัน, หน้า 53-62.

⁴หนังสือพิมพ์ ประชาธิปไตย, ฉบับวันที่ 16 พฤศจิกายน 2496 อ้างใน โลกหนังสือ, เล่มเดียวกัน, หน้า 61.

และความสัมพันธ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจระหว่างประเทศ¹ แต่เนื่องจากการที่หนังสือเล่มนี้ออกในปี พ.ศ. 2500 อันเป็นช่วงเวลาที่รัฐบาลจอมพล ป. ได้ลดความรุนแรงในการต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์และได้สร้างบรรยากาศทางการเมืองที่เสรีมากขึ้น หนังสือเล่มนี้จึงได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่โดยไม่ถูกรัฐบาลควบคุมคั่งเช่นหนังสือ 23 ตุลาคม ที่ออกในปี พ.ศ. 2496 ซึ่งเป็นช่วงที่รัฐบาลเพิ่งออกกฎหมายคอมมิวนิสต์ขึ้นใช้ และมีการควบคุมการเผยแพร่ลัทธิมาร์กซิสม์อย่างเข้มงวดโดยเฉพาะหลังจากการจับกุมกบฏสันติภาพใน พ.ศ. 2495²

โดยสรุป อาจกล่าวได้ว่าแนวความคิดเกี่ยวกับลัทธิมาร์กซิสม์ได้แพร่หลายในเมืองไทยอย่างมากในช่วงปี พ.ศ. 2490 - 2501 และมีอิทธิพลต่อนักหนังสือพิมพ์ นักเขียนกลุ่มหนึ่งที่มีจำนวนไม่มากนัก นักหนังสือพิมพ์เหล่านี้ได้นำความคิดดังกล่าวมาเผยแพร่ในสังคมด้วยความหวังจะให้เป็นแนวทางเลือกใหม่สำหรับสังคมไทยแทนระบอบประชาธิปไตยที่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาของประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ นักหนังสือพิมพ์กลุ่มที่รับอิทธิพลของแนวความคิดนี้จะมีบทบาทที่สำคัญ 3 ประการ กล่าวคือ

1. เป็นผู้นำสังคมในการวิพากษ์วิจารณ์การเมือง นับตั้งแต่การวิพากษ์วิจารณ์สถานการณ์การเมืองภายในประเทศ นโยบายของรัฐบาลไทย จนกระทั่งถึงการให้ข่าวสารข้อมูล เกี่ยวกับสถานการณ์เมืองโลก และการแสดงความเห็นทั้งในเชิงสนับสนุนหรือ

¹นิติศาสตร์ ฉบับปรับปรุงใหม่ 7 : 4 ประจำปีการศึกษา 2499 (2500) ตัวอย่างเรื่องเหล่านี้ได้เินบทความและบทกวีต่าง ๆ เช่น "ปรัชญาแห่งลัทธิวัตถุนิยม" ของ ชำรง บูรณธรรม "สร้างสวรรค์ขึ้นในโลกด้วยมือ" ของ "ศรีนาคกร", "ทำบุญเพื่อตัวกูขอบกล" ของ "ขวัญนรา", "พิเคราะห์เรื่องชนชั้นของสังคมไทยปัจจุบัน" ของ พัฒนา รัชมยุศ, "โฉมหน้าของศักดินาไทยในปัจจุบัน" ของ "สมสมัย ศรีศุทรพรณ, "โฉมหน้าของจักรพรรดินิยม" ของ มณี ศุทรวรรณ และ "องค์การเชิงลี้ลับ" ของ อิศรธร ธรรมประชา เป็นต้น.

²รายละเอียดของการจับกุมกบฏสันติภาพในบทที่ 4.

คัดค้าน อันจะมีส่วนในการสร้างมติมหาชนในประเทศได้ ในระคับหนึ่งและมีผลกระทบต่อนโยบายของรัฐบาลไทยเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลานั้น ซึ่งเป็นช่วงที่สถานการณ์ของโลกกำลังเข้าสู่ภาวะสงครามเย็นที่มีการแข่งขันกันด้วยลัทธิอุดมการณ์ทางเศรษฐกิจการเมือง และความตื่นตัวในเรื่องเกี่ยวกับสันติภาพของโลกที่เป็นผลมาจากความหวาดกลัวภัยของสงครามหลังจากที่โลกได้ประสบกับสงครามโลก 2 ครั้งภายในระยะเวลา 30 ปีที่ผ่านมา

2. เป็นผู้นำสังคมในด้านการเสนอค่านิยมใหม่ให้กับสังคม มีความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์สังคมด้วยทัศนคติใหม่ตามหลักการ สังคมนิยมที่เน้นความเท่าเทียมกันและความยุติธรรมในสังคม นักหนังสือพิมพ์กลุ่มนี้จะมองสังคมในลักษณะของการต่อสู้ของชนชั้นระหว่างชนชั้นที่ใดเปรียบซึ่งเป็นคนกลุ่มน้อย และชนชั้นที่เสียเปรียบซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่¹ พวกเขาจะเสนอผลงานที่แสดงความเห็นอกเห็นใจคนกลุ่มหลัง และมีความหวังในการเปลี่ยนแปลงสังคมเพื่อประโยชน์ของคนกลุ่มหลัง รวมทั้งพยายามเสนอความคิดเห็นเหล่านี้ของตนให้เป็นที่ยอมรับในสังคม ให้มีการตีความค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ในสังคมเสียใหม่ ดังเช่น ค่านิยมเกี่ยวกับสตรี² ศาสนา³ ศิลปะวัฒนธรรม⁴ และการเสนอโลกทัศน์ชีวิตทัศน์ใหม่ให้กับสังคม⁵

อิทธิพลของลัทธิมาร์กซิสม์ทำให้มีการศึกษาสังคมในแนวทางใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำลัทธิมาร์กซิสม์มาใช้ศึกษาพัฒนาการของสังคมไทย หรือประวัติศาสตร์

¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์กับการเมืองไทย, (กรุงเทพฯ : บรรณกิจ, 2523), หน้า 155.

² ดู กุหลาบ สายประดิษฐ์ และคนอื่น ๆ, ประวัติศาสตร์สตรีไทย.

³ ดู ศรีบูรพา, สนทนาเรื่องพุทธศาสนา.

⁴ ดู ทีปกร, ศิลปะเพื่อชีวิต ศิลปะเพื่อประชาชน (กรุงเทพฯ : พรรคพลังธรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2517).

⁵ ดู บรรจง บรรเจอดศิลป์, ชีวิตกับความไม่ฝัน (กรุงเทพฯ : ช่อเอื้อง, 2517).

ไทย¹ ทำให้ตีความได้ว่า สังคมไทยมีฐานะ "เป็นเพียงแต่กิ่งเมืองขึ้นและกิ่งศักดิ์นา
ค้ายเหตุนี้ ไทยเราจะต้องต่อสู้เพื่อความเป็นเอกราชและประชาธิปไตยของปวงชนโดย
สมบูรณ์"² การตีความเช่นนี้ทำให้ทัศนคติของต่างประเทศที่มีต่อประเทศไทย
แตกต่างไปจากสิ่งที่เชื่อกันอยู่ กล่าวคือทำให้เห็นว่าสหรัฐอเมริกาพยายามเข้ามาควบคุม
เอาเปรียบประเทศไทย มากกว่าจะเข้ามาให้ความช่วยเหลือดังที่รัฐบาลเข้าใจ และ
ทำให้ประเทศไทยต้องตกอยู่ในฐานะเสียเปรียบที่ต้องขึ้นอยู่กับสหรัฐอเมริกาตลอดไป³

ทัศนคติเช่นนี้เป็นหลักการสำคัญที่นำไปสู่การต่อต้านบทบาทของสหรัฐอเมริกา
ในประเทศไทยและในดินแดนต่าง ๆ ทั่วโลก และการต่อต้านนโยบายต่างประเทศของ
รัฐบาลไทยที่ให้ความสนับสนุนสหรัฐอเมริกาโดยเฉพาะในกรณีการเข้าร่วมสงครามเกาหลี
และการเข้าเป็นสมาชิกองค์การ ซีโต้ และการมองปัญหาสงครามและสันติภาพ
ต่างไปจากรัฐบาล

แนวความคิดแบบมาร์กซิสต์เป็นพื้นฐานช่วยนำสังคมในการวิพากษ์วิจารณ์การ
เมือง และการเสนอค่านิยมใหม่ต่าง ๆ ให้กับสังคม ปรากฏในงานเขียนเป็นจำนวน
มาก ทั้งงานประเภททฤษฎีที่ให้ความรู้โดยตรง ดังที่ตีพิมพ์ในนิตยสาร อักษรสาส์น เป็น
ส่วนใหญ่และหนังสือหลาย ๆ เล่มที่ได้ออกมาแล้ว แต่ที่สำคัญก็คือ อิทธิพลของแนว
ความคิดมาร์กซิสต์ได้เปลี่ยนแปลงให้เกิดความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงในวรรณกรรมประเภท
ต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง ที่เรียกกันว่าเป็น "ศิลปะเพื่อชีวิต ศิลปะเพื่อประชาชน" ดังนี้

¹ดูตัวอย่างจาก อรรถวิทย์ พรหมขมภู, เส้นทางสังคมไทย (กรุงเทพฯ : อักษร,
2522) พิมพ์ครั้งแรกใน พ.ศ. 2493 ไซชื่อว่า ไทยกิ่งเมืองขึ้น, เฉชา รัตตโยธิน,
วิวัฒนาการของสังคม (กรุงเทพฯ : ประวัติศาสตร์, 2522) พิมพ์ครั้งแรกใน พ.ศ.
2494 และ สมสมัย ศรีศุทรพรหม, โฉมหน้าศักดินาไทย (กรุงเทพฯ : แสงตะวัน,
2517) พิมพ์ครั้งแรกใน พ.ศ. 2500.

²อรรถวิทย์ พรหมขมภู, เส้นทางสังคมไทย..., หน้า 3.

³เรื่องเดียวกัน, หน้า 265-270.

ก. วรรณกรรมประเภทนวนิยาย เรื่องสั้น ได้เกิดวรรณกรรมประเภท "วิจารณ์สังคม" ที่มีจุดมุ่งหมายให้วรรณกรรมเป็นการสะท้อนสภาพสังคมของไทยอย่างรอบคอบ ทั้งด้านที่เป็นของคนส่วนน้อยที่มีความเป็นอยู่ดี และด้านที่เป็นของคนส่วนใหญ่ที่มีความยากไร้ พร้อมกับให้ผู้อ่านตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมให้ดีขึ้นด้วยการร่วมมือร่วมใจกัน นวนิยายประเภทนี้ที่สำคัญได้แก่ "จนกว่าเราจะพบกันอีก" (2493) "แลไปข้างหน้า" ภาคปฐมวัย (2498) ภาคมัธยมวัย (2500) ของศรีบูรพา และ "ความรักของวัลยา" (2495) "ปีศาจ" (2496) ของเสนีย์ เสาวพงศ์¹ ในนวนิยายเหล่านี้ ผู้เขียนได้สอดแทรกค่านิยมใหม่ ๆ ให้กับผู้อ่านด้วยการวิพากษ์วิจารณ์คุณค่าที่สังคมยอมรับ เช่น การยกย่องบุคคลเพราะฐานะทางเศรษฐกิจและชาติตระกูล เป็นต้น²

ข. กวีนิพนธ์ นักเขียนบทกวีกลุ่มหนึ่งได้เขียนบทกวีที่มีเนื้อหาวิพากษ์วิจารณ์สภาพสังคม เสนอค่านิยมใหม่ ๆ รวมทั้งการวิพากษ์วิจารณ์การบริหารราชการของรัฐบาล ดังเช่นเรื่องนโยบายต่างประเทศโดยตรง มีการเรียกร้องให้ประชาชนร่วมมือกัน

¹"เสนีย์ เสาวพงศ์" นามปากกาของ ศักดิ์ชัย บำรุงพงศ์ อดีตนักหนังสือพิมพ์ระหว่างทศวรรษ 2480 เคยประจำในหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ เช่น สุวรรณภูมิ และเคยร่วมงานกับนักหนังสือพิมพ์คนอื่น ๆ เช่น อิศรา อมันตกุล ต่อมาได้รับราชการกระทรวงการต่างประเทศ ไปประจำในประเทศต่าง ๆ เช่น ฝรั่งเศส สหภาพโซเวียต อาร์เจนตินา ตำแหน่งสุดท้ายคือเอกอัครราชทูตไทยประจำพม่า "เสนีย์" มีบทบาทในการเขียนนวนิยายประเภทวิจารณ์สังคม และเสนอแนวความคิดเกี่ยวกับศิลปะเพื่อชีวิต ศิลปะเพื่อประชาชนในช่วงทศวรรษ 2490 และแม้ในปัจจุบัน.

²ดูตัวอย่างเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้อย่างเด่นชัดใน ศรีบูรพา, จนกว่าเราจะพบกันอีก, บทที่ 4 หน้า 41-53.

เปลี่ยนแปลงแก้ไขสภาพสังคมให้เป็นประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่ของประเทศได้แก่ชานา และกรรมกร¹ บทกวีเหล่านี้จะตีพิมพ์ในนิตยสารทั่ว ๆ ไป โดยเฉพาะ สยามสมัย, อักษรสาส์น, ปิตุภูมิ และ เคล็ดเมล์วันจันทร์² และกล่าวถึงความวรรณกรรมกวีนิพนธ์นี้เป็นงานวรรณกรรมที่วิพากษ์วิจารณ์นโยบายต่าง ๆ ของรัฐบาลโดยใช้แนวความคิดมาร์กซิสต์ได้อย่างชัดเจนที่สุด

ค. เรื่องแปล งานแปลนวนิยายจากต่างประเทศที่เริ่มขึ้นในเมืองไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 มาแล้วนั้น ส่วนใหญ่มักนิยมแปลนวนิยายประเภทเรื่องลึกลับ ตื่นเต้นโลดโผน และนวนิยายชีวิตรัก³ จนกระทั่งในช่วงนี้จึงได้มีการนำนวนิยายที่สะท้อนสภาพสังคมหรือ "นวนิยายวิจารณ์สังคม" มาแปลกัน ผู้แปลส่วนหนึ่งก็คือนักหนังสือพิมพ์และนักเขียนนั่นเอง นวนิยายแปลเรื่องเด่นในลักษณะนี้ได้แก่เรื่อง "แม่" ของแมกซิม กอร์กี้ นักเขียนรัสเซีย แปลโดยกุหลาบ สายประดิษฐ์ และ "จูเลียต" (นามปากกาของชนิด สายประดิษฐ์ ภรรยาของกุหลาบ) ระหว่าง พ.ศ. 2495 - 2501 เป็นต้น

ดังนั้น ในช่วงทศวรรษ 2490 นี้ แนวความคิดเกี่ยวกับ "ศิลปะเพื่อชีวิต ศิลปะเพื่อประชาชน" จึงแพร่หลายในหมู่นักหนังสือพิมพ์ นักเขียนกลุ่มหนึ่งอย่างมาก นักเขียนกลุ่มนี้ได้รวมตัวกันขึ้นเป็น "ชมรมนักประพันธ์" ในประมาณปี พ.ศ. 2492 - 2493 โดยการสนับสนุนของอารีย์ สิวีระ ผู้อำนวยการบริษัทไทยพาณิชย์การ มีมาลัยชูพินิจ ประหยัด ศ. นาคะนาท และวิลาศ มณีวัต เป็นผู้ดำเนินงาน⁴

¹ อวยพร พานิช, "ยอวิทยานิพนธ์ ลักษณะคำประพันธ์ร้อยกรองของไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2475 - 2501" โลกหนังสือ 3 : 4 มกราคม, 2523, หน้า 30.

² ตัวอย่างของผลงานบทกวีวิจารณ์การเมืองและสังคมได้ใน กวีประชาชน : ผลงานในช่วงปี พ.ศ. 2493 - 2500 (กรุงเทพฯ : กลุ่มวรรณกรรม ธรรมศาสตร์, 2517).

³ สุพรรณี วราทร, ประวัติการประพันธ์นวนิยายไทย..., หน้า 82 - 84.

⁴ ศรีศิลป์ บุญขจร, นวนิยายกับสังคมไทย (2475 - 2500)..., หน้า 300-301.

"ชมรมนักประพันธ์" นี้ได้มีการนัดประชุมอภิปรายกันเป็นระยะ ๆ มีนักเขียน นักหนังสือพิมพ์จำนวนมากเข้าร่วมการอภิปราย เช่น กุหลาบ สายประดิษฐ์, สด กุระมะโรหิต, มาลัย ชูพินิจ, อิศรา อมันตกุล, ยศ วัชรเสถียร, มาลี พันธุมจินดา, หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นต้น¹ หัวข้อการอภิปรายส่วนใหญ่สะท้อนให้เห็นถึงความตระหนักรู้ถึงความสัมพันธ์ของศิลปะกับสังคม และให้นักเขียนมีความรับผิดชอบต่องานของตน ดังเช่นหัวข้อเรื่อง "หน้าที่และความรับผิดชอบของนักประพันธ์" อันเป็นหัวข้อการอภิปรายของการประชุมครั้งแรกในวันที่ 26 มกราคม 2493² และหัวข้อเรื่อง "ศิลปะเพื่ออะไร" "นักประพันธ์กับสังคม" และเรื่องของศิลปะกับการเมือง ในการประชุมครั้งต่อ ๆ มา เป็นต้น ทั้งนี้มีกุหลาบ สายประดิษฐ์ และเสนีย์ เสาวพงศ์ เป็นผู้รับบทบาทอย่างมากในการเสนอทัศนะใหม่ ๆ เกี่ยวกับศิลปวรรณกรรมที่นำไปสู่การเขียนวรรณกรรมประเภทวิจารณ์สังคม³

3. เป็นผู้นำสังคมในด้านการเคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมตามอุดมคติของความคิดมาร์กซิสต์ที่เห็นว่า จุดสำคัญของนักคิดมาร์กซิสต์มิใช่เพียงการอธิบายตีความปรากฏการณ์สังคมเท่านั้น แต่จะต้องเปลี่ยนแปลงสังคมให้ได้ด้วย⁴ ดังนั้น นักหนังสือพิมพ์กลุ่มนี้จึงไม่เพียงแต่มีผลงานเขียนวิพากษ์วิจารณ์สังคม แต่ได้รวมตัวกันเคลื่อนไหวทางการเมืองแม้จะไม่ถึงขั้นให้เกิดการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงสังคมทั้งหมดไปสู่ระบบมาร์กซิสต์ แต่ก็ได้แสดงออกซึ่งความต้องการของตนในทางการเมืองและการต่อต้านนโยบายต่าง ๆ ของรัฐบาลอย่างเปิดเผย ดังจะเห็นได้ชัดจากการเคลื่อนไหวของสมาคมหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทยในการเรียกร้องสิทธิเสรีภาพของหนังสือพิมพ์เป็นครั้งแรกใน

¹ วิชาส มณีวัต, "ชมรมนักประพันธ์ "วิกิสม", " โลกหนังสือ, 4 : 7 เมษายน, 2524, หน้า 83.

² เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

³ ตรีศิลป์ บุญขจร, นวนิยายกับสังคมไทย (2475 - 2500)..., หน้า 301, 305.

⁴ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์กับการเมืองไทย..., หน้า 14

ปี พ.ศ. 2494 เพื่อให้รัฐบาลแก้ไขกฎหมายที่บังคับใช้เกี่ยวกับหนังสือพิมพ์ และการเคลื่อนไหวช่วยเหลือประชาชนผู้เสียเปรียบในสังคมในภาคอีสาน ตลอดจนเรียกร้องสันติภาพต่อต้านนโยบายต่างประเทศของรัฐบาลไทย โดยคณะกรรมการสันติภาพแห่งประเทศไทยที่ มีนักหนังสือพิมพ์กลุ่มหนึ่งมีบทบาทช่วยอย่างสูง และนักหนังสือพิมพ์กลุ่มที่มีความเคลื่อนไหวทางการเมืองนี้เองจะเป็นกลุ่มนักหนังสือพิมพ์ที่ประสบกับการคุกคามปราบปรามจากรัฐบาลมากที่สุด ดังจะกล่าวถึงอย่างละเอียดในบทต่อไป

จากผลงานและบทบาทของนักหนังสือพิมพ์เหล่านี้ สามารถแบ่งนักหนังสือพิมพ์ออกได้เป็น 2 พวกใหญ่ ๆ กล่าวคือ

1. นักหนังสือพิมพ์ที่มีบทบาทเพียงการวิพากษ์วิจารณ์ตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล ดังเช่น มาลัย ชูพินิจ, สด กุระโรหิต, หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช และกลุ่มนักหนังสือพิมพ์ของ สยามรัฐ ในขณะนั้น นักหนังสือพิมพ์กลุ่มนี้จะมีแนวความคิดร่วมกันในด้านการต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ ซึ่งจะมีผลทำให้นักหนังสือพิมพ์เหล่านี้ไม่มีบทบาทในการโจมตีต่อต้านสหรัฐอเมริกา

2. นักหนังสือพิมพ์ที่มีบทบาทในการวิพากษ์วิจารณ์ตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล และสถานการณ์การเมืองของโลก โดยเฉพาะบทบาทของสหรัฐอเมริกาในประเทศไทย นักหนังสือพิมพ์เหล่านี้ส่วนหนึ่งจะมีการเคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อแสดงการต่อต้านนโยบายของรัฐบาลและสถานการณ์การเมืองของโลก และเรียกร้องให้รัฐบาลเปลี่ยนแปลงแก้ไขนโยบายที่ถูกวิพากษ์วิจารณ์เสียใหม่ เช่น กุหลาบ สายประดิษฐ์, อุทธรณ์ พลกุล, อิศรา อมันตกุล อีกส่วนหนึ่งไม่ได้มีบทบาทในการเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาล แต่ก็มีบทบาทวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลในนโยบายต่างประเทศ รวมทั้งนโยบายของสหรัฐอเมริกา และไม่ได้ต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ ซึ่งล้วนแต่ขัดกับความสนใจและผลประโยชน์ของรัฐบาลทั้งสิ้น นอกจากนี้ นักหนังสือพิมพ์กลุ่มนี้บางคนยังรับอิทธิพลของลัทธิมาร์กซิสม์ จึงยิ่งทำให้รัฐบาลเห็นว่าเป็นคนเหล่านี้มีความมุ่งหวังที่จะต่อต้านและล้มล้างระบบการปกครองของตน โดยจะนำระบบมาร์กซิสม์มาใช้แทน

มีข้อสังเกตที่น่าสนใจประการหนึ่งเกี่ยวกับบทบาทของนักหนังสือพิมพ์ในสมัยนี้ก็คือแม้ นักหนังสือพิมพ์บางคนจะวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลอย่างสม่ำเสมอ มีแนวโน้มสนับสนุนการปกครอง

ระบอบประชาธิปไตยและต่อต้านเผด็จการ แต่เนื่องจากกิจการหนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่มิได้เป็นของนักหนังสือพิมพ์เอง หากแต่มีนักธุรกิจหรือนักการเมืองเป็นเจ้าของ บุคคลเหล่านี้จึงอาจมีส่วนในการกำหนดทิศทางของหนังสือพิมพ์ได้ และนักหนังสือพิมพ์บางคนก็มีความสัมพันธ์ส่วนตัวอันดีกับเจ้าของกิจการ เช่น ทนง ศรีธชาติพิทย์ ทั้งยังอาจมีความสัมพันธ์กับนักการเมืองในขณะนั้นอีกด้วย เช่น มาลัย ชูพินิจ¹ ดังนั้นจึงเป็นเรื่องยากในการประเมินบทบาทและพฤติกรรมของนักหนังสือพิมพ์เหล่านี้

ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งก็คือ ในการเคลื่อนไหวต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพของนักหนังสือพิมพ์ ไม่เคยปรากฏว่าเจ้าของกิจการมีบทบาทเข้าร่วมอย่างเปิดเผยแต่อย่างใด²

นักหนังสือพิมพ์กลุ่มที่ 2 นี้จะเป็นนักหนังสือพิมพ์ที่มีบทบาทสูงในการเมืองไทยระหว่าง พ.ศ. 2490 - 2501 และเป็นนักหนังสือพิมพ์ที่รัฐบาลพยายามควบคุมมิให้ทำการต่อต้านรัฐบาลจนกระทั่งสามารถสร้างมติมหาชนให้ยอมรับ และร่วมมือในการต่อต้านรัฐบาลด้วย อันจะทำให้รัฐบาลต้องสูญเสียเสถียรภาพ และมีผลให้รัฐบาลต้องใช้มาตรการขั้นรุนแรงโดยการจับกุมบุคคลเหล่านี้ในที่สุด เมื่อรัฐบาลเห็นว่าไม่สามารถจะควบคุมบทบาทของพวกเขาได้อีกต่อไป ดังในการปราบปรามนักหนังสือพิมพ์ครั้งใหญ่ใน พ.ศ. 2495 และ พ.ศ. 2501 ดังจะกล่าวในบทต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ สัมภาษณ์คุณสุภา ศิริमानนท์, วันที่ 24 พฤศจิกายน 2525.

² เรื่องเดียวกัน คุณสุภาเล่าว่า ในกรณีของอารีย์ สีวีระ ซึ่งเป็นที่ทราบกันทั่วไปว่าเป็นเจ้าของบริษัทไทยพาณิชย์การนั้น ตามความเป็นจริงแล้ว คุณสุนีย์รัตน์ เตลาน นักธุรกิจและนักการเมืองเป็นผู้ถือหุ้นให้.